

**ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA
ÇOCUKLAR, KADINLAR VE GAZETECİLERE
YÖNELİK ÖZEL KORUMA**

Yüksek Lisans Tezi

İBRAHİM F.İ. AWAWDA

Eskişehir 2025

**ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA ÇOCUKLAR, KADINLAR VE
GAZETECİLERE YÖNELİK ÖZEL KORUMA**

İBRAHİM F.İ. AWAWDA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr.Öğr.Üy. MUKADDES KORKMAZ SÜRER

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

2025

Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İBRAHİM F.I. AWAWDA'ın, "Uluslararası İnsancıl Hukukta Çocuklar, Kadınlar ve Gazetecilere Yönelik Özel Koruma" başlıklı tezi Mayıs 2024 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Kamu Hukuku Anabilim Dalında, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı): Dr.Öğr.Üy. Mukaddes KORKMAZ SÜRER	
Üye: Prof.Dr. Elif UZUN	
Üye: Dr. Öğr.Üy. Figen TABANLI	
Üye:	

.....

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA ÇOCUKLAR, KADINLAR VE GAZETECİLERE YÖNELİK ÖZEL KORUMA

İBRAHİM F.İ. AWAWDA

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağustos 2025

Danışman: Dr.Öğr.Üy. MUKADDES KORKMAZ SÜRER

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasının önündeki en büyük engellerden biri silahlı çatışmalardır. Bu çatışmalar sırasında, çatışmaya katılmamış veya çatışma dışında kalan kişilerin korunması, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli iki Ek Protokol ile düzenlenmiştir. Bu kişilerin haklarını güvence altına almak amacıyla oluşturulan koruma sisteminin daha etkin bir şekilde işlemesi için Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerde uluslararası mekanizmalar öngörülmüştür. Günümüzde kuvvet kullanımı yasaklanmasına rağmen uluslararası veya yerel düzeyde silahlı çatışmalar devam etmektedir. Bu nedenle, bu çatışmalar sırasında uluslararası insancıl hukukun uygulanması için mevcut mekanizmaların neler olduğu daha iyi anlaşılmalı ve bu mekanizmaların etkin bir şekilde çalışması sağlanmalıdır.

Silahlı çatışmalar bağlamında belirli gruplara yönelik özel koruma gereğinin ortaya çıkması, bu grupların ivedi biçimde özel nitelikli bir korumaya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Her bir grup için korunan kişinin durumu, yaşı, cinsiyeti veya yaptığı işin doğası gibi özel koşullar ve belli şartlar bulunmaktadır. Ayrıca, bazı gruplar, işlerinin doğası ve kendilerine verilen görevler nedeniyle özel bir korumayı hak etmektedir. Bu özel gruplar, savaşın yıkıcı etkilerinden daha fazla etkilenmektedir ve savaşın olumsuz etkilerine karşı özel koruma ihtiyacı duymaktadır. Bu çalışma kapsamında uluslararası insancıl hukukta çocuklar, kadınlar ve gazetecilerin korunmasına yönelik mekanizmalar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası insancıl hukuk, Korunan kişiler, Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar, Cenevre sözleşmesi, Filistin.

ABSTRACT

The Special Protection for Children, Women, and Journalists in International
Humanitarian Law

IBRAHIM F.I. AWAWDA

Department of Public Law

Anadolu University Graduate School of Social Sciences, August 2025

Supervisor: Ass.Prof.Dr. MUKADDES KORKMAZ SÜRER

Armed conflicts are one of the biggest obstacles to ensuring international peace and security. During these conflicts, the protection of persons who have not participated in the conflict or who are outside the conflict is regulated by the 1949 Geneva Conventions and the two Additional Protocols of 1977. International mechanisms are envisaged in the Geneva Conventions and Additional Protocols for the protection system, which was established to guarantee the rights of these persons, to function more effectively. Although the use of force is prohibited today, armed conflicts continue at the international or local level. Therefore, what the existing mechanisms are for the implementation of international humanitarian law during these conflicts should be better understood, and these mechanisms should be made to work effectively.

The emergence of the need for special protection for certain groups in the context of armed conflicts shows that these groups are in urgent need of special protection. For each group, there are special circumstances and certain conditions, such as the status, age, gender, or the nature of the work of the protected person. In addition, some groups deserve special protection due to the nature of their work and the tasks assigned to them. These special groups are more affected by the destructive effects of war and need special protection against the negative effects of war. Within the scope of this study, mechanisms for the protection of children, women, and journalists in international humanitarian law will be examined.

Keywords: International humanitarian law, Protected persons, Non-international armed conflicts, Geneva conventions, Palestine.

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu tez çalışmasını tamamlarken beni destekleyen ve yol gösteren herkese içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Onların teşvikleri, yardımları ve benim yeteneklerime olan sarsılmaz inançları olmasaydı, bu çalışma mümkün olmazdı.

Tez yazım sürecinde sağladığı katkıları, her daim yapıcı değerlendirmeleri ve yönlendirmeleri ile desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr.Öğr.Üy. MUKADDES KORKMAZ SÜRER'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu yaşıma gelmemde emekleri, destekleri ile varlıklarını her zaman yanımda hissedebildiğim pek kıymetli ailem; annem, babam, kardeşlerim sizlere teşekkürüm derinden, en içimden ve sonsuz.. Ayrıca, tez sürecinde manevi desteğini ve dostluklarını her daim hissettiğim, zorlukları birlikte aşmamda yanımda olan değerli arkadaşlarıma da en içten teşekkürlerimi sunarım.

Teşekkür ederim.

Saygılarımla

....../....../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

IBRAHİM F.İ. AWAWDA

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

IBRAHIM F.I. AWAWDA

ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken (örneğin ChatGPT, Gemini, DALL-E vb.) üretken yapay zekâ programlarından destek aldığımı beyan ederim. Tezin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından (örneğin çeviri, bilimsel makale vb.) desteği aldım. Üretken yapay zekâ programlarından aldığım bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi bildiririm.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

IBRAHİM F.I. AWAWDA

DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USE

I declare that I received support from generative artificial intelligence programs (for example ChatGPT, Gemini, DALL-E, etc.) while preparing this thesis/dissertation. I have received support from generative artificial intelligence programs (e.g. language translation, access to scientific articles, etc.) during the preparation of the thesis/dissertation. I declare that I have checked the accuracy of the information I received from generative artificial intelligence programs.

I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

IBRAHIM F.I. AWAUDA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR SAYFASI	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES	vii
ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI	viii
DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USE ...	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ	4
1.1.Uluslararası İnsancıl Hukuk Kavramı	4
1.2. Sivillerin Korunması Kavramı	9
1.3. Siviller ve Sivillerin Korunması	13
İKİNCİ BÖLÜM	15
2. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN KURAL VE İLKELERİ İŞİĞİNDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI	15
2.1. Silahlı Çatışmalarda Çocukların Korunması	16
2.2. Çocukların Savaşın Etkilerinden Genel Olarak Korunması.....	17
2.3. Çocukların Savaşın Etkilerinden Özel Korunması	23
2.3.1. Çocuklar için özel koruma ilkesi	24
2.3.2. Çocuklara yardım	25
2.3.3. Çocukların aileleriyle yeniden birleştirilmesi	26

2.3.4. Kuşatılmış veya kordon altına alınmış bölgelerden çocukların tahliyesi	28
2.3.5. Çocukların kara mayınları tehlikesinden korunması	30
2.3.6. Çocukların sağlık hizmeti alma hakkı	31
2.3.7. Çocukların kişisel statülerinin korunması.....	31
2.3.8. Çocukların eğitim ve kültür hakları.....	32
2.3.9. Çatışma sırasında güvenli alanlar	33
2.3.10. Çocuklar ve ölüm cezası	34
2.4. Uluslararası Andlaşma ve Bildirilerde Çocukların Özel Korunması.....	34
2.4.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi	35
2.4.2. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü	36
2.4.3. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi	36
2.4.4. Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü	37
2.4.5. Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı	38
2.4.6. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	39
2.4.7. Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildirge	39
2.5. Çocukların Silahlı Çatışmaya Katılımının Yasaklanması	41
2.5.1. Çocuk savaşçıların savaş esiri olması.....	42
2.5.2. Sivil statüde gözaltına alınan çocuklar	43
2.6. İsrail'in Filistinli Çocuklara Yönelik Askerî Müdahalelerinde Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlali.....	45
2.6.1. Filistin'de çocukların korunması.....	45
2.6.2. Çocukların korunmasına yönelik ihlaller.....	47
2.6.2.1. İnsanlık ilkesinin ihlali.....	47
2.6.2.2. Ayrım ilkesinin ihlali.....	49
2.6.2.3. Önlem ilkesinin ihlali.....	50

2.6.2.4. Orantılılık ilkesinin ihlali	52
2.6.3. Çocukların özel korunma hakkına karşı ihlaller	53
2.6.3.1. Çocuğun eğitim hakkına karşı ihlaller	54
2.6.3.2. Çocukların tahliyesi ilkesinin ihlali	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57
3. SİLAHLI ÇATIŞMALAR SIRASINDA KADINLAR VE GAZETECİLER İÇİN ÖZEL KORUMA	57
3.1. Silahlı Çatışmalar Sırasında Kadınlar İçin Özel Koruma	58
3.1.1. Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokollerine göre silahlı çatışmalar sırasında kadınlar için özel koruma	59
3.1.2. Uluslararası silahlı çatışmalarda savaşı kadınlar	60
3.1.3. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda savaşı kadınlar	62
3.1.4. Uluslararası silahlı çatışmaların sivil mağdurlarının bir parçası olarak kadınların korunması	62
3.1.5. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda kadınların sivillerin bir parçası olarak korunması.....	65
3.2. İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Kadınlara Yönelik Özel Koruma İlkesinin İhlali	65
3.3. Silahlı Çatışmalar Sırasında Gazetecilerin Özel Korunması	68
3.3.1. Uluslararası andlaşmalar kapsamında gazetecilerin korunması	69
3.3.1.1. 1907 Lahey Sözleşmesi kapsamında gazetecilerin korunması.....	69
3.3.1.2. 1929 Cenevre Sözleşmesi kapsamında gazetecilerin korunması..	69
3.3.1.3. 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamında gazetecilerin korunması.....	70
3.3.1.4. 1977 tarihli Birinci Ek Protokol hükümleri uyarınca gazetecilerin korunması.....	71
3.3.1.5. 1977 tarihli İkinci Ek Protokol hükümleri uyarınca gazetecilerin korunması.....	71

3.3.2. Medyanın sivil varlıklar olarak korunması.....	73
3.4. Filistin Topraklarında Gazetecilere Yönelik Özel Koruma İlkesinin İhlali	74
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	79
Uluslararası Belgeler	79
Kitaplar	80
Makaleler	83
Tezler	84
İnternet kaynakları	84

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
HRW	: İnsan Hakları İzleme Örgütü (İngilizce: Human Rights Watch)
ICRC	: International Committee of the Red Cross
İHL	: Uluslararası insancıl hukuk (İngilizce: International humanitarian law)
m.	: Madde
s.	: Sayfa
UİH	: Uluslararası İnsancıl Hukuk
UKK	: Uluslararası Kızılhaç Komitesi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (İngilizce: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (İngilizce: United Nations International Children's Emergency Fund)
vd.	: ve devamı
I.Lahey Sözleşmesi	: 1907 tarihli I nolu Milletlerarası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümüne Dair Sözleşme
I. Cenevre Sözleşmesi	: Harb Halindeki Silâhlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi

- II. Cenevre Sözleşmesi** : Silâhlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı Ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi
- III. Cenevre Sözleşmesi** : Harb Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi
- IV. Cenevre Sözleşmesi** : Harb Zamanında Sivillerin Korunması için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi
- I. Ek Protokol** : 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Milletlerarası Nitelikte Olan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına Dair Protokol.
- II. Ek Protokol** : 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Milletlerarası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına Dair Protokol

GİRİŞ

Askerî personel veya savaşçılardan farklı olarak, siviller de Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH) kapsamında kendilerine tanınan korumadan yararlanma açısından artık yeknesak bir kategori olarak ele alınmamaktadır. UİH, kişilere ve sivil nüfusa sağlanan genel korumaya ek olarak; gazeteciler, sivil sağlık personeli, kadınlar, çocuklar, mülteciler ve sivil savunma personeli gibi belirli sivil gruplara ayrıca özel koruma sağlamaktadır. İnsani ve gönüllü yardım dernekleri ve kuruluşlarının üyeleri de bu özel kategoriler kapsamında, her bir grubun özel niteliğine bağlı olarak ek korumadan yararlanır.

Bununla birlikte, sivillerin sahip olduğu bu özel statülere bakılmaksızın, tüm sivillerin salt sivil olmaları sebebiyle koruma altında bulundukları açıktır. Özetle, sivillere tanınan genel koruma, UİH'nin sivil statüsüne yüklediği temel değeri yansıtmakta ve bu statünün tek başına dokunulmazlık için yeterli bir dayanak teşkil ettiğini göstermektedir.

Sivil nüfusun korunması, silahlı çatışmaların yarattığı riskler ve zararlar karşısında uluslararası insancıl hukukun en temel hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Modern savaşlarda orduların büyümesi ve en ölümcül silah teknolojilerinin kullanılması, sivillerin çatışmalardan gördüğü zararı önemli ölçüde artırmıştır. Bu durum, sivil nüfusun korunmasını çeşitli uluslararası sözleşmelerin ana konusu haline getirmiştir.

Uluslararası insancıl hukuk hem uluslararası hem de uluslararası olmayan silahlı çatışmalardan kaynaklanan insani sorunların çözümüne odaklanan bir kurallar bütünüdür. Bu hukuk dalı, çatışmalara katılan tarafların davranışlarını insani gerekçelerle sınırlandırmayı amaçlar ve uluslararası andlaşmalar ile örf ve âdet hukukuna dayalı normlar içerir. Bu normlar, savaşa katılmayan veya katılmayı bırakanlar da dahil olmak üzere belirli kişi kategorilerine koruma sağlamanın yanı sıra, belirli yöntem ve araçların kullanılmasını da yasaklar (Turhan, 2009, s. 161-181).

Sivil nüfusun belli kategorilerine özel koruma sağlanması düşüncesi, uluslararası insancıl hukukta erken dönemlerden itibaren gündeme gelmiştir. Ancak bu koruma, ilk kez 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri¹ ile normatif düzenlemeye kavuşmuştur.

¹ Cenevre Diplomatik Konferansı ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri için bkz: *Geneva Conventions of August 12, 1949 for the Protection of War Victims with Final Act and the Resolutions of the Diplomatic Conference of Geneva*, (adopted 12 August 1949, entered into force 21 October 1950) 75 UNTS 8. Ayrıca bkz: *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerinin Onanması Hakkında Kanun*. Kanun No. 8020, Kabul Tarihi: 21.1.1953. Resmî Gazete, 30 Ocak 1953, Sayı: 8322.

Özel koruma, genel olarak sivillerin korunmasına ek olarak, belirli kategorilerdeki sivillere iki temel kritere dayalı olarak sağlanan ilave bir haktır. Bu kriterlerden ilki, kişinin yaş, cinsiyet veya sağlık durumu gibi nedenlerle sahip olduğu hassas durumdur; bu kapsama kadınlar, çocuklar, yaralıları, hastalar ve yaşlılar girmektedir. İkinci kriter ise, kişilerin yürüttükleri görevin niteliğidir; bu çerçevede de sahada görev yapan gazeteciler, sivil polis ve itfaiye personeli gibi görevliler özel korumadan faydalanır.

Bu çalışma, uluslararası insancıl hukukun özellikle çocuklar, kadınlar ve gazeteciler gibi özel koruma gerektiren gruplara sağladığı yasal çerçeveyi ve bu çerçevedeki uygulama sorunlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, tezin Birinci Bölümünde, uluslararası insancıl hukukun kavramsal ve tarihsel gelişimi ile sivillerin korunması kavramı ele alınacaktır. Bu bölümde, savaşı ve sivil ayrımının temel ilkeleri, sivil statüsünün neden önemli olduğu ve özel koruma kavramının ortaya çıkışı detaylandırılacaktır.

İkinci Bölüm, silahlı çatışmalarda çocukların korunmasına yönelik uluslararası hukuk kurallarını ve sözleşmeleri kapsamlı bir şekilde inceleyecektir. Bu inceleme, çocukların savaşın etkilerinden genel ve özel olarak korunma haklarına odaklanacak; eğitim, sağlık ve tahliye gibi konuları derinlemesine ele alacaktır. Bölümün son kısmında ise, örnek olarak sadece İsrail'in Filistinli çocuklara yönelik saldırılarının bu koruma hükümlerini nasıl ihlal ettiği somut biçimde ortaya konacaktır.

Son olarak, Üçüncü Bölümde, silahlı çatışmalar sırasında kadın ve gazeteciler için öngörülen özel koruma statüleri ve uluslararası anlaşmalardaki yasal dayanakları analiz edilecektir. Bu bölümde, kadınların ve gazetecilerin neden özel korumaya ihtiyaç duydukları, maruz kaldıkları tehditler ve bu tehditlere karşı uluslararası hukukun getirdiği düzenlemeler tartışılacaktır. Bölümün devamında, bu özel koruma ilkelerinin işgal altındaki Filistin topraklarında nasıl ihlal edildiği, raporlara dayandırılarak incelenecektir.

Bu çalışmada, uluslararası insancıl hukukun çocuklar, kadınlar ve gazeteciler için öngördüğü özel koruma statülerinin incelenmesinde örnek olay olarak ağırlıklı biçimde Filistin'deki silahlı çatışmalar ele alınacaktır. Çalışmanın odağının Filistin örneği üzerinden şekillenmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, Filistin örneği, sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk normlarının yoğun biçimde ihlal edildiği güncel ve somut bir vaka alanı sunmaktadır. İkinci olarak, araştırmacının kişisel ve akademik ilgisi, bu bölgedeki ihlallerin uluslararası hukuk bağlamında

değerlendirilmesine yöneliktir. Dolayısıyla, uluslararası insancıl hukukta sivillerin korunmasına dair genel ilkeler evrensel nitelik taşımakla birlikte, bu tezde Filistin bağlamındaki uygulamalar ve ihlaller incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmaların yıkıcı etkilerini sınırlamayı ve insan onurunu korumayı amaçlayan uluslararası hukuk dalıdır. Bu bağlamda, sivillerin korunması temel bir ilke olarak öne çıkar; çünkü savaşın en savunmasız mağdurları çoğunlukla silahlı çatışmaya doğrudan katılmayan kişilerdir. Bu bölümde öncelikle uluslararası insancıl hukukun kavramsal çerçevesi ele alınacak, ardından sivillerin korunması ilkesinin kapsamı ve önemi açıklanacak, son olarak sivillerin hakları ile bu hakların korunmasına yönelik düzenlemeler detaylandırılacaktır.

1.1.Uluslararası İnsancıl Hukuk Kavramı

Savaşlar ve çatışmalar olgusunun yaratılışın başlangıcından beri insanla ilişkilendirildiği ve eski çağlardaki savaşların zulüm ve acımasızlıkları ile insani ve ahlaki bir karakterin olmaması ile karakterize edildiği, bu nedenle bu savaşları kontrol etmeye ve insani hususları dikkate alarak bunları düzenleyen kurallar oluşturmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (El Mahzumi, 2008, s. 24).

Uluslararası insancıl hukuk terimi, tam anlamıyla, silahlı çatışmalarda uygulanan uluslararası kamu hukukunun bir parçası olup; savaşan tarafların bu kurallar çerçevesinde tanınan hak ve yükümlülüklerine uygun hareket etmelerini düzenleyen bir dizi örf ve âdet hukuku kuralı ile antlaşma hükümlerini içermektedir. "Bu hukuk, savaş araç ve yöntemlerinin seçimini sınırlamakta; ayrıca doğrudan düşmanlıklara katılmayan kişiler ile savaşla ilgisi olmayan bazı mal ve nesnelerin hedef alınmasını veya insanlık dışı muameleye maruz bırakılmasını yasaklamaktadır "(El Anbaki, 2010, s. 53).

Savaş olgusu insanlık tarihi kadar eski olsa da savaşın insancıl boyutları ve bu alandaki kurallar Batı dünyasında ancak yakın bir tarihte, özellikle büyük savaşların yol açtığı yıkıcı acıların bir sonucu olarak düşünölmeye başlanmıştır. Buna karşılık İslam hukuku, bin dört yüz yılı aşkın bir süre önce savaş durumunda uygulanacak ve günümüzdeki uluslararası insancıl hukuk ilkelerine benzer nitelikte olan ayrıntılı kurallar ortaya koymuştur. Dolayısıyla, Avrupa toplumları "uluslararası insancıl hukuk" terimini ve bu modern kavramı yakın zamanda geliştirmişken, bu hukukun temelini oluşturan insani ilkeler İslam medeniyetinde çok daha köklü bir geçmişe sahiptir (El Fetlawi & Rabi, 2007, s. 45).

Örneğin, eski Afrika'da, savaşçıların davranışlarını düzenleyen; başkalarına yönelik saldırganlığı yasaklayan ve antlaşma ihlallerini ya da ihaneti kınayan şeref kuralları mevcuttu. Bununla birlikte, Babil, Asur ve Firavunlar dönemi Mısır uygarlıklarında savaşın toplumsal ve siyasal yaşamda büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Eski Uzak Doğu'da da askerler ayrıcalıklı bir konuma sahipti. Firavunlar döneminde önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, savaş esirlerine yönelik muamelenin, diğer antik toplumlarda olduğu gibi, son derece acımasız olduğu bilinmektedir (Ez Zemali, 1997, s. 8).

Hint İmparatoru Aşoka'nın, yaralı düşmanlara ve onlara bakan rahibelere saygı gösterilmesini emreden insancıl tutumu, örnek olarak gösterilebilir. Antik Yunan uygarlığının ise organize bir toplum modeli sunduğu görülmektedir. Her iki kadim gelenek, doğal hukuk anlayışı içerisinde adaletin ilk filizlerini yeşertmiş ve günümüzde 'insan hakları' olarak adlandırılan evrensel değerlerin kökenini teşkil etmiştir (Eş Şelalde, 2005, s. 12).

Roma Barışı'nın (Pax Romana) başlangıcında, Stoacı felsefe Seneca, Epiktetos ve Marcus Aurelius gibi temsilcileriyle etkili bir konuma yükselmiştir. Stoacılar, tüm insanların doğaları gereği eşit olduğunu ve evrensel bir topluluğun (*cosmopolis*) parçası olduklarını savunmuş, köleliği ahlaki bir yozlaşma olarak eleştirmiş ve savaşın insanlığın ortak kardeşliğini zedelediğini vurgulamışlardır. Bu anlayış, Roma düşüncesindeki daha önceki katı özdeyişlerle de karşılık içinde şekillenmiştir. Örneğin “*Homo homini lupus*” (İnsan insanın kurdudur) ifadesi Plautus'a ait olup, daha sonra Hobbes tarafından ünlü hale getirilmiştir; buna karşılık Stoacı geleneğin ruhunu yansıtan “*Homo homini sacra res est*” (İnsan, insan için kutsal bir varlıktır) ilkesi öne çıkmıştır. Benzer şekilde, Jean Pictet'in yorumuna göre Stoacı düşünce, “yaralı düşmanların dahi kardeş sayılması gerektiği” anlayışıyla, hoşgörü ve insancılık ilkesini insancıl hukuk tarihine taşımıştır. Böylece Stoacılık, Roma hukukunun *humanitas* (insanlık) kavramına katkı sağlamış ve modern uluslararası insancıl hukukun, özellikle de Cenevre Sözleşmeleri'nin, uzak felsefi temellerinden biri olarak değerlendirilebilmiştir (Pictet, 1984, s. 16).

Orta Çağ'da insancıl hukuk, şövalyelik kuralları ve Hristiyanlığın savaş etiği gibi gelenekler aracılığıyla önemli bir gelişim göstermiştir. Ancak bu dönemde uygulama, büyük ölçüde Hristiyanlar arasındaki çatışmalarla sınırlı kalmıştır. Buna rağmen, ateşkes ve savaş ilanına ilişkin düzenlemeler, insancıl hukukun erken örnekleri olarak

değerlendirilebilir. Aynı dönemde Asya'da Budist *ahimsa* (şiddetsizlik) ilkesi ile Şintoizm'in *kegare* doktrini de savaşın insanileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Nitekim hem Avrupa'nın feodal şövalyelik kodları hem de Hint-Japon gelenekleri, pozitivist nitelikte olmasa da evrensel ahlaki değerler üzerinden benzer normlar üretmiştir. Modern akademik literatür, uluslararası insancıl hukukun kökenlerini incelerken bu kadim medeniyetlerin karşılıklı etkileşimlerini ve insanlık vicdanında yer eden ortak ilkelerini vurgulamaktadır. Özellikle savaşan tarafların dışındakilerin korunması düşüncesi, coğrafyalar üstü bir etik zeminde şekillenmiştir (Sadık, 2006, s. 18).

Örneğin İslam hukuku, saldırganlığı yasaklayan; savaş esirleri, yaralılar ve sivillerin korunmasına ilişkin hükümleri kapsayan; ahlak, erdem ve insanlık temelli bir sistem ortaya koymuştur. Benzer insancıl hükümler, diğer dinlerde ve kadim hukuk sistemlerinde de görülmekle birlikte, İslam hukuku aracılığıyla bu ilkeler insancıl hukukun temel prensipleriyle örtüşen bir biçimde ifade edilmiştir (Cüveyli, 2002, s. 36).

Modern dönemde, özellikle 18. yüzyılda savaşlar esasen iki profesyonel ordu arasında gerçekleşmiş; asker sayısı sınırlı tutulmuş, ordunun yağmalamasını engelleyen bir askeri disiplin geliştirilmiş ve belirli savaş kuralları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle siviller büyük ölçüde çatışmaların dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte, ihlallerin tamamen ortadan kalkmadığı, kurnaz ve acımasız yöntemlerin zaman zaman uygulandığı da görülmüştür (El-Lemsevi, 2006, s. 14).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, filozof ve düşünürlerin görüşleri uluslararası düzeyde etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde savaş, meşru bir olgu olarak kabul edilmekte ve ciddi biçimde kınanmamaktaydı. Ancak ardı ardına yaşanan uluslararası savaşların yol açtığı büyük acılar, uluslararası hukukun, özellikle de uluslararası insancıl hukukun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu hukuk dalı, askeri çatışmaların yıkıcı etkilerini sınırlamayı; sivillerin, yaralıların ve savaş esirlerinin acılarını hafifletmeyi; onlara insan onuruna ve temel haklara uygun biçimde muamele edilmesini sağlamayı amaçlamıştır (Hamude, 2009, s. 30).

19. yüzyılın başlarından itibaren, insanlık onuru, şövalyelik anlayışı, din ve ahlak gibi kaynaklardan beslenen kurallar, bağlayıcı olmayan ahlaki normlardan çıkarak bağlayıcı örf ve âdet hukukuna dönüşmeye başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında alınan kararlar, yürürlüğe konulan mevzuat ve akdedilen uluslararası andlaşmalar aracılığıyla düzenli ordulara yönelik talimatlar normatif bir nitelik kazanmış; bu gelişme,

savaş hukukuna ilişkin örf ve âdet kurallarının kodifikasyonunda kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur (Eş Şelalde, 2005, s. 28).

Uluslararası insancıl hukukun tarihsel gelişiminde temel yapı taşlarını oluşturan sözleşmeler ve belgeler, 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sürecin ilk adımlarından biri, 1856 *Paris Deklarasyonu*'dur; Kırım Savaşı sonrasında kabul edilen bu deklarasyon, düşman gemilerine yönelik korsanlık, saldırı ve el koyma işlemlerini yasaklamış ve deniz savaşlarına ilişkin uluslararası düzenlemelerin temelini atmıştır. Bunu, 1864 yılında kabul edilen ilk *Cenevre Sözleşmesi* izlemiştir; bu sözleşme, yaralıların ve hastaların korunması ile savaş sırasında insanların çektiği acıların hafifletilmesine yönelik pratik kuralları içermektedir. 1868 tarihli *St. Petersburg Deklarasyonu* ise savaşın insanlık ilkelerinden sapmaması gerektiğini vurgulamış ve özellikle küçük patlayıcı mühimmatın kullanımını yasaklamıştır. 1874 *Brüksel Konferansı Taslağı*, savaşla ilgili kapsamlı bir dizi düzenleme ve yasa geliştirmeyi amaçlamış, ancak bağlayıcı olmaktan ziyade bir öneri niteliği taşımıştır. Ardından 1899'daki *Lahey Barış Konferansı*, silahlı çatışmalar sırasında askeri güç kullanımını sınırlamak ve çatışmaların mağdurlarına koruma sağlamak amacıyla düzenlenmiştir; 1907'deki ikinci *Lahey Barış Konferansı* ise on üç sözleşmenin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. 20. yüzyılın başında, 1929 *Cenevre Sözleşmeleri*, askeri savaş mağdurlarının korunmasına yönelik ek düzenlemeler getirmiştir. 1949 yılında sonuçlanan ve dört farklı sözleşmeden oluşan *Cenevre Sözleşmeleri* ise sivilin korunmasına ilişkin kuralları güçlendirerek uluslararası insancıl hukukun kapsamını genişletmiştir. 1977 tarihli iki *Ek Protokol*, 1949 sözleşmelerindeki boşlukları doldurmuş ve sivil nüfusun korunmasına yönelik normları daha da güçlendirmiştir. Daha sonra, 1998 *Roma Statüsü* ile uluslararası insancıl hukukun uygulama alanı genişlemiş, savaş suçlarının kovuşturulması ve uluslararası ceza mekanizmalarının oluşturulması sağlanmıştır. 2005'te kabul edilen *III. Protokol* ise, özellikle tarafsızlıkla ilgili düzenlemeleri içermektedir (Eş Şelalde, 2005, s. 29-39).

Bu düzenlemeler arasında 1949 tarihli *Cenevre Sözleşmeleri*², modern uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan ve silahlı çatışmaların insani boyutunu düzenleyen en kapsamlı uluslararası antlaşmalar bütünü olarak kabul edilmektedir. İkinci Dünya

² *Geneva Conventions for the Protection of War Victims (adopted 12 August 1949, entered into force 21 October 1950)*, 75 UNTS 8. Ayrıca bkz: 12 Ağustos 1949 tarihli *Cenevre Sözleşmelerinin Onanması Hakkında Kanun*, Resmi Gazete, 30 Ocak 1953, Sayı: 8322.

Savaşı'nın yol açtığı ağır insani kayıpların ve sivillerin kitlesel mağduriyetlerinin ardından Cenevre'de düzenlenen konferansta dört sözleşme 12 Ağustos 1949 tarihinde kabul edilmiştir. Sözleşmeler, her biri farklı bir koruma alanına odaklanan dört ayrı metinden oluşmaktadır:

1. *Harb Halindeki Silâhlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi* veya *Birinci Cenevre Sözleşmesi*, kara savaşlarında yaralanan ve hastalanan silahlı kuvvetler mensuplarının korunmasını düzenlemektedir. Bu kapsamda, yaralıların insanca muamele görmesi, tıbbi personelin ve sağlık kuruluşlarının dokunulmazlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınmaktadır.

2. *Silâhlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi* veya *İkinci Cenevre Sözleşmesi*, deniz savaşlarında yaralı, hasta ve gemi kazazedelerinin korunmasına ilişkindir. Burada da insancıl muamele yükümlülüğü öne çıkmakta, ayrıca Kızılhaç ve benzeri ayırt edici işaretlerin korunması hüküm altına alınmaktadır.

3. *Harb Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye dair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi* veya *Üçüncü Cenevre Sözleşmesi*, savaş esirlerinin statüsünü düzenlemektedir. Esirlerin her koşulda insanca muamele görmesi, işkence ve aşağılayıcı muamele yasağı, yeterli beslenme, sağlık hizmetlerine erişim ve aileleriyle haberleşme gibi hakları, sözleşmenin temelini oluşturmaktadır.

4. *Harb Zamanında Sivillerin Korunması için 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi* veya *Dördüncü Cenevre Sözleşmesi* ise silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkindir. Bu sözleşme, özellikle işgal altındaki topraklarda sivillerin statüsünü ayrıntılı biçimde düzenlemekte; keyfi tutuklama, sürgün, toplu cezalandırma ve rehin alma gibi uygulamaları açıkça yasaklamaktadır.

Dört Cenevre Sözleşmesi'nin tümünde yer alan ortak hükümler de ayrıca önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ortak 1. madde, taraf devletlerin sözleşmeleri yalnızca kendi uygulamaları bakımından değil, üçüncü tarafların davranışları bakımından da her durumda saygı göstermek ve saygı gösterilmesini sağlamak yükümlülüğünü düzenlemektedir. Keza ortak 3. madde, uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda dahi asgari insani standartları öngörerek iç savaşlarda sivillerin korunmasını garanti altına almaktadır.

Sözleşmelerin kabulünden sonra, ortaya çıkan yeni çatışma biçimleri karşısında koruma rejimini güçlendirmek amacıyla 1977 tarihli *Birinci Ek Protokol*³ ve *İkinci Ek Protokol*⁴ ile 2005 tarihli *Üçüncü Ek Protokol*⁵ kabul edilmiştir. *Birinci Ek Protokol (Madde 48–78)*, uluslararası silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin düzenlemeleri detaylandırırken; *İkinci Ek Protokol (Madde 4–5)*, uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda koruma standartlarını geliştirmiştir. 2005 tarihli *Üçüncü Ek Protokol* ise “Kızılhaç” ve “Kızılay” amblemlerine ek olarak “Kırmızı Kristal” amblemini uluslararası koruma altına almıştır.⁶

1.2. Sivillerin Korunması Kavramı

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’nin kabulüne kadar, savaşların yol açtığı sivil kayıplar, herhangi bir çatışmanın doğrudan tarafı olmamalarına rağmen, uluslararası korumadan büyük ölçüde yoksun kalmışlardır. Bu durum, sivilleri savaş hukukunun en korunmasız aktörleri hâline getirmiştir. Nitekim Sözleşme’nin 4. maddesi, “korunan kişiler”i; çatışmaya taraf bir devletin vatandaşı olmayan veya işgalci devletin yetkisi altında bulunan topraklarda yaşayan ve kendilerini bir anda çatışma ya da işgal koşulları içerisinde bulan bireyler olarak tanımlamaktadır (Abdül Fettah, 2011, s. 74).

Bu bağlamda “sivil nüfus” kavramı, tüm sivil kişileri kapsamakta olup hem çatışmaya taraf devletin kendi ülkesinde yaşayan sivilleri hem de işgal altındaki topraklarda ikamet eden sivilleri içine almaktadır. Dolayısıyla, savaş esnasında doğrudan çatışmalara katılmayan herkes sivil kabul edilmekte; ayrıca bir kişinin sivil mi yoksa askerî mi olduğuna dair tereddüt ortaya çıktığında, söz konusu kişi “sivil” statüsünden yararlanmaktadır (Mahmut, 2000, s. 287).

Siviller, silahlı çatışmaların etkilerinden doğrudan ya da dolaylı olarak zarar görmekte olup, bu durumun tespiti için kapsamlı bir inceleme yapmaya gerek bulunmamaktadır.

³ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)* (adopted 8 June 1977, entered into force 7 December 1978), 1125 UNTS 3.

⁴ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, (adopted 8 June 1977, entered into force 7 December 1978), 1125 UNTS 609.

⁵ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III)*, (adopted 8 December 2005, entered into force 14 January 2007), 2404 UNTS 261.

⁶ 1977 ve 2005 tarihli üç Protokol’ün çevirisi için bkz: M. Batur Yamaner, E. Öktem, B. Kurt darcan ve C. Uzun (2009). *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Sivillerin, savaş faaliyetlerinin dışında bırakılması gerektiği açıktır; ancak çağdaş silahlı çatışmaların dinamikleri, bunun tam tersine, sivilleri en fazla etkilenen kesim hâline getirmiştir. Uluslararası hukuk, savaşların en ağır sonuçlarına maruz kalan bu kategorinin durumunu uzun süre düzenlememiş, ancak 1949 yılında kabul edilen ve silahlı çatışma dönemlerinde sivil nüfusun korunmasına ilişkin kapsamlı bir hukuki çerçeve getiren Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ile bu eksikliği gidermeye yönelmiştir. Zira Lahey Düzenlemeleri, sivillere yönelik gerekli korumayı sağlama konusunda yetersiz kalmıştır. İşgalci ile işgal edilen topraklardaki nüfus arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi bakımından da Dördüncü Sözleşme önemli hükümler içermekte, ayrıca 1977 tarihli I. Ek Protokol ile yapılan ilaveler, Sözleşmenin özellikle IV. Bölümünü tamamlayıcı ve genişletici nitelik taşımaktadır (Şukayr, 2004, s. 115).

Genel olarak insan hakları alanında koruma süreci, ilgili kanunların lafzı ve ruhuna uygun şekilde bu haklara tam saygının sağlanmasına yönelik tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Bu yaklaşım, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin öncülüğünde düzenlenen tartışma panellerinde insani yardım kuruluşlarının temsilcileri tarafından da benimsenmiştir. 1991 yılında yapılan tartışmalarda, "koruma" kavramının uluslararası düzeyde tanımlanması, yalnızca iç hukuk mekanizmalarıyla sağlanan yargısal ve hukuki güvencelerin ötesine geçen bir anlayışa işaret etmiştir. Bu bağlamda uluslararası koruma, küresel ve bölgesel ölçekte oluşturulmuş insan hakları mekanizmaları aracılığıyla uluslararası hukukun güvence altına aldığı bir koruma biçimi olarak tanımlanabilir. Küresel düzeyde bu koruma, Birleşmiş Milletler'in organları, uzman kuruluşları ve diğer uluslararası örgütler tarafından yürütülmekte; bölgesel düzeyde ise Avrupa, Amerika ve Afrika insan hakları sistemleri çerçevesinde somutlaşmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukuk, devletlerin iç hukuk düzenlemelerini uluslararası yükümlülükleriyle uyumlu hale getirmesini zorunlu kılmaktadır (Ebu Huzeyme, 2010, s. 28).

Sivil nüfus gruplarının hukuki statüsüne ilişkin kavramsal belirsizlikler, bu grupların temel haklarının ihlal edilmesine ve ağır insani trajedilere yol açmıştır. Bu trajediler arasında kitlesel acılar, ciddi boyutlarda işlenen suçlar ve hatta soykırım yer almaktadır. Söz konusu belirsizlikler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ni, sivil nüfusun korunmasına yönelik insancıl yardım normlarını geliştirmeye ve uluslararası hukukta daha açık, kapsamlı ve işlevsel bir kavramsallaştırma inşa etmeye yöneltmiştir (Eş Şelalde, 2005, s. 160).

Birinci Ek Protokolün 50. maddesi siviller şu şekilde tanımlamıştır:

- 1- Sivil, Üçüncü Sözleşmenin Madde 4 (A) (1), (2), (3) ve (6)'sında ve bu Protokolün madde 43'ünde sözü edilen kişi kategorilerine girmeyen kişilerdir. Bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda kuşklar olması durumunda, söz konusu kişi sivil sayılacaktır.
- 2- Sivil halk, sivil olan tüm kişilerden oluşur.
- 3- Sivil halkın içinde sivil tanımına uymayan kişilerin bulunması, halkın sivil niteliğini bozmaz.

Sivil nüfus kavramı, Birinci Ek Protokol'ün 50. maddesinin ikinci fıkrasında ifade edildiği üzere, tüm sivil kişileri kapsamaktadır. Şüphe durumunda ise aynı maddenin birinci fıkrasının son cümlesinde düzenlenen “sivil statü karinesi” ilkesi geçerlidir. Bu ilke uyarınca, bir kişinin sivil mi yoksa savaşçı mı olduğuna dair tereddüt bulunması hâlinde, söz konusu kişi sivil olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, maddenin üçüncü fıkrasında belirtildiği üzere, sivil tanımına uymayan bazı kişilerin sivil nüfus içerisinde yer alması, bütün bir nüfusun sivil statüsünden mahrum bırakılmasına gerekçe teşkil etmez. Bununla birlikte, Birinci Ek Protokol'ün 48. maddesinde yer alan “Temel Kurallar” uyarınca, çatışmanın tarafları, her koşulda sivil nüfus ile savaşanlar arasında ayırım gözetmekle ve bu ayırma riayet etmekle yükümlüdür (Şukayr, 2004, s. 116).

Uluslararası insancıl hukukta sivillerin korunmasına ilişkin düzenlemeler, iki temel kurala dayanmaktadır. Birincisi, çatışmanın taraflarının sivil nüfusu askeri operasyonların etkilerinden koruma yükümlülüğünü öngören insani kuraldır. Bu ilke uyarınca, taraflar sivilleri doğrudan hedef alamaz ve onları çatışmaların menzilinden uzak tutmakla yükümlüdür; zira düşmanı yaralama konusunda mutlak bir hak söz konusu değildir. İkinci temel kural ise, askeri operasyonların yalnızca rakibin askeri kaynaklarının zayıflatılması veya imhasına yöneltilmesi gerektiğini ifade eden sınırlamadır. Bu kural, askeri yönetim açısından, çatışmanın yalnızca askeri hedeflere odaklanmasını zorunlu kılarak sivillerin korunmasını dolaylı biçimde güvence altına almaktadır (Eş Şelalde, 2005, s. 166).

Uluslararası insancıl hukuk, sivillerin korunmasına ilişkin olarak uyulması gereken birtakım temel ilkeler öngörmektedir. Bu ilkeler, hem normatif hem de pratik düzeyde sivillerin savaşın yıkıcı etkilerinden korunmasını amaçlamaktadır (Cüveyli, 2010, s. 208):

1. **Özel anlaşmalar ilkesi:** Çatışan taraflar arasında yapılacak özel anlaşmalarla, korunan kategorilere tanınan hakların sınırlandırılmayacağı ve bu haklara zarar verilemeyeceği kabul edilmektedir.

- Sivil nüfus, askeri operasyonların etkilerinden genel koruma altında olmakla birlikte, bu korumadan yararlanabilmeleri belirli yükümlülöklere riayet etmelerine bağılıdır. Bu yükümlölükler şu şekilde özetlenebilir (Eş şelalde, 2005, s. 169):

- 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ile 1977 tarihli Ek Protokoller'in öngördüğü koruma kurallarının incelenmesi, bu belgelerin genel olarak insan haklarının korunmasına yönelik güçlü ve kapsamlı bir çerçeve sunduğunu ortaya koymaktadır. Savaşan tarafların söz konusu kurallara riayet etmesi durumunda, silahlı çatışmalar sırasında sivil nüfusun korunması bakımından önemli bir güvence sağlandığı açıktır. Bu hükümlerin

uygulanmasında, hem devletlerin ve yetkili ulusal koruma organlarının üstlendiği hayati rol hem de uluslararası toplumun ve uluslararası kuruluşların denetleyici işlevi belirleyici bir öneme sahiptir. Zira bu denetim mekanizmalarının temel amacı, tarafların ilgili hükümlere ne ölçüde uyduğunu izlemek ve meydana gelen ihlallerin boyutunu ortaya koymaktır (Teym, 2010, s. 28).

1.3. Siviller ve Sivillerin Korunması

Sözleşmesel *jus in bello* kapsamında sivillerin korunması, II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan geniş çaplı sivil kıyımların ardından uluslararası toplumun gündeminde öncelikli bir yer edinmiştir. Bu bağlamda, 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi sivillerin korunmasını ayrıntılı biçimde düzenlemiştir; 1977 tarihli Ek Protokoller ise mevcut koruma mekanizmalarını daha da güçlendirmiştir. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’nde siviller, “korunan kişi” statüsü çerçevesinde güvence altına alınmaya çalışılmış ve bu bağlamda iki farklı sivil grup kategorisi tanımlanmıştır (Taşdemir, 2009, ss. 4-5).

Korunan kişiler statüsüne dahil olabilmek için, bireylerin hem silahlı çatışma hem de işgal durumunda, çatışmaya taraf devletlerden birinin egemenliği altındaki topraklarda bulunmaları gerekmektedir (Yamaner, 2007, s. 43). Buna karşılık, Birinci Ek Protokol’de böyle bir koşul öngörülmemiş; bunun yerine sivil korumasının etkinliğini artırmaya yönelik daha kapsayıcı düzenlemeler benimsenmiştir. Öte yandan, Dördüncü Sözleşme’nin ikinci bölümünde düzenlenen ikinci grup, çatışmaya taraf devletlerin tüm sivil nüfusunu kapsamaktadır (Albayrak, 2013, ss. 51-52).

Uluslararası insancıl hukuk, doğası gereği son derece yıkıcı ve kanlı olan silahlı çatışma eylemlerini düzenleme amacı taşımaktadır. İlk bakışta devletlerin varlığını tehdit eden savaş olgusunun ve çatışmaların aklileştirilmesi çelişkili görünebilse de, insancıl hukuk tam da bu alanı düzenleme iddiasıyla ortaya çıkmış ve uygulamada önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda elde edilen olumlu sonuçların temelinde, insancıl hukukun gelişim sürecinde gerçekçilik ilkesine bağlı kalınması yatmaktadır (Güneysu, 2012).

Sonuç olarak, uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına odaklanan kapsamlı bir hukuk sistemi olarak gelişmiştir. Bu hukuk, sivillerin doğrudan saldırılardan ve savaşın yıkıcı etkilerinden korunmasını, temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasını ve insani muamelenin sağlanmasını amaçlamaktadır. Sivillerin korunması kavramı, yalnızca savaşçı olmayan bireyleri değil, aynı zamanda kadınları, çocukları ve diğer savunmasız grupları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu

bağlamda, sivillerin korunması ilkeleri; ayırım, önlem, orantılılık ve insani muamele kurallarıyla desteklenmiş, uluslararası andlaşmalar ve teamüller aracılığıyla bağlayıcı hâle getirilmiştir. Böylelikle uluslararası insancıl hukuk, savaşın kaçınılmaz etkilerine rağmen sivillerin güvenliğini sağlama, insanlık onurunu koruma ve hukukun üstünlüğünü güçlendirme hedefini sürdürmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN KURAL VE İLKELERİ İŞİĞİNDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

Çocuklar, toplumun geniş ve önemli bir kesimini oluşturmakta olup, bu yaş grubunun yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik girişimler, ileride toplum için etkin ve verimli bireyler yetiştirmeyi sağlayacak insanî normların oluşturulmasında temel bir dayanak teşkil etmektedir. Uluslararası örgütler, dünya zirveleri ve çocuk haklarına odaklanan bölgesel toplantılar ile konferanslar, çocukların sorunlarına ve haklarına dikkat edilmesi gerekliliğini ortak bir perspektifte değerlendirmektedir. Bu bağlamda, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve korunması bir boşluktan kaynaklanmamakta, aksine uluslararası ve bölgesel hukuk çerçevesinde güvence altına alınmaktadır. Söz konusu antlaşmalar yalnızca çocukların korunmasını ve temel haklarının güvence altına alınmasını hedeflemekle kalmayıp, aynı zamanda barış ve savaş durumları ile siyasi ve ekonomik çalkantılar karşısında çocukların korunmasına ilişkin öncelikli ilkenin uygulanmasını da öngörmektedir (Abdülhamit, 2010, s. 8).

Son on yılda, uluslararası toplum, kalkınma hedeflerini hayata geçirerek çocukların zihinsel ve fiziksel refahını artırmak için yoğun çabalar göstermiştir. Buna rağmen, çatışmaların çocukların ilköğretime erişimindeki en büyük engel olarak kalması, anne sağlığının iyileştirilmesi ve çocuk ölümlerinin azaltılması konularında istenilen düzeyde ilerleme sağlanamamıştır. Bu nedenle, çatışma durumundaki çocukların korunması ve bakımının güçlendirilmesi için uluslararası alanda yürütülen çalışmalar halen devam etmektedir (El Mesdi, 2007, ss. 27-29).

Çocuklar, genellikle cinayet, sakatlama, cinsel şiddet ve silahlı gruplara katılım gibi uluslararası insancıl hukukun doğrudan ve ciddi ihlallerine maruz kalmaktadır. Bununla birlikte, savaşın dolaylı etkilerinden de önemli ölçüde etkilenmektedirler. Örneğin, yetersiz sağlık hizmetleri, gıda ve temiz suya erişim eksikliği, çoğu zaman doğrudan mermi ve bombalardan kaynaklanan ölümlere ek olarak çok sayıda çocuğun hayatını tehdit etmektedir.

Çocukların silahlı çatışmaların etkilerinden yasal olarak korunması, uluslararası hukukun çocuk haklarının güvence altına alınmasına ilişkin ilk kaygılarından biri olmuştur. 1924

tarihli *Çocuk Hakları Bildirgesi*⁷, Milletler Cemiyeti öncülüğünde hazırlanmış ve özellikle Balkanlar'daki silahlı çatışmalardan etkilenen çocukları korumayı amaçlamış; ancak savaş dönemlerinde çocuklara yönelik özel bir koruma öngörmemiştir. Benzer şekilde, 1907 tarihli Dördüncü Lahey Sözleşmesi de çocuklara dair herhangi bir özel hüküm içermemektedir. Çocuklara yönelik özel korumanın ilk somut düzenlemeleri, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile ortaya konmuş ve bu tarihten itibaren uluslararası toplumun, silahlı çatışmalar sırasında çocukların korunmasına yönelik ilgisi giderek artmıştır (El Mesdi, 2007, ss. 24-25).

Uluslararası insancıl hukuk kuralları, sivillere yönelik saldırıları yasaklamakta ve tarafları, sivilleri askeri operasyonların etkilerinden korumak için gerekli önlemleri almaya zorlamaktadır (Telafeha, 2011, s. 81). Ancak pratikte, bazı çatışma bölgelerinde bu korumanın yeterince sağlanamadığı gözlemlenmektedir. Örneğin Filistin bağlamında, uluslararası hukukun öngördüğü çocukların korunması ve ilgili kamu-özel güvence mekanizmaları çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Uluslararası hukuk açısından, bu tür sorunların çözümü uzlaşmaya dayalı mekanizmalar aracılığıyla mümkün olmakla birlikte, bazı devletlerin ve uluslararası aktörlerin uygulamadaki tutumları çözüm süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Uluslararası hukukun etkin uygulanabilmesi için, başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere uluslararası toplumun ortak ve kararlı bir tutum sergilemesi gerekmektedir. Tarihsel olarak, uluslararası hukukun başarıyla uygulandığı örneklerde, büyük güçlerin ve BM organlarının aktif rol oynaması belirleyici olmuştur. Ancak Filistin'e ilişkin uluslararası ihtilaf bağlamında, bu tür etkin müdahalelerin sınırlı kalması, çözüm süreçlerinin tıkanmasına yol açmaktadır.

2.1. Silahlı Çatışmalarda Çocukların Korunması

Çocuklar, yalnızca 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri kapsamında sivillerin bir parçası olarak tanınmakla kalmamış; ancak Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, sivillerin korunmasına ilişkin bu özel korumayı açık biçimde sağlamamıştır. Bu nedenle, çocuklara yönelik özel korumanın tam anlamıyla güvence altına alınabilmesi, 1977 yılında kabul edilen iki Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesinin beklenmesini gerektirmiştir. Özellikle Birinci Ek Protokol'ün 77. maddesinin birinci fıkrası, çocukların özel saygı görmesini ve

⁷ Geneva Declaration of the Rights of the Child (adopted 26 September 1924), League of Nations. Available at: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>. (Erişim tarihi: 07.08.2025).

her türlü onursuz muameleye karşı korunmasını güvence altına almış; ayrıca çatışmanın taraflarının, çocuklara yaşları veya diğer nedenlerden ötürü gerekli özen ve yardımı sağlamasını zorunlu kılmıştır (Cüveyli, 2010, s. 286).

Geçen yüzyılın son on yılına ilişkin belgelenmiş bir araştırma, düzenli veya isyancı silahlı kuvvetlerde görev yapan yaklaşık çeyrek milyon çocuğun bulunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre, 18 yaş altındaki çocuklar 33 farklı silahlı çatışmaya, 15 yaş altındaki çocuklar ise 13 çatışmaya doğrudan katılmıştır (El Cundi, 2011, s. 159).

Dünyanın pek çok bölgesinde çocuklar, kötüleşen sosyal koşullar, doğal afetler, silahlı çatışmalar, sömürü, okuryazarlık eksikliği, açlık ve genel çaresizlik nedeniyle kritik yaşam koşullarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu koşullar, çocukların tek başına etkili bir şekilde başa çıkamayacakları niteliktedir. Bu bağlamda, uluslararası toplum, hükümetleri çocukların özel statülerini ve ihtiyaçlarını tanıyan, refahlarını güvence altına alacak ek koruma çerçeveleri oluşturacak yasal düzenlemeler yapmaya çağırmıştır (Eş Şelalde, 2005, s. 187).

Savaşın çocuklar üzerindeki etkileri, çatışma başladığında doğrudan olabilmekte ve bu nedenle, çocukları savaş operasyonlarının tehlikelerinden koruyan tüm kuralların titizlikle uygulanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, savaşın dolaylı etkileri de ciddi boyutlardadır; örneğin kara mayınları ve diğer savaş kalıntıları, yıllarca çocukların hayatını tehdit etmeye devam edebilir. Savaşın etkileri, okulların ve hastanelerin kapanmasına yol açarak çocukların normal gelişimini engellerken, çatışmalar sırasında maruz kaldıkları korku ve dehşet, güvenlik, emniyet ve öz kontrol duygularının önemli ölçüde azalmasına neden olmaktadır (Telafeha, 2011, s. 82).

2.2. Çocukların Savaşın Etkilerinden Genel Olarak Korunması

Savaşın etkilerinden nüfusu koruma kurallarının kabul edilmesi, uluslararası insancıl hukukun en büyük başarılarından biridir. 1977 yılında kabul edilen Birinci Ek Protokol’de, sivillerin korunmasına yönelik tam bir bölüm ayrılmıştır. Çocuklar, çatışmalara katılmayan siviller olarak bu kurallar kapsamında korunmaktadır (Telafeha, 2011, s. 84).

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve Birinci Ek Protokol’de yer alan hükümler, uluslararası silahlı çatışma durumlarında sivillerin genel korunmasını düzenlemekte olup, “sivil kişiler” kapsamında çocuklar için de geçerlidir. Benzer şekilde, *Ortak Üçüncü Madde*’de

öngörülen genel koruma ve güvence hükümleri ile İkinci Ek Protokol, iç silahlı çatışmalar bağlamında çocukları kapsayan koruma mekanizmaları sunmaktadır. Bu metinlerde benimsenen özel koruma ilkesi, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*'nin⁸ 38. maddesi ile desteklenerek, çocukların korunmasına ilişkin güçlü bir uluslararası hukuki dayanak oluşturmuştur (El Anbaki, 2010, s. 321).

Uluslararası hukuk bağlamında bir çocuk, 1989 tarihli *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*'nin 1. maddesi uyarınca tanımlanmaktadır. Söz konusu maddeye göre, yürürlükteki yasalara göre daha erken bir yaşta reşit sayılmadığı sürece, on sekiz yaşını doldurmamış her birey çocuk kabul edilmektedir (El Mesdi, 2007, s. 16). Benzer şekilde, 1990 *Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi*'nin⁹ 2. maddesi de çocuğu on sekiz yaşın altındaki her insan olarak tanımlamaktadır. Hukukun bir kısmı, çocukluğun sona erme yaşını on sekiz yıla çıkaran *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'ni desteklemiş; zira bu düzenleme, çocuğun korunmasını en uzun süre boyunca güvence altına almakta ve Sözleşme'nin diğer hükümlerinde, on sekiz yaşına kadar olan çocuklar için yaşa orantılı çeşitli hak ve özgürlükler öngörmektedir. Bu hak ve özgürlükler arasında, ergenlik dönemindeki çocukların fikir ve ifade özgürlüğü ile cinsel sömürden korunma hakkı gibi özel düzenlemeler yer almaktadır (Hamude, 2008, s. 22).

1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında sivil kişilerin korunmasına ilişkin hükümleri kapsamında, çocuklara da “korunan kişiler” statüsü tanımakta ve onların yaşam hakkı, fiziksel bütünlüğü ile insan onuruna saygıyı içeren insancıl muameleyi güvence altına almaktadır. Sözleşme, aynı zamanda işkence, zorlama, bedensel cezalandırma, toplu cezalar ve misilleme gibi uygulamaları açıkça yasaklamaktadır. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar bağlamında ise, çocuklar Cenevre Sözleşmelerinin Ortak Üçüncü Maddesi uyarınca, çatışmalarda doğrudan rol almayan siviller olarak insancıl muamele görme hakkına sahiptirler (Eş Şelalde, 2005, s. 189).

Çocukların uluslararası çatışmalardaki düşmanlıkların etkilerinden korunmasını sağlamak amacıyla bir dizi temel ilke geliştirilmiştir (Telafeha, 2011, s. 85):

⁸ *Convention on the Rights of the Child* (adopted 20 November 1989, entered into force 2 September 1990), 1577 UNTS 3. Ayrıca bkz. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Resmi Gazete, 27 Ocak 1995, Sayı: 22184.

⁹ *African Charter on the Rights and Welfare of the Child* (adopted 11 July 1990, entered into force 29 November 1999), OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49.

1. **Savaşçı ve savaşçı olmayanları ayırt etme ilkesi:** Savaşan taraflar, silahlı kuvvetler ile sivil nüfus arasında açık bir ayırım yapmalıdır.
2. **Sivil nüfusa ve sivil nesnelere saldırmanın yasaklanması:** Çocuklar da dahil olmak üzere siviller, doğrudan hedef alınamaz ve zarar görmeleri engellenmelidir.
3. **Saldırı sırasında sivil nüfustan kaçınmak için gerekli önlemlerin alınması:** Çatışmalarda, sivillerin zarar görmesini önlemek amacıyla tüm mümkün olan önlemler titizlikle uygulanmalıdır.

Cenevre Sözleşmeleri’nde yer alan Ortak Üçüncü Madde, literatürde sıklıkla “küçük bir sözleşme” olarak nitelendirilmektedir. Bu madde, savaşan taraflarca ihlal edilemeyecek asgari insani standartları belirlemekte ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda mağdur olan sivillerin korunmasına yönelik temel bir referans noktası oluşturmaktadır. Ayrıca, madde, Uluslararası Adalet Divanı tarafından tanımlanan genel insancıl hukuk kurallarıyla da uyumlu insani ilkeleri içermekte ve iç çatışmalar ile toplumsal gerilimler karşısında bireylere daha etkili bir koruma mekanizması sunmaktadır (Telafeha, 2011, s. 89). Dört Cenevre Sözleşmesi’nde de bulunan ve asgari standartları belirleyen 3. madde şöyledir:

Yüksek Akit Taraflardan birinin toprağında çıkacak, fakat beynelmilel bir mahiyet arz etmeyecek olan silahlı bir ihtilâf takdirinde, ihtilâf halinde bulunacak taraflardan her biri aşağıdaki hükümleri tatbik etmekle mükellef bulunacaktır:

1. Silahlarını teslim eden silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, mecburiyet, mevkufiyet dolayısıyla veya diğer herhangi bir sebeple harp dışı olan kimseler de dahil olmak üzere, muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen şahıslara, bilcümle ahvalde, ırk, renk, din veya itikat, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara mümasil diğer herhangi bir kıstasa dayanan gayri müsait fark gözetilmeksizin, insani muamele yapılacaktır.

Bu bapta, yukarıda zikredilen şahıslara karşı her ne zaman, her nerede olursa olsun, şu muamelelerde bulunmak memnudur:

- a) Hayatta veya beden bütünlüğüne kasıtlar, bilhassa her şekilde katil, tadili uzuv, zulüm, azap ve işkenceler,
- b) Rehine almalar,
- c) Şahısların haysiyet ve şerefine tecavüzler, bilhassa tehzil ve terzil edici muameleler,
- d) Nizami şekilde teessüs etmiş bir mahkeme tarafından ve medeni milletlerce zaruri addedilen adli teminat altında verilmiş hükümlere dayanmayan mahkûmiyetler ve idamlar.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi olunacaktır.

Beynelmilel Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insani bir teşkilât, ihtilâfa dahil taraflara hizmetlerini arz ve teklif edebilecektir.

İhtilâfa dahil taraflar, işbu Sözleşmenin diğer hükümlerini de tamamen veya kısmen hususi anlaşmalarla meriyete koymaya çalışacaklardır.

Yukarıdaki hükümlerin tatbiki, ihtilâfa dahil tarafların hukuki statülerine tesir etmeyecektir.

Birinci Ek Protokol'ün 48. maddesi uyarınca, çatışmanın tarafları, sivil halkın ve sivil nitelikteki malların korunmasını ve saygı görmesini sağlamak amacıyla her zaman sivil halk ile muharipleri ve sivil mallar ile askeri hedefleri birbirinden ayırt etmekle yükümlüdür. Bu ilke doğrultusunda, askeri operasyonlar yalnızca meşru askeri hedeflere yönlendirilmelidir.

1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 51. maddesi, çocukların sivil nüfusa üye olarak genel korumasının eklenmesini öngörmüştür ve bu da aşağıdakileri sağlamıştır:

- 1- Sivil halk ve bireysel olarak siviller, askeri operasyonlardan doğan tehlikelere karşı genel bir korumadan yararlanacaklardır. Bu korumanın işlerlik kazanması için, diğer uygulanabilir uluslararası hukuk kurallarına ek olan aşağıdaki kuralların her koşulda gözlenmesi gerekmektedir.
- 2- Sivil halk ve bireysel olarak siviller saldırının hedefi olmayacaktır. Esas amacı sivil halk arasında terör yaymak olan şiddet hareketleri ya da tehditleri yasaktır.
- 3- Siviller, muhasamatta doğrudan yer almadıkları sürece bu bölüm ile sağlanan korumadan yararlanacaklardır.
- 4- Ayrım gözetmeksizin yapılan saldırılar yasaktır. Ayrım gözetmeksizin yapılan saldırılar şunlardır:
 - a- Belirli bir askeri hedefe yöneltilmemiş saldırılar;
 - b- Belirli bir askeri hedefe yönlendirilemeyen savaş yöntemleri ve araçlarının kullanıldığı saldırılar; ya da
 - c- Bıraktıkları etkiler bu Protokolce öngörüldüğü şekilde sınırlandırılmayan savaş yöntemlerinin ve araçlarının kullanıldığı saldırılar;

Ve netice olarak, böyle her bir durumda, hiçbir ayrım gözetmeksizin askeri hedefleri ve sivilleri ve sivil malları vurma özelliğine sahip yöntemlerin kullanıldığı saldırılardır.

5- Aşağıdaki saldırı tipleri bunlarla sınırlı olmaksızın ayrım gözetmeyen saldırılar olarak kabul edilmektedir:

- a- Bir şehir, kasaba ya da benzer şekilde sivil kişilerin ya da sivil nitelikli malların yoğun bulunduğu bir alanda bulunan ancak, birbirlerinden açık şekilde ayrı bulunan ve bağımsız bir miktar askeri hedefi tek bir askeri hedef gibi kabul eden, yöntem ya da kullanılan araç fark etmeksizin bombardıman şeklinde yapılan saldırılar;

b- Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızı şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılar;

6- Misillemeler yoluyla sivil halka ya da sivillere karşı saldırılar yasaklanmıştır.

7- Sivil halkın ya da bireysel olarak sivillerin varlığı ya da hareketi, belli noktaları askeri operasyonlardan muaf tutmak için, özellikle de askeri hedefleri saldırılara karşı korumak, askeri operasyonlara yarar sağlamak veya engel olmak için yapılacak girişimlerde kullanılmayacaktır. Çatışmanın Tarafları, sivil halkın ya da bireysel olarak sivillerin hareketini, askeri hedeflere ya da askeri operasyonlara karşı yapılacak saldırılara karşı kalkan olarak kullanmak amacıyla yönetmeyecektir.

8- Bu yasakların herhangi birinin ihlali, çatışan Tarafları Madde 57'de belirtilen koruyucu önlemlerin alınması yükümlülüğü de dahil olmak üzere, sivil halk ve sivillerle ilgili yasal zorunluluklarından kurtarmayacaktır.

Bu madde genel olarak sivillerin askeri operasyonlardan korunması için temel ilkeleri belirlemektedir. Siviller, doğrudan çatışma faaliyetlerinde yer almadıkları sürece saldırıların hedefi olamaz ve ayırım gözetmeksizin yapılan her türlü saldırı yasaktır; buna şehir veya yoğun nüfuslu alanlardaki bombardımanlar ile aşırı sivil kayıplara yol açabilecek saldırılar da dahildir. Misillemeler yoluyla sivillere saldırı yapılması ve sivillerin askeri hedefleri korumak veya operasyonlara avantaj sağlamak amacıyla kullanılmaları kesinlikle yasaktır. Bu yasakların ihlali, Tarafların sivillere karşı koruyucu yükümlülüklerini ortadan kaldırmaz.

1977 Birinci Ek Protokol'ün 57. ve 58. maddeleri, saldırılar sırasında ihtiyati tedbirlerin alınması gereğini vurgulamakta ve saldırıların siviller üzerindeki etkilerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çocuklar da sivillerin bir parçası olarak, söz konusu genel korumadan yararlanma hakkına sahiptir. 57. madde bu yükümlülüğü açık biçimde ifade etmektedir:

1- Askeri operasyonların yürütülmesinde, sivil halkı, sivilleri ve sivil malları hedef dışı tutmak için sürekli özen gösterilecektir.

2- Saldırıyla ilgili olarak aşağıdaki önlemler alınacaktır:

a- Bir saldırı planı yapan ya da bir saldırı yapmaya karar veren kişiler:

i- Saldırılacak hedeflerin siviller ya da sivil mallar olmadığını ve özel korumaya tabi olmadığını, sadece Madde 52 paragraf 2'de verilen tanım çerçevesinde askeri hedefler olduğunu ve bu Protokol hükümlerince bu yerlere saldırmanın yasak olmadığını doğrulamak için yapılabilecek her şeyi yapmalıdır.

ii- Arızı şekilde sivil can kaybı olmasını, sivillerin yaralanmasını ve sivil mallara zarar verilmesini engellemek ve her halükârda bunları en aza indirmek amacıyla, saldırı araçlarını ve yöntemlerini seçerken mümkün olan tüm önlemleri almalıdır.

iii- Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızı şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılara karar vermekten kaçınmalıdır.

b- Bir saldırı, hedefin askeri bir hedef olmadığına ya da özel korumaya tabi olduğuna ya da yapılacak saldırı ile ondan elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızı şekilde sebep olacağının açıklık kazanması durumunda durdurulacak ya da askıya alınacaktır.

c- Koşulların izin vermediği durumlar dışında, sivil halkı etkileyebilecek saldırılar için etkin bir önceden uyarı yapılmalıdır.

3- Benzer bir askeri avantaj elde etmek için olası birkaç askeri hedef arasında seçim yaparken, seçilecek olan hedef, ona saldırılması halinde sivil yaşamı ve sivil malları en az tehlikeye atması beklenen hedef olmalıdır.

4- Denizde ya da havada yürütülen askeri operasyonlar sırasında, çatışmanın Taraflarından her biri, silahlı çatışmada uygulanacak uluslararası hukuk kuralları çerçevesindeki hak ve yükümlülüklerine uygun olarak, sivil can kayıplarını ve sivil objelere verilen zararı önlemek için tüm makul önlemleri alacaktır.

5- Bu maddenin hiçbir hükmü, sivil halka, sivillere ya da sivil mallara karşı saldırı düzenleme yetkisi veren maddeler olarak anlaşılmamalıdır.

Yani 57. madde, çocuklar da dahil olmak üzere sivillerin ve sivil malların korunmasını güvence altına almaktadır. Askeri operasyonlarda, saldırılardan önce sivillerin hedef dışı tutulması, olası zararların en aza indirilmesi ve aşırı sivil kayıplara yol açacak saldırılardan kaçınılması gerekmektedir. Saldırı planlanırken yalnızca askeri hedefler dikkate alınmalı ve önceden uyarılar yapılmalıdır; deniz ve hava operasyonlarında da sivil zararlarını önlemek için makul önlemler alınacaktır. Ayrıca maddenin hiçbir hükmü, sivillere yönelik saldırıları meşrulaştıracak şekilde yorumlanamaz.

Saldırıların etkilerine karşı alınacak önlemler ise yine Birinci Ek Protokolün 58. maddesinde düzenlenmiştir:

Çatışmanın Tarafları, mümkün olan en geniş kapsamda:

- a- Dördüncü Sözleşmede yer alan Madde 49'a hâlel getirmeksizin kontrolleri altındaki sivil halkı, sivil bireyleri ve sivil malları askeri hedeflerin yakınından uzaklaştırmak için çaba gösterecektir.
- b- Yoğun nüfuslu alanlara ya da bu alanların yakınlara askeri hedefler yerleştirmekten kaçınacaktır.
- c- Kontrolleri altındaki sivil halkı, sivil bireyleri ve sivil objeleri askeri operasyonlardan kaynaklanan tehlikelerden korumak için gerekli diğer önlemleri alacaktır.

Bu maddeye göre çatışmanın tarafları, sivillerin ve sivil malların korunmasını sağlamak için kapsamlı önlemler almakla yükümlüdür. Buna, sivillerin askeri hedeflerden uzaklaştırılması, yoğun nüfuslu alanlara askeri hedef yerleştirilmesinden kaçınılması ve sivil halkın operasyonlardan kaynaklanabilecek tehlikelere karşı korunması dahildir. Tüm önlemler, Dördüncü Sözleşme'nin ilgili hükümlerine zarar vermeyecek şekilde uygulanmalıdır.

2.3. Çocukların Savaşın Etkilerinden Özel Korunması

Çocuklar, silahlı çatışmalardan etkilenen mağdurlar arasında en savunmasız gruplardan biridir. Son yıllarda, çocukların korunmasına gösterilen ilgi önemli ölçüde artmıştır. Bu artışın büyük bir kısmı, Güneydoğu Asya'daki olayların medyada yer alması ve medyanın bu olaylara yönelik yarattığı kitlesel dikkat nedeniyle ortaya çıkmıştır (Singer, 2000, s. 135).

Gerçekten de çocuklar, özel koruma gerektiren en kırılgan toplumsal gruplardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun temelinde iki ana neden bulunmaktadır. İlk olarak, çocuklar hem en savunmasız grup olmaları hem de aldatma, istismar ve kötüye kullanım gibi risklere en açık kesimi teşkil etmeleri sebebiyle, silahlı çatışmalara dâhil olma olasılıkları bakımından yüksek bir risk grubunu oluşturmaktadır. İkinci olarak, çocuklar, silahlı çatışmaların mağdurları arasında giderek daha yoğun şekilde zarar gören bir grup haline gelmektedir. Bu olgu, yalnızca silahlı çatışmaların sayısındaki artış ve savaş araçlarının teknolojik gelişimi sonucu etkilerinin şiddetlenmesi ile değil, aynı zamanda çocukların, artık kimseyi dışlamayan ve ayırt etmeyen savaş mekanizmalarının etkin unsurları haline gelmeleri ile de açıklanabilir (El Anbaki, 2010, s. 320).

Sivil nüfusun, özellikle de çocukların, savaşın yıkıcı etkilerinden en ağır biçimde etkilendiği; özellikle kitlesel imha kapasitesine sahip modern silahların, savaşçılar ile siviller veya askerî hedefler ile siviller arasındaki ayrımı gözetmeksizin kullanıldığı gerçeği, uluslararası hukuk literatüründe tartışmasız bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Bu durum, uluslararası toplumu, silahlı çatışmalarda silah kullanımına yönelik kısıtlamalar getirme yönünde çaba göstermeye sevk etmiştir (Said & Amir, 2007, s. 66).

II. Dünya Savaşı sonrasında çocukların hukuki korunmasına ilişkin düzenlemeler, uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde sistematik bir biçimde geliştirilmiştir. Savaşın yol açtığı ağır insani tecrübeler, savaş zamanında sivil nüfusun korunmasına yönelik, bağlayıcı nitelikte bir uluslararası belge hazırlanması gerekliliğini açık biçimde ortaya koymuştur. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin bu alandaki girişimleri, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin kabulü ile sonuçlanmış; bu kapsamda sivil halkın korunmasına ilişkin hükümler içeren hükümler özellikle IV. Sözleşme'de düzenlenmiştir. Böylelikle çocuklar, sivil nüfusun bir parçası olarak sözleşme hükümlerinden yararlanma hakkını elde etmiştir. Ne var ki, bu hükümler, silahlı çatışmalar sırasında çocuklara yönelik etkin ve yeterli bir koruma sağlamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, uluslararası toplum, çocuklara yönelik korumayı güçlendirmek amacıyla yeni hukuki normların oluşturulmasına yönelmiş; bu çabalar, 1977 tarihli Ek Protokoller'in kabulüyle somutlaşmıştır (Eş Şelalde, 2005, s. 187-188).

2.3.1. Çocuklar için özel koruma ilkesi

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, çocuklara belirli ölçüde özel koruma sağlamaktadır; ancak sözleşme, bu korumayı açıkça bir “temel ilke” olarak tanımlayan herhangi bir hüküm içermemektedir. Buna karşılık, 1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 77. maddesinin birinci fıkrası, “çocukların özel korunması” ilkesini açık bir normatif çerçeveye kavuşturarak geliştirmektedir. Anılan hükme göre:

Çocuklar özel saygıya konu olacak ve her tür ahlak dışı saldırıdan korunacaktır. Çatışmaya Taraflar, yaşlarından veya diğer sebeplerden dolayı gerek duydukları bakım ve yardım kendilerine sağlayacaklardır.

Bu düzenleme, çocukların silahlı çatışmalar sırasında korunmasını uluslararası insancıl hukukun açık ve bağlayıcı bir ilkesi haline getirmiş; böylece hem pozitif yükümlülükler doğurmuş hem de çatışma ortamında çocukların korunmasına yönelik evrensel bir standart tesis etmiştir.

Uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda çocukların korunmasına ilişkin düzenleme, İkinci Ek Protokol'ün 4. maddesinin 3. paragrafında da güvence altına alınmış ve bu bağlamda çocuklara gerekli ölçüde bakım ve yardım sağlanması yükümlülüğü öngörülmüştür. Söz konusu hüküm, çocuklara yönelik özel önlemlerin

geliştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. 4. maddedeki bu ifade, Protokol'ün hazırlayıcılarının uluslararası olmayan silahlı çatışmalar sırasında çocukların korunmasına atfettikleri önemi açıkça ortaya koymakta ve çocukların özel korunmasına ilişkin ilkenin pekiştirilmesine hizmet etmektedir. Benzer şekilde, Birinci Protokol'ün 8. maddesinin (a) bendinde, doğum yapmış kadınlar ve yenidoğanlar, yaralı ve hastalarla birlikte korunmaya muhtaç özel bir grup olarak sınıflandırılmaktadır (Eş Şelalde, 2005, s. 190).

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 24. maddesi ise savaş sebebiyle yetim kalan ya da ailelerinden ayrılan on beş yaşından küçük çocukların kendi hallerine bırakılamayacağını hükme bağlamaktadır. Bu madde, söz konusu çocukların geçimlerinin sağlanması, dini inançlarını yerine getirmelerinin temin edilmesi ve eğitimlerinin kolaylaştırılması yükümlülüğünü öngörerek, çocukların özel bakıma duydukları ihtiyacı açıkça kabul etmektedir.

2.3.2. Çocuklara yardım

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalar sırasında savaşı olmayan çocuklara özel bir koruma sağlamaktadır. Bu koruma, çocukların tıbbi yardım, beslenme, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yükümlülükleri içermekte olup, 1977 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinde açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca UNICEF gibi uluslararası kuruluşlar, çatışma bölgelerinde çocuklara yönelik insani yardım faaliyetleri yürütmekte; bu sayede onların acil ihtiyaçlarını karşılamayı ve uzun vadeli refahlarını güvence altına almayı amaçlamaktadır (http-1).

1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 23. maddesi, Tarafların, düşman olarak addedilen devletler karşısında dahi, sivillere yönelik tıbbi ve sıhhi malzemeler ile dini ihtiyaçlara ilişkin malzemelerin serbest geçişine izin vermesini öngörmektedir. Aynı madde, ayrıca on beş yaşın altındaki çocuklar ile hamile ve loğusa kadınlar için zorunlu olan gıda maddelerinin, giysilerin ve besleyici takviyelerin de serbestçe geçişine müsaade edilmesini şart koşarak, söz konusu grupların korunmasına özel bir önem atfetmektedir.

Çocuk hakları, insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin güvence altına alınmasını; onlara onurlu, eşitlikçi ve özgür bir yaşam ortamı sağlanmasını hedeflemektedir (Kirdim & Demirkol, 2021). Bu bağlamda 1977 tarihli I. Ek Protokol'ün 69. maddesinin 1. fıkrası, tarafsız ve sivil nitelikteki yardım çalışmalarının, ilgili tarafların kabulü şartıyla, çatışmaya taraf devletin

kontrolü altındaki bölgelerde -işgal altındaki bölgeler hariç olmak üzere- sivil nüfusa yönelik olarak yürütülmesine izin vermektedir. Bu yardım faaliyetlerinin haksız ayrımcılığa yol açmaksızın gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiş; ayrıca söz konusu yardımların silahlı çatışmaya veya düşmanca eylemlere müdahale olarak değerlendirilemeyeceği hükme bağlanmıştır. 69. madde ayrıca, Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne paralel biçimde, özel koruma hakkına sahip gruplar arasında yer alan çocuklara, yardım gönderilerinin dağıtımında öncelik tanınması gerektiğini de açıkça ortaya koymaktadır.

1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 81. maddesi şunları belirtir:

Himaye gören şahısları enterne edecek ihtilâfa dahil taraflar, onların bakımını bilâ ücret temin etmek ve keza sıhhi vaziyetlerinin icabettirdiği tıbbî tedaviye tevessül eylemekle mükelleftirler. Bu masrafların tahsili zımnında, enternelerin tahsisatından, yevmiyelerinden veya alacaklarından hiçbir tevkifat yapılmayacaktır. Zilyet devlet, enternelere bağlı şahısların, da bakımını, kâfi geçim vasıtalarına malik olmadıkları veya bizzat hayatlarını kazanmaya muktedir bulunmadıkları takdirde temin, eyleyecektir.

Bu maddeye göre enterne edilen kişilerin yani özgürlüğü kısıtlanarak özel kamplarda tutulan sivillerin bakım ve sağlık ihtiyaçları, onları elinde bulunduran devletin ücretsiz olarak karşılanmak zorundadır. Bu giderler için enternelerin kendi paralarından, maaşlarından veya alacaklarından herhangi bir kesinti yapılamaz. Ayrıca, enterne edilen kişilerin aile fertleri de kendi geçimlerini sağlayamıyorlarsa veya çalışamayacak durumdalarsa, onların da geçim ve bakım masrafları ilgili devlet tarafından karşılanır. Özetle devlet, enterne ettiği kişilerin ve ailelerinin insanca yaşaması için gerekli bakım ve sağlık hizmetlerini hiçbir mali yük yüklemeyen sağlamakla yükümlüdür.

2.3.3. Çocukların aileleriyle yeniden birleştirilmesi

Savaşların yol açtığı en derin acılardan biri, aile bireylerinin birbirinden ayrılmasıdır. Bu durum, özellikle çocuklar açısından, aile üyelerinin akıbetine ilişkin belirsizlik ve endişeleri beraberinde getirir. Uluslararası insancıl hukuk, ailenin korunmasına atfettiği önem doğrultusunda, silahlı çatışmalar sırasında aile birliğinin muhafaza edilmesi ve aile üyelerinin birbirleriyle temaslarının sürdürülmesi için gerekli düzenlemeleri öngörmektedir (Telafeha, 2011, s. 92).

1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 32. maddesi uyarınca, ilgili bölümün uygulanmasında, tarafların, çatışmanın taraflarının ve Sözleşmeler ile bu Protokol'de

öngörülen uluslararası insani kuruluşların tüm faaliyetlerine, öncelikli olarak ailelerin yakınlarının akıbetini öğrenme hakkı rehberlik etmelidir. Bu düzenleme, uluslararası insancıl hukukun aile birliğinin korunmasına verdiği önemi vurgulamakta ve çatışmalar sırasında doğan insani kaygılara cevap vermeyi amaçlamaktadır.

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 26. maddesi uyarınca, çatışmaya taraf olan devletler, savaş nedeniyle dağılan aile bireylerinin birbirleriyle temas kurmalarını ve mümkün olduğu ölçüde yeniden bir araya gelmelerini kolaylaştırmakla yükümlüdür. Bu bağlamda taraf devletler, özellikle bu amaca yönelik faaliyet gösteren kuruluşların -kendi nezdinde tanınmış olmaları ve öngörülen güvenlik önlemlerine riayet etmeleri koşuluyla- yürüttükleri çalışmaları teşvik etmeli ve desteklemelidir. Aynı Sözleşme'nin 29. maddesi ise, çatışmaya taraf olan devletin, himayesi altındaki kişilere kendi yetkililerince yapılan muamelelerden sorumlu olduğunu hükme bağlamaktadır. Bu sorumluluk, ilgili kamu görevlilerinin şahsi sorumlulukları saklı kalmak kaydıyla, doğrudan devlete atfedilmektedir.

Çocukların geçici tahliyesine ilişkin düzenlemelerde, aile bağlarının korunması öncelikli bir ilke olarak dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, tahliye işlemi sıkı koşullara bağlanmış olup, ebeveynlerin, yasal vasilerin veya çocukların bakımından öncelikle kanun ya da örf ve âdet gereği sorumlu olan kişilerin rızasının alınması zorunludur. Ayrıca tahliye sürecinde gerekli tüm tedbirler uygulanmalı ve çocukların akıbetinin takip edilebilmesi amacıyla yolculukları boyunca izlenebilirlikleri sağlanmalıdır (Eş Şelalde, 2005, s. 192).

İkinci Ek Protokol'ün 4. maddesinin 3. paragrafının (b) bendi uyarınca, geçici olarak birbirinden ayrılmış ailelerin yeniden bir araya gelmelerini kolaylaştırmak amacıyla, gerekli tüm uygun tedbirlerin alınması zorunludur. Bu hüküm, uluslararası insancıl hukukta aile birliğinin korunmasına verilen önemi ve çatışma koşullarında uygulamaya geçirilmesi gereken somut tedbirleri vurgulamaktadır.

İkinci Ek Protokol'ün 4. maddesinin 3. paragrafının (e) bendi uyarınca, gerektiğinde ve mümkün olduğu ölçüde, çocuklar, ebeveynlerinin veya bakımından yasa veya gelenekler gereği birinci derecede sorumlu kişilerin rızası alınmak koşuluyla, düşmanlıkların devam ettiği bölgelerden geçici olarak çıkarılabilir ve ülke içinde daha güvenli bir bölgeye nakledilebilir. Bu süreçte, çocukların güvenlik ve selametlerinden sorumlu bir kişinin refakatinde bulunmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması zorunludur. Bu hüküm,

uluslararası insancıl hukukta çocukların korunmasına yönelik önlemlerin kapsamını ve uygulanma biçimini netleştirmektedir.

2.3.4. Kuşatılmış veya kordon altına alınmış bölgelerden çocukların tahliyesi

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, çocukların savaşın yıkıcı etkilerinden korunmasına ilişkin temel güvencelerden biri olarak, silahlı çatışmalar sırasında çocukların tahliyesi konusunu ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Sözleşme, “Çatışma taraflarının; yaralıları, hastaları, yaşlıları, engellileri, çocuklar ve lohusa kadınlar gibi korunmaya muhtaç grupların kuşatma veya abluka altındaki bölgelerden tahliyesi için yerel düzenlemeler yapmaları; ayrıca tüm dinlere mensup kişiler, tıbbi hizmet personeli ve tıbbi malzemelerin bu bölgelere girişine izin vermeleri gerektiği” yönünde hüküm içermektedir (Telafeha, 2011, s. 92).

Birinci Ek Protokol’ün 78. maddesi "Çocukların Tahliyesi" konusunu detaylı biçimde düzenlemiştir. Buna göre:

1. Çatışmaya taraflardan hiçbiri, kendi vatandaşı olan çocuklar haricinde, çocukları yabancı bir ülkeye tahliye edemeyecektir; ancak bu kural, çocukların sağlıkları, tıbbi bakımları ya da işgal altındaki topraklar dışında güvenlikleriyle ilgili zorunlu nedenlerin gerektirdiği geçici tahliye durumlarında geçerli değildir. Ebeveynlerin veya yasal vasilerin bulunamaması halinde, bu tür bir tahliye için kanun veya teamüller uyarınca çocukların bakımından sorumlu olan kişilerin yazılı muvafakati gerekmektedir. Her türlü tahliye işlemi, ilgili tarafların, özellikle tahliyeyi organize eden taraf, çocukları kabul eden taraf ve vatandaşı tahliye edilen tarafın mutabakatıyla, koruyucu güç tarafından denetime tabi tutulacaktır.

Her durumda, çatışmaya bütün Taraflar tahliyeyi tehlikeye düşürmekten sakınmak için uygulamada mümkün olan her tür önlemi alacaklardır.

2. 1. Paragraf uyarınca bir tahliye gerçekleştirildiğinde, ebeveynlerinin dilediği dini ve ahlaki eğitim de dâhil olmak üzere, tahliye edilen her çocuğun eğitimi mümkün olan en kesintisiz şekilde sağlanacaktır.

3. Bu Madde uyarınca tahliye edilen çocukların ailelerine ve ülkelerine dönüşünün kolaylaştırılması için tahliyeyi düzenleyen Taraf ve uygun olması durumunda, kabul eden ülkenin yetkilileri her çocuğa Uluslararası Kızıl Haç Komitesi’nin Merkezi İzleme Ajansı’na yollayacakları, fotoğraflı bir kart düzenleyecektir. Bütün kartlar, mümkün olduğu ölçüde ve çocuk için zarar tehdidi içermediği müddetçe aşağıdaki bilgileri içerecektir:

- a. Çocuğun soyadı/soyadları;
- b. Çocuğun ilk adı/adları;
- c. Çocuğun cinsiyeti;
- d. Doğum yeri ve doğum tarihi (veya tarih bilinmiyorsa tahmini yaşı);

- e. Babanın adı ve soyadı;
- f. Annenin tam adı ve kızlık soyadı;
- g. Çocuğun akrabaları;
- h. Çocuğun vatandaşlığı;
- i. Çocuğun anadili ve konuştuğu diğer diller;
- j. Çocuğun ailesinin adresi;
- k. Çocuğa verilmiş tüm kimlik numaraları;
- l. Çocuğun sağlık durumu;
- m. Çocuğun kan grubu;
- n. Ayırt edici herhangi bir özellik;
- o. Çocuğun bulunduğu tarih ve yer;
- p. Çocuğun ülkesini terk ettiği tarih ve yer;
- q. Varsa çocuğun dini;
- r. Çocuğu kabul eden devletteki güncel adresi;
- s. Çocuk dönüş öncesi ölürse ölümün tarihi, yeri ve şartları ve gömüldüğü yer.

Bu maddede çatışmalarda çocukların tahliyesi özel bir koruma alanı olarak ele alınmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre, çatışmaya taraf devletler, kendi vatandaşları haricindeki çocukları başka bir ülkeye tahliye edemezler; bu temel kuralın istisnaları, çocuğun sağlık durumunun, tıbbi bakım gereksinimlerinin veya işgal altındaki bölgeler dışında güvenliğinin tehlikeye girmesi gibi zorunlu nedenlerle ortaya çıkabilir. Ebeveynler veya yasal vasiler mevcut değilse, tahliye işlemlerinin geçerli olabilmesi için, çocuğun bakımından sorumlu kişilerin yazılı muvafakati gerekmektedir. Tahliye süreci, ilgili tarafların ve özellikle tahliyeyi organize eden, çocukları kabul eden ve çocuğun vatandaşı olduğu tarafın mutabakatıyla yürütülmekte; ayrıca koruyucu güçler tarafından denetlenmektedir. Tahliye edilen çocukların eğitim hakları, ebeveynlerin dilediği dini ve ahlaki eğitim de dahil olmak üzere, mümkün olan en kesintisiz şekilde temin edilmelidir. Ayrıca, her çocuğa ilişkin ayrıntılı bilgiler içeren fotoğraflı bir kart düzenlenmekte ve bu kart, *Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin Merkezi İzleme Ajansı*'na iletilmektedir. Kartta çocuğun kimlik bilgileri, aile bağlantıları, sağlık durumu, tahliyeye ilişkin tarih ve yer bilgileri ile varsa dini ve diğer ayırt edici özellikler yer almaktadır. Bu uygulama, çocukların güvenli bir şekilde tahliye edilmesini, belgelenmesini ve izlenmesini sağlamakta; aynı zamanda ailelerine ve ülkelerine dönüş süreçlerinin kolaylaştırılmasına hizmet etmektedir (Telafeha, 2011, s. 90-99).

1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 78. maddesinin hazırlanmasına ilişkin taslak komite toplantısında konuşan Uluslararası Kızılhaç Komitesi temsilcisi, tahliye uygulamasına

ilişkin bakış açısını şu şekilde açıklamıştır: Yol gösterici ilke, tahliyenin istisnâî bir önlem olması gerektiğidir ve bu prosedür için iki temel koşul öngörülmektedir. Birincisi, çocuğun sağlığının tahliyeyi haklı kılmasıdır; ikincisi ise ebeveynin veya yasal vasinin rızasının alınmasıdır. Ancak ebeveyn veya yasal vasinin ortadan kaybolması ya da bulunamaması durumunda, bu ikinci koşul geçerliliğini yitirecek ve birinci koşulun haklı kıldığı tahliyenin önünde engel teşkil etmeyecektir (Singer, 2000, s. 149).

Bu husus, İkinci Ek Protokol'ün 4. maddesinin 3. paragrafının (e) bendinde de açıkça düzenlenmiştir; söz konusu hüküm, çocuğun tahliyesine ilişkin koşulların sağlanması ve güvenli bir şekilde nakledilmesi süreçlerinde ebeveynin veya yasal vasinin rızasının alınmasını ve gerektiğinde tahliyenin mümkün kılınmasını öngörmektedir. Buna göre:

Gerekli görüldüğü ve mümkün olan her durumda ebeveynlerinin ya da bakımlarından yasa veya gelenekler uyarınca birinci dereceden sorumlu olan kişilerin rızası olması koşuluyla çocukları geçici olarak düşmanlıkların sürdüğü bölgelerden alarak ülke içinde daha güvenli bir bölgeye götürmek ve güvenliklerinden ve سلامتlerinden sorumlu bir kişinin refakatinde olmaları için tedbirler alınacaktır.

kuşatılmış veya kordon altına alınmış bölgelerden çocukların tahliyesine ilişkin düzenlemeler, uluslararası insancıl hukukun çocukların korunmasına verdiği önemin somut bir yansımasıdır. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokoller, çocukların ancak sağlık, güvenlik ve zorunlu insani nedenlerle geçici olarak tahliye edilebileceğini ve bu sürecin sıkı denetim altında yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tahliye edilen çocukların eğitim, dini ve ahlaki gelişim haklarının korunması, ayrıca ailelerine ve ülkelerine dönüşlerinin kolaylaştırılması da bu çerçevenin ayrılmaz bir parçasıdır. Böylece çocukların yalnızca fiziksel güvenliklerinin değil, kimliklerinin, aile bağlarının ve geleceğe dair haklarının da korunması amaçlanmaktadır (Eş Şelalde, 2005, s. 198).

2.3.5. Çocukların kara mayınları tehlikesinden korunması

Kara mayınları, çatışmaların sona ermesinden yıllar sonra dahi sivil nüfusa zarar veren silahlar arasında başlıca risk unsurlarını oluşturmaktadır. Özellikle çocuklar, bu tür mayınların sıkça kurbanı olmakta; hayatlarını kaybetmekte, yaralanmakta veya kalıcı fiziksel engellere maruz kalmaktadırlar. Savaşan tarafların belirli konvansiyonel silahları kullanması, askeri operasyonlar sona erdikten sonra bile ölüm ve yaralanmaların devam etmesine yol açmakta ve masum sivil halk arasında ilave mağduriyetler doğurmaktadır (Telafeha, 2011, s. 96-100). Bu bağlamda, uluslararası çabalar 1997 yılında *Ottawa*

Sözleşmesi'nin¹⁰ imzalanmasıyla önemli bir ilerleme kaydetmiş ve anti-personel mayınların yasaklanmasını öngören hükümler kabul edilmiştir. Sözleşme, aşağıdaki temel düzenlemeleri içermektedir:

- 1) Taraf Devletlerden her biri, hangi koşullar altında olursa olsun, hiçbir zaman:
 - a) Anti-personel mayın kullanmamayı;
 - b) Anti-personel mayın geliştirmemeyi, üretmemeyi, bir başka şekilde edinmemeyi; depolamamayı, elde tutmamayı veya doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan bir başkasına devretmemeyi;
 - c) Bu Sözleşme çerçevesinde bir Taraf Devlete yasaklanmış bulunan herhangi bir faaliyetle iştigal etmekte olan herhangi bir kimseye, hiçbir şekilde yardımcı olmamayı, cesaret vermemeyi veya bunları teşvik etmemeyi, taahhüt eder.
- 2) Taraf Devletlerden her biri, bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bütün anti-personel mayınları imha etmeyi ya da bunların imha edilmesini sağlamayı taahhüt eder.

Buna rağmen, insanlığın geleceği olarak kabul edilen çocukların yeterli uluslararası korumaya hak sahibi olmalarına rağmen, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nde çocukların sömürülmesini yasaklayan ve savaş sırasında hayatlarını tehlikeye atan özel bir hükme yer verilmediği görülmektedir (Telafeha, 2011, s. 104).

2.3.6. Çocukların sağlık hizmeti alma hakkı

Kuşatılmış veya kordon altına alınmış bölgelerden ya da düşmanlıkların sürdüğü alanlardan tahliye sırasında, çocuklara öncelik tanınmaktadır. Tahliye edilen çocuklar uygun hastanelerde veya güvenli bölgelerde barındırılmakta ve tıbbi gerekçelerle geçici olarak tarafsız ülkelere nakledilmelerine izin verilmektedir (Eş Şelalde, 2005, s. 199).

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 89. maddesi, gebe ve loğusa kadınlar ile on beş yaşından küçük çocukların, fizyolojik gereksinimlerine uygun gıda ile beslenmelerini güvence altına almaktadır.

2.3.7. Çocukların kişisel statülerinin korunması

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 50. maddesi, işgal altındaki bölgelerde çocukların kişisel statülerinin değiştirilmesini yasaklamaktadır. Bu kapsamda, bir çocuğun uyruğu veya medeni durumu, ülkesinin uluslararası bir silahlı çatışma sırasında işgal edilmesi

¹⁰ *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction (Ottawa Convention)* (adopted 3 December 1997, entered into force 1 March 1999), 2056 UNTS 211. Ayrıca bkz. *Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme*, Resmî Gazete, 12 Mart 2003, Sayı: 25049.

durumunda dahi işgal gücü tarafından değiştirilemez. Ayrıca, işgal gücü, çocukları bu tür statü değişikliklerine bağlı oluşumlara veya kuruluşlara dahil edemez (Eş Şelalde, 2005, s. 200).

Sözleşmeye taraf devlet, çocukların bakım, eğitim ve öğretim hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak üzere, bu amaçla kurulmuş kurumların etkin bir şekilde işlemlerini ulusal ve yerel makamların desteğiyle kolaylaştırmakla yükümlüdür. Ayrıca, çocukların kimlik bilgilerinin tespit edilmesi ve soy kayıtlarının tutulmasını temin edecek tüm tedbirleri almak zorundadır. Taraf devlet, çocukların kişisel statülerinde herhangi bir değişiklik yapmayacak ve onları kendi bünyesindeki herhangi bir kuruma veya teşkilata devretmeyecektir (Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Madde 50).

Yerel kurumlar görevlerini yerine getiremediği durumlarda, sözleşmeye taraf devlet, savaş nedeniyle yetim kalan veya ebeveynlerinden ayrılmış çocukların bakım ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür; bu kapsamda, çocukların bakımı için uygun bir akraba veya aile dostu bulunamaması halinde gerekli tüm tedbirler alınacaktır. Ayrıca, 136. madde uyarınca kurulacak büroların özel bir birimi, kimliği kesin olarak belirlenememiş çocukların tespitinden sorumlu olacak; bu çocuklara ilişkin olarak ebeveynleri veya diğer yakın akrabaları hakkında elde edilen tüm bilgiler düzenli ve sistemli bir biçimde kaydedilecektir (Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Madde 136).

Taraf devlet, on beş yaşından küçük çocuklar, hamile kadınlar ve yedi yaşından küçük çocukların anneleri lehine, işgal öncesinde alınmış olabilecek öncelikli beslenme, tıbbi bakım ve savaşın etkilerinden korunmaya yönelik tedbirlerin uygulanmasını hiçbir şekilde engellemeyecektir (Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Madde 51).

2.3.8. Çocukların eğitim ve kültür hakları

İşgalci güç, yerel ve ulusal makamların desteğiyle, çocukların bakım ve eğitim hizmetlerini sağlayan tesislerin düzgün bir şekilde işlemlerini temin etmekle yükümlüdür. Savaş nedeniyle anne ve babasından yetim kalan veya ailelerinden ayrılan ve akraba ya da aile dostları tarafından yeterince bakılamayan çocukların bakım ve eğitimi, mümkün olduğunda uyruğu, dili ve diniyle uyumlu kişiler aracılığıyla sağlanmalıdır. Gözaltında tutulan çocuklar ve gençler, eğitimlerine ya gözaltı yerinde ya da dışında devam edebilmelidir.

Uluslararası insancıl hukuk, aile birliğinin korunmasını temel bir ilke olarak benimsemekte ve böylece çocuğun kültürel ve geleneksel değerlerini sürdürebilmesini amaçlamaktadır. Çatışmaya taraf devletler, savaş nedeniyle yetim kalan veya ailelerinden ayrılan on beş yaş altı çocukların ihmal edilmemesini; geçimlerinin, dini inançlarının uygulanmasının ve eğitimlerinin her koşulda kolaylaştırılmasını; mümkünse ailelerinden ayrılmasının önlenmesini temin edecek gerekli önlemleri almak zorundadır. Eğitimleri, mümkün olduğunda aynı kültürel ve geleneksel değerlere sahip kişilerce sağlanmalı; ebeveyn veya yasal vasilerinin bulunmadığı durumlarda, çocuklar dini ve ahlaki eğitim de dahil olmak üzere ebeveynlerinin arzu ve isteklerine uygun biçimde yetiştirilmelidir (Eş Şelalde, 2005, ss. 199-200).

2.3.9. Çatışma sırasında güvenli alanlar

Uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde, özellikle Dördüncü Cenevre Sözleşmesi (1949) ve I. Ek Protokol (1977), çatışmaya taraf devletlere ve akit taraflara, savaşın olumsuz etkilerinden korunmaları amacıyla belirli gruplar için güvenli alanlar oluşturma yetkisi ve yükümlülüğü tanımaktadır. Bu gruplar arasında yaralıları, hastaları, engellileri, yaşlıları, on beş yaşından küçük çocuklar, hamile kadınlar ve yedi yaşından küçük çocukların anneleri yer almaktadır. Güvenli alanların kurulması hem çatışma öncesi hazırlık hem de çatışma sırasında sivillerin korunmasını sağlamak amacıyla normatif bir çerçeve sunmaktadır (Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Madde 14; I. Ek Protokol, Madde 59).

Söz konusu bölgeler, çatışma koşullarında sivillerin fiziksel güvenliğini ve insani yaşam koşullarını teminat altına alan koruma mekanizmalarıdır. Hâmi Devletler ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi, bu sağlık ve güvenlik bölgelerinin oluşturulması ve uluslararası toplumca tanınmasının kolaylaştırılması amacıyla destek sunmaya davet edilmektedir (I. Ek Protokol, Madde 59).

Bu düzenleme, uluslararası insancıl hukukun, yalnızca çatışma sırasında değil, çatışma öncesinde de sivillere yönelik koruma tedbirlerinin geliştirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koyan önleyici koruma mekanizmalarının normatif temelini oluşturmaktadır. Böylelikle devletler, barış döneminde dahi çatışma ihtimaline karşı sivillerin güvenliğini sağlamak üzere gerekli hazırlıkları yapmakla yükümlüdür (Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Madde 15).

2.3.10. Çocuklar ve ölüm cezası

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 68. maddesi, on sekiz yaşın altındaki korunan kişilere yönelik ölüm cezası uygulanamayacağını açıkça hükme bağlamaktadır. Bu düzenleme, uluslararası insancıl hukukta çocukların yaşam hakkının korunmasına ilişkin temel bir garantiyi oluşturmaktadır. On sekiz yaşından küçük olan “korunan kişiler” için ölüm cezası hiçbir koşulda uygulanamaz. Bu hem savaş hem barış zamanında hem işgal altındaki bölgelerde hem de taraf devletlerin kendi topraklarında geçerlidir. Ayrıca maddede “suçun işlendiği sırada” ifadesi yer alır; yani failin sonradan 18 yaşını doldurması, bu yasağı ortadan kaldırmaz.

1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 77. maddesinin 5. fıkrası ise şu şekildedir:

Silahlı çatışmayla bağlantılı bir suçtan dolayı verilen ölüm cezası, suçun işlendiği tarihte henüz on sekiz yaşını ikmal etmemiş olan kişilere uygulanamaz.

1977 tarihli İkinci Ek Protokol'ün 4 maddesinin 6. fıkrası da aşağıdaki gibidir:

Ölüm cezası, suçun işlendiği sırada on sekiz yaşın altındaki kişilere uygulanamaz ve ölüm cezası, yeni doğan veya küçük çocukların annelerine uygulanamaz.

Sonuç olarak, uluslararası insancıl hukuk, çocukların yaşam hakkını koruma konusunda açık ve bağlayıcı hükümler getirmiştir. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve Birinci ile İkinci Ek Protokoller, suç işleme anında 18 yaşını doldurmamış kişilere ölüm cezasının uygulanamayacağını açıkça düzenleyerek hem silahlı çatışma hem de barış dönemlerinde çocukların korunmasını güvence altına almaktadır.

2.4. Uluslararası Andlaşma ve Bildirilerde Çocukların Özel Korunması

Uluslararası hukuk, çocukların korunması konusunda özel bir hassasiyet göstermekte ve bu hassasiyet hem insan hakları belgelerinde hem de uluslararası ceza hukuku çerçevesinde ayrıntılı biçimde düzenlenmektedir. Çocukların silahlı çatışmalara katılımı, cezai sorumlulukları, savaş esiri veya sivil statüde alıkonulmaları ve temel haklarının güvence altına alınması, uluslararası sözleşmeler, bildirgeler ve mahkeme statüleri ile belirlenmiş ilkelere dayanmaktadır. 1989 tarihli *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'nden başlayarak, *Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri Statüleri*, *Roma Statüsü*, *Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı* ile *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* gibi belgeler, çocukların özellikle silahlı çatışmalar ve olağanüstü durumlar sırasında

korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu düzenlemelere kısa bir şekilde değinmek, çalışmamızın kapsamı ve amaçları açısından önemlidir.

2.4.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi

1989 tarihli *Çocuk Hakları Sözleşmesi* gereğince çocuğa tatbik edilebilecek olan hukuka göre daha erken bir yaşta reşit olma durumu müstesna olmak üzere, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk addedilir.

Sözleşmenin 38. maddesi şunları belirtir:

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan Uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insancıl kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.
2. Taraf Devletler on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.
4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar (Sözleşme, 1989).

Bu düzenlemeler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*'nin çocukların silahlı çatışmalardan korunmasına ilişkin getirdiği en temel güvenceleri ortaya koymaktadır. Sözleşme, çocuk kavramını on sekiz yaşına kadar olan bireyler için tanımlayarak, devletlerin bu yaş grubundaki kişileri özel olarak koruma yükümlülüğünü vurgulamaktadır. Özellikle 38. madde, devletlerin hem uluslararası insancıl hukukun çocuklara yönelik hükümlerine uyma zorunluluğunu, hem de çocukların doğrudan çatışmalara katılmasını engellemeye yönelik yükümlülüklerini açıkça belirtmektedir. Böylece, çocukların askere alınmasının önlenmesi, askeri zorunlulukların asgariye indirilmesi ve çatışmalardan etkilenen çocuklara gerekli bakım ve desteğin sağlanması uluslararası bir sorumluluk haline gelmektedir.

2.4.2. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü

*Roma Statüsü'nün*¹¹ 6. maddesinde düzenlenen soykırım suçu, *Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün*¹² 4. maddesinde de yer almaktadır. Söz konusu tanım, Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu 1948 tarihli *Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme*'den¹³ alınmıştır. Buna göre, ulusal, dini veya etnik bir gruba mensup kişilerin öldürülmesi veya grup üyelerine ağır bedensel ya da zihinsel zararlar verilmesi; bu grupların kısmen veya tamamen fiziksel olarak ortadan kalkmasına yol açabilecek zorlu yaşam koşullarına kasten maruz bırakılması; grup içinde doğumları engelleyici tedbirlerin alınması veya bir gruba ait çocukların zorla başka bir gruba nakledilmesi gibi eylemler, soykırım suçu kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu hüküm, uluslararası ceza hukukunda soykırım suçunun tanımını ortaya koyan temel dayanaklardan biridir. Statü'de yer alan düzenleme, *Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü* ve 1948 tarihli *Soykırım Sözleşmesi* ile paralellik göstermekte, böylece devletlerin ve uluslararası yargı organlarının soykırım fiillerine karşı ortak bir yaklaşım geliştirmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda, yalnızca doğrudan öldürme fiilleri değil; ağır bedensel ve zihinsel zarar verme, yaşam koşullarını sürdürülemez hale getirme, doğumları engelleme ve çocukların zorla başka gruplara nakli gibi eylemler de soykırımın unsurları arasında kabul edilmektedir. Dolayısıyla, uluslararası toplum nezdinde soykırım, yalnızca fiziksel yok etme değil, aynı zamanda bir grubun varlığını sürdürülemez kılmaya yönelik sistematik her türlü eylemi kapsamaktadır.

2.4.3. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi

1948 tarihli *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'nin 1. maddesi uyarınca, sözleşmeye taraf devletler, soykırım suçunun barış veya savaş zamanında işlenmiş olmasına bakılmaksızın uluslararası hukuk açısından suç teşkil ettiğini kabul etmekte ve bu suçun önlenmesi ile faillerinin cezalandırılmasını taahhüt etmektedirler.

¹¹ *Rome Statute of the International Criminal Court*, (adopted 17 July 1998, entered into force 1 July 2002) 2187 UNTS 3.

¹² *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY Statute)*, (adopted 25 May 1993 by United Nations Security Council Resolution 827, entered into force 25 May 1993), 32 ILM 1192 (1993).

¹³ *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, adopted 9 December 1948, entered into force 12 January 1951), 78 UNTS 277. Ayrıca bkz: *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*, Resmî Gazete, 23 Mart 1950, Sayı: 7469.

Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesi ise soykırım suçunun tanımını içermektedir. Buna göre, milli, etnik, ırksal veya dini bir grubu, yalnızca bu gruba mensup oldukları gerekçesiyle tamamen veya kısmen yok etme kastıyla işlenen belirli fiiller, soykırım suçunu oluşturur. Bu fiiller şunlardır:

- 1) Gruba mensup bireylerin öldürülmesi,
- 2) Grubun üyelerine ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi,
- 3) Grubun, fiziki olarak yok olmasına yol açacak yaşam koşullarına kasten tabi tutulması,
- 4) Grup içerisinde doğumların engellenmesine yönelik tedbirlerin alınması,
- 5) Gruba mensup çocukların zorla başka bir gruba nakledilmesi.

2. maddede soykırımın kapsamı detaylı biçimde tanımlanmıştır. Bu maddeye göre milli, etnik, ırksal veya dini bir grubu, yalnızca bu kimliklerinden ötürü tamamen veya kısmen yok etmeye yönelik fiillerin soykırım olarak kabul edileceği hükme bağlanmıştır. Söz konusu fiiller arasında, grup üyelerinin sistematik olarak öldürülmesi, ciddi bedensel veya zihinsel zarara uğratılması, grubun fiziki olarak yok olmasına yol açacak yaşam koşullarına kasten tabi tutulması, doğumların engellenmesine yönelik tedbirlerin alınması ve çocukların zorla başka bir gruba nakledilmesi sayılmaktadır. Bu hükümler, soykırım suçunun sadece bireysel suç eylemleri olarak değil, bir grubun varlığını ve kimliğini hedef alan sistematik bir yok etme süreci olarak anlaşılmasını sağlamaktadır ve uluslararası hukukta toplu insan hakları ihlallerinin cezalandırılmasına ilişkin çerçevenin temel taşlarını oluşturmaktadır.

2.4.4. Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü

Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran *Roma Statüsü*'nün 6. maddesinde soykırım suçu düzenlenmiştir.

Bu tüzüğün amaçları bakımından “soykırım”, ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla gerçekleştirilen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

- (a) grup üyelerini öldürmek;
- (b) grup üyelerine ciddi bedensel ya da ussal zarar vermek;
- (c) fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak;
- (d) grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler koymak;
- (e) grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek.

Roma Statüsü'nün bu maddesinde, soykırım suçu uluslararası ceza hukuku bağlamında düzenlenmektedir ve bu suçun tanımı, 1948 tarihli *Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi* ile büyük ölçüde uyumludur. *Roma Statüsü*'ne göre, soykırım, bir ulusal, etnik, ırki veya dini grubu kısmen veya tamamen yok etmeye yönelik kasıtlı eylemleri kapsar. Bu kapsamda suç, grup üyelerinin öldürülmesini, ciddi bedensel veya zihinsel zarar verilmesini, grubun fiziki olarak yok olmasına yol açacak ağır yaşam koşullarına kasten maruz bırakılmasını, grup içi doğumların engellenmesine yönelik tedbirlerin alınmasını ve çocukların zorla başka bir yere nakledilmesini içermektedir.

Bu düzenleme, soykırım suçunun yalnızca bireysel fiillerin toplamı olarak değil, aynı zamanda belirli bir grubun varlığını ve kimliğini sistematik biçimde hedef alan eylemler bütününe oluşturduğunu ortaya koymaktadır. *Roma Statüsü*'nün bu yaklaşımı, uluslararası ceza hukukunda devletlerarası sınırları aşan bir sorumluluk mekanizması öngörmekte ve soykırım suçlarının önlenmesi, soruşturulması ve faillerinin yargılanmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca, söz konusu maddeler, uluslararası toplumun soykırıma karşı “sıfır tolerans” ilkesini somutlaştırmakta ve bu tür suçların cezasız kalmamasını garanti altına almaktadır. Bu bağlamda *Roma Statüsü*, soykırımın hem tanımı hem de cezalandırılmasına ilişkin uluslararası hukukun temel çerçevelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

2.4.5. Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı

Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı'nın 2. maddesine göre, on sekiz yaş altındaki bireyler çocuk olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, Sözleşme'ye eklenen *Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmasına İlişkin Opsiyonel Protokol*¹⁴ kapsamında, taraf devletler, özellikle silahlı çatışmalarda çocukları etkileyen durumlarda geçerli olan uluslararası insancıl hukuk kurallarına saygı göstermeyi ve bunlara uyum sağlamayı taahhüt etmektedir.

Uluslararası insancıl hukuka göre, devletler silahlı çatışma durumlarında sivil nüfusu korumakla yükümlüdür ve silahlı çatışmadan etkilenen çocukların korunmasını ve bakımını sağlamak için mümkün olan tüm önlemleri almak zorundadır. Bu hükümler, iç

¹⁴ *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict* (adopted 25 May 2000, entered into force 12 February 2002), 2173 UNTS 222.

silahlı çatışmalar, gerginlikler ve sivil huzursuzluk durumlarında çocuklar açısından da geçerlidir (Terzi & Yenal, 2019).

Bu düzenlemeler, *Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı*'nın çocukların korunmasına ilişkin yaklaşımını uluslararası insancıl hukuk standartlarıyla uyumlu hale getirdiğini göstermektedir. On sekiz yaş altındaki tüm bireylerin çocuk kabul edilmesi, taraf devletlere geniş kapsamlı bir koruma yükümlülüğü yüklemektedir. Ayrıca, Opsiyonel Protokol aracılığıyla çocukların silahlı çatışmalara dahil edilmesinin önlenmesi, yalnızca doğrudan askeri katılımı değil, çatışmalardan dolaylı şekilde etkilenmelerini de kapsayacak şekilde yorumlanmalıdır.

2.4.6. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin¹⁵ 3. maddesi uyarınca, “yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.” Bu hüküm, bireyin temel yaşam hakkını ve kişisel güvenliğini güvence altına almak suretiyle insan onurunun korunmasını esas alır. Beyannamenin çocuklar açısından özellikle önemli olan 26. maddesi ise herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Eğitim hakkı kapsamında, ilk ve temel eğitim aşaması ücretsiz olup zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkes için erişilebilir olmalı, yükseköğretim ise bireylerin yetenek ve yeterlilikleri esas alınarak eşit şekilde sağlanmalıdır.

Eğitimin temel amacı, bireyin kişiliğini tam anlamıyla geliştirmek ve insan haklarına, temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmektir. Bunun yanı sıra, eğitim; uluslar, ırklar ve dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik etmeli, bireyleri farklılıklarıyla barış içinde yaşamaya yönlendirmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışın korunmasına yönelik küresel çabalarını desteklemelidir. Bu bağlamda, eğitim sadece bireysel gelişim aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal barış ve uluslararası iş birliğinin teminatı olarak da değerlendirilmektedir (Kurulu, 1948).

2.4.7. Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildirge

14 Aralık 1974 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla ilan edilen *Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair*

¹⁵ *Universal Declaration of Human Rights (General Assembly resolution 217 A (III))*. Ayrıca bkz: *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, Resmi Gazete, 27 Mayıs 1949, Sayı: 7217.

*Bildirge*¹⁶, kadınlar ve çocukların korunmasına ilişkin bir dizi ilkeyi içermektedir. Bildirge, özellikle silahlı çatışmalardan ve kriz durumlarından etkilenen hassas grupların korunmasını, temel haklarının güvence altına alınmasını ve uluslararası insancıl hukuk ilkeleri çerçevesinde uygulanacak tedbirlerin belirlenmesini hedeflemektedir. Bu ilke ve hükümler arasında, çocukların sağlık, beslenme ve eğitim haklarının korunması; kadınların fiziksel ve psikolojik güvenliğinin sağlanması, aile birliğinin korunması ve zorla ayrılımların önlenmesi gibi temel ilkeler yer almaktadır. Bu ilkeler şunlardır:

- 1- Nüfusun özellikle en kırılgan mensupları olan kadınların ve çocukların ölçülemez acılar çekmesine yol açan, sivil nüfusa yönelik saldırılar ve bombardımanlar, yasaklanacaktır ve böylesi eylemler kınanacaktır.
- 2- Askeri harekâtlar sırasında kimyasal ve biyolojik silahlar kullanılması 1925 tarihli Cenevre Protokolü'nün, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ve uluslararası insancıl hukuk ilkelerinin en açık ihlallerinden birini oluşturmakta ve savunmasız kadınlar ile çocuklar dahil bütün sivil nüfusun ağır kayıplara uğramasına yol açmaktadır ve bunlar şiddetle kınanacaktır.
- 3- Bütün Devletler 1925 tarihli Cenevre Protokolü ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin yanı sıra kadınların ve çocukların korunmalarına ilişkin önemli güvenceler sunan, silahlı çatışma hallerinde insan haklarına saygı ile ilgili diğer uluslararası hukuk belgelerindeki yükümlülüklerine tam olarak uyacaklardır.
- 4- Silahlı çatışmalara yabancı memleketlerde yürütülen askeri harekâtlara veya hâlâ sömürgeci tahakkümün altında bulunan topraklarda gerçekleştirilen askeri harekâtlara dahil olan Devletler tarafından kadınları ve çocukları savaşın yıkımlarından esirgemek için gereken tüm çaba gösterilecektir. Özellikle sivil nüfusun kadın ve çocuklardan oluşan bölümüne karşı zulüm, işkence, cezalandırıcı tedbirler, aşağılayıcı muamele ve şiddet gibi tedbirlerin alınmasının yasaklanmasını sağlamak için gerekli her türlü tedbir alınacaktır.
- 5- Askeri harekâtlar sırasında veya işgal altındaki topraklarda kadınlara ve çocuklara karşı savaşan taraflarca işlenen hapsedme, işkence yapma, öldürme amaçlı ateş etme, kitlesel olarak tutuklama, toplu cezalandırma, konutları tahrip etme ve zorla tahliye etme gibi her türlü baskı ve zalimane ve insanlık dışı muameleler suç olarak kabul edilecektir.
- 6- Kendilerini, barış, kendi kaderini tayin, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesinde olağanüstü koşullarda ve silahlı çatışmada bulan veya işgal altındaki topraklarda yaşayan sivil nüfusun bir parçası olan kadın ve çocuklar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Çocuk Hakları Bildirgesi veya diğer uluslararası hukuk

¹⁶ *Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict* (adopted 14 December 1974), UNGA Res 3318 (XXIX). Available at: <http://www2.ohchr.org/english/law/protectionwomen.htm>. (Erişim Tarihi: 29.5.2025).

belgelerindeki hükümlere uygun olarak barınma, yiyecek, tıbbi yardım ve diğer vazgeçilemez haklardan yoksun bırakılamayacaktır.

Sonuç olarak, 14 Aralık 1974 tarihli *Bildirge*, silahlı çatışma ve kriz durumlarında kadınlar ile çocukların korunmasına ilişkin kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bildirge, bu hassas grupların temel haklarının güvence altına alınmasını ve uluslararası insancıl hukuk ilkelerine uygun tedbirlerin uygulanmasını hedeflemektedir. Kadınların ve çocukların sağlık, beslenme ve eğitim haklarının korunması; aile bütünlüğünün sağlanması; fiziksel ve psikolojik güvenliğin garanti altına alınması; zorla ayrılma, işkence, öldürme ve diğer insanlık dışı muamelelerin yasaklanması gibi ilkeler öne çıkmaktadır. Ayrıca, devletlerin, uluslararası sözleşmeler ve insan hakları belgelerindeki yükümlülüklerine tam olarak uymaları ve sivilleri, özellikle kadın ve çocukları savaşın yıkımlarından korumak için gerekli tüm önlemleri almaları vurgulanmaktadır. Bu çerçevede Bildirge, savaş ve işgal durumlarında kadın ve çocukların korunmasına dair uluslararası hukukun temel normlarını somutlaştırmakta ve taraf devletlere hem yükümlülük hem de yol gösterici ilkeler sunmaktadır.

2.5. Çocukların silahlı çatışmaya katılımının yasaklanması

Uluslararası insancıl hukuk, çocukların silahlı çatışmalara doğrudan katılımını kesin biçimde yasaklamaktadır. Bununla birlikte, uygulamada bu normatif düzenlemeye ve aynı zamanda evrensel düzeyde kabul gören ahlaki ilkelere aykırı hareket eden devletler ve silahlı grupların varlığı dikkat çekmektedir. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak, çatışma sırasında yakalanan ya da tutuklanan çocuk savaşçılar, sıradan muharıplerden farklı bir konumda değerlendirilmektedir. Zira uluslararası hukuk, onların özel kırılganlıklarını ve yaşlarından kaynaklanan korunma ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, bu çocuklara karşı daha yüksek düzeyde bir saygı ve özen yükümlülüğü öngörmektedir (Telafeha, 2011, s. 127).

Ayrıca, uluslararası silahlı çatışmalar bağlamında, çatışmalara fiilen katılan çocukların, sivillerden farklı olarak savaşçı statüsü altında değerlendirildiklerine dikkat edilmelidir. Bu durumda, özellikle aile fertleri söz konusu olduğunda, Üçüncü Cenevre Sözleşmesi uyarınca savaş esiri statüsünden yararlanma hakları bulunmaktadır (Teym, 2010, s. 35). Bununla birlikte, 1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 77. maddesinin 3. fıkrası, bu alanda özel bir düzenleme getirerek, olağanüstü koşullar altında on beş yaşından küçük çocukların doğrudan çatışmalara katılması halinde dahi, onların yakalanmaları veya

tutuklanmaları durumunda özel koruma altında bulunmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu düzenleme, çocukların savaşçı olarak kabul edilmelerinin, onların uluslararası insancıl hukuk tarafından sağlanan asgari güvencelerden yoksun bırakılmaları anlamına gelmeyeceğini; aksine, yaşlarının getirdiği kırılganlık nedeniyle daha yoğun bir koruma yükümlülüğünün devreye girdiğini ortaya koymaktadır.

2.5.1. Çocuk savaşçıların savaş esiri olması

Çocukların silahlı çatışmalara fiilen katılmaları halinde, uluslararası insancıl hukuk uyarınca savaşçı statüsüne sahip oldukları ve bu statünün doğurduğu hak ve yükümlülüklerle tabi oldukları kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bir düşman gücünün eline geçtiklerinde, savaş esirlerinin hukuki statüsünden yararlanma hakları bulunduğu açıktır. Böyle bir durumda çocuk savaşçıları, yalnızca savaş esirlerine tanınan standart korumalardan değil, aynı zamanda yaşlarının getirdiği özel kırılganlık ve korunma ihtiyacı nedeniyle çocuklara özgü ilave güvencelerden de yararlanırlar. Dolayısıyla, çocuk mahkumların korunması ve onlara yapılacak muamelenin belirlenmesinde, uluslararası insancıl hukukta savaş esirlerine ilişkin genel kuralların yanı sıra, çocukların üstün yararını esas alan özel düzenlemelerin de dikkate alınması zorunludur (Ebu Huzeyme, 2010, s. 461).

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 68. maddesinin dördüncü fıkrası, suçun işlendiği tarihte on sekiz yaşından küçük olan korunan kişilere hiçbir koşul altında ölüm cezası verilemeyeceğini açıkça hükme bağlamaktadır. Benzer şekilde, 1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 77. maddesinin beşinci fıkrası da, silahlı çatışma ile bağlantılı bir suçtan dolayı hükmedilen ölüm cezasının, fiilin işlendiği sırada on sekiz yaşını doldurmamış bulunan kimselere uygulanamayacağını öngörmektedir. Bu düzenlemeler, çocukların cezai sorumluluklarının değerlendirilmesinde yalnızca yaş faktörünün dikkate alınmasıyla sınırlı kalmayıp, onların yaşam hakkının mutlak bir şekilde korunmasını da garanti altına almaktadır. Böylelikle uluslararası insancıl hukuk, ağır suçlara karışmış olsalar dahi çocukların en temel hakkı olan yaşam hakkından mahrum bırakılmalarını engelleyerek, çocukların korunmasına ilişkin evrensel yaklaşımı pekiştirmektedir.

Her ne kadar çocukların silahlı çatışmalara katılımı uluslararası insancıl hukuk tarafından açıkça yasaklanmış olsa da, savaş esiri statüsünden yararlanmaları bakımından herhangi bir yaş sınırlaması öngörülmemektedir. Bu nedenle çocukların yaşı, yalnızca kendilerine daha insancıl ve özel bir muamelenin uygulanmasını gerekli kılan bir unsur olarak

değerlendirilmektedir. Nitekim on beş yaşın altında olup silah taşımış çocukların, sırf bu fiilleri nedeniyle cezalandırılmaları ya da mahkûm edilmeleri hukuken kabul edilemez. Zira Birinci Ek Protokol'ün 77. maddesinin ikinci fıkrası ile İkinci Ek Protokol'ün 4. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan düzenlemeler, esasen silahlı çatışmanın taraflarına yönelik bir yasak getirmekte olup, çocukların kendilerini bağlayan bir yükümlülük doğurmamaktadır. Bu bağlamda, çocukların çatışmalara katılımı sonucunda herhangi bir cezai sorumluluk yüklenmesi söz konusu olamaz. Böyle bir ihlalin sorumluluğu, çocukları silah altına alarak çatışmalara dâhil eden tarafların yetkili makamlarına aittir. Dolayısıyla, uluslararası insancıl hukuk, çocukların savaş esiri statüsünü güvence altına almakla kalmamakta, aynı zamanda onların hukuka aykırı biçimde silahlandırılmalarının ve kullanımlarının sorumluluğunu münhasıran çatışmanın taraflarına yüklemektedir (Ebu Huzeyme, 2010, s. 467).

Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 118. maddesi, savaş esirlerinin aktif çatışmaların sona ermesinden sonra gecikmeksizin serbest bırakılmasını ve ülkelerine geri gönderilmesini öngörmektedir.

Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 119. maddesinin beşinci fıkrası, bir suç nedeniyle adli kovuşturmayaya tabi tutulan savaş esirlerinin, söz konusu yargısal süreç tamamlanıncaya ve gerekmesi halinde verilen ceza infaz edilinceye kadar alıkonulabileceğini düzenlemektedir. Aynı hüküm, cezai bir suçtan dolayı kesin hüküm giymiş savaş esirleri bakımından da geçerlidir. Bu düzenleme, savaş esirlerinin genel olarak çatışmaların sona ermesinden sonra serbest bırakılması ilkesine istisna teşkil etmekte; ancak aynı zamanda, savaş esirlerinin adil yargılanma hakkının ve ceza infazına ilişkin güvencelerin korunmasını zorunlu kılmaktadır.

2.5.2. Sivil statüde gözaltına alınan çocuklar

Sivil statüde gözaltına alınan çocuklar bakımından, uluslararası hukuk açısından belirleyici olan, çatışmalara savaşçı statüsü kazanmadan katıldıkları için bağlı bulundukları menşe devletin iç hukukudur (Telafeha, 2011, s. 130). Bununla birlikte, bu çocuklar düşman güçlerin eline geçtiklerinde, statülerine ilişkin iki ihtimal söz konusudur. Eğer savaş esiri olarak kabul edilirlerse, *Uluslararası Kızılhaç Komitesi* yaşlarından kaynaklanan özel kırılganlıkları dikkate alarak onlar için özel muamele talep etmektedir. Buna karşılık, savaş esiri statüsünden yararlanamayacakları durumda ise, bu kez Cenevre Sözleşmeleri uyarınca korunan sivil kişiler olarak muamele görmeleri

gerekir. Her iki durumda da, uluslararası insancıl hukukun temel yaklaşımı, çocukların yaşları itibarıyla özel muameleden faydalandırılmalarını zorunlu kılmaktadır (Singer, 2000, s. 155).

Uluslararası hukukun ve ait oldukları devletin ulusal hukukunun gözünde savaşçı statüsüne sahip olmaksızın çatışmalara katılan çocuklar, düşman tarafından alıkonulmaları halinde savaş esiri olarak değil, korunan sivil kişiler olarak değerlendirilmelidir. Bu statü, onların Cenevre Sözleşmeleri kapsamında özel koruma rejiminden yararlanmalarını gerekli kılmaktadır. Nitekim bu koruma, özellikle aile bütünlüğünün korunmasına ve çocukların yaşlarına uygun insani koşulların sağlanmasına odaklanmaktadır.

Bu bağlamda, tutukluların bulunduğu devlet, mümkün olduğunca çocukları ve ailelerini milliyet, dil ve gelenek bakımından bir arada toplamakla yükümlüdür; aynı ülkenin vatandaşları ise dil farklılıkları gerekçe gösterilerek birbirinden ayrılmamalıdır. Ayrıca, aynı ailenin üyeleri -özellikle ebeveynler ve çocuklar- yalnızca zorunlu iş ihtiyaçları veya sağlık gerekçeleriyle ayrılabilir. Bunun dışında, aile bireylerinin gözaltı süresi boyunca aynı merkezde bir araya getirilmesi esastır. Tutukluların, aile bakımından yoksun kalan çocuklarının yanlarında alıkonulmasını talep etme hakları vardır. Mümkün olduğunda, aynı aile fertleri aynı bina içinde tutulmalı; diğer tutuklulardan ayrı bir yaşam alanı tahsis edilmeli ve aile yaşamını sürdürmeleri için gerekli koşullar sağlanmalıdır (Ebu Huzeyme, 2010, s. 468).

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 85. maddesinin birinci fıkrasında, korunan kişilerin alıkonulmaları sırasında barınma koşullarına ilişkin temel yükümlülükler açıkça düzenlenmiştir. Buna göre, alıkoyma yetkisini elinde bulunduran taraf, tutukluluk sürecinin başlangıcından itibaren gerekli ve mümkün olan tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu tedbirler, öncelikle tutulan kişilerin uygun sıhhi koşulların ve yeterli güvenlik garantilerinin sağlandığı binalarda veya tesislerde barındırılmasını kapsamaktadır. Ayrıca, söz konusu kişilerin iklimin sert etkilerinden korunmaları için gerekli düzenlemelerin yapılması da zorunludur.

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesinin beşinci fıkrası, hassas grupların korunmasına ilişkin özel bir düzenleme öngörmektedir. Buna göre, hamile kadınlar, emziren anneler ve on beş yaşın altındaki çocuklara, içinde bulundukları fizyolojik durum

ve gelişim süreçlerinin gerektirdiği şekilde, vücutlarının ihtiyaçlarıyla orantılı olarak ek gıda sağlanması zorunludur.

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 94. maddesi, alıkonma yetkisini elinde bulunduran taraflara çocukların ve gençlerin eğitim hakkını güvence altına alma yükümlülüğünü getirmektedir. Maddeye göre, alıkonulma yerlerinde bulunan çocuk ve gençler, hem tesis içinde hem de dışında okullara devam edebilme imkânına sahip olmalıdır. Ayrıca, onların fiziksel ve psikososyal gelişimlerini desteklemek amacıyla egzersiz yapabilecekleri ve açık hava oyunları oynayabilecekleri alanlar ayrılmalıdır. Bu düzenleme, uluslararası insancıl hukukun çocukların alıkonulma sırasında sadece temel güvenlik ve beslenme ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda eğitim ve oyun hakkı gibi gelişimsel gereksinimlerini de koruma sorumluluğunu vurguladığını göstermektedir.

2.6. İsrail'in Filistinli Çocuklara Yönelik Askerî Müdahalelerinde Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlali

Bu bölümde, yukarıda bahsedilen uluslararası düzenlemelere rağmen, İsrail'in Filistin'de gerçekleştirdiği ihlaller kısaca ele alınacaktır.

2.6.1. Filistin'de çocukların korunması

Uluslararası hukuk çerçevesinde Filistin meselesine ilişkin çeşitli hukuki çözüm yolları bulunmasına rağmen, İsrail'in, Birleşmiş Milletler kararları dâhil olmak üzere uluslararası hukuku sistematik biçimde ihlal eden tutumu, kalıcı bir çözüme ulaşılmasını ciddi biçimde engellemektedir. Bu durum, özellikle Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere bazı büyük güçlerin İsrail'e sağladığı koşulsuz destek ve uluslararası toplumun yeknesak bir tutum geliştirememesi ile daha da pekişmektedir. Oysa uluslararası hukukun etkin biçimde uygulandığı örneklerde, genellikle büyük güçler ve Birleşmiş Milletler'in koordineli ve kararlı müdahaleleri söz konusu olmuştur. Filistin sorununda benzer bir kararlılığın gösterilmemesi, mevcut durumun sürmesine ve çözüm sürecinin tıkanmasına yol açmaktadır.

Çocuklar, 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde açıkça tanımlandığı üzere, uluslararası insancıl hukukta sivil olarak korunmaktadır. Çocukların hukuki olarak korunması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası insancıl hukukun kapsamına dahil edilmiştir. Savaş sırasında yaşanan yaygın sivil kayıplar ve travmatik deneyimler, sivillerin korunmasına ilişkin bağlayıcı uluslararası

düzenlemelerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, *Uluslararası Kızılhaç Komitesi*'nin girişimleri sonucu 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiş ve böylece sivil nüfusun ayrılmaz bir parçası olan çocuklar, uluslararası hukukun sağladığı korumalardan yararlanma hakkını kazanmıştır. Ayrıca, 1949 yılında kabul edilen dört Cenevre Sözleşmesi'nde ortak olan 3. madde, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara katılan taraflara da uygulanmakta ve “çatışmalarda aktif rol almayan” kişiler arasında çocukların özel olarak korunmasını hükme bağlamaktadır. Bu düzenleme, çocukların sadece uluslararası silahlı çatışmalarda değil, aynı zamanda iç çatışmalarda da korunmasını güvence altına alarak, uluslararası insancıl hukukun evrensel ve kapsamlı koruma amacını pekiştirmektedir (Plattner, 1984).

2008-2014 yılları arasında, İsrail Silahlı Kuvvetleri Gazze Şeridi'nde üç yıkıcı savaş yürütmüş ve bu süreçte uluslararası insancıl hukuk ilkelerini ciddi biçimde ihlal etmiştir. İlk olarak, 27 Aralık 2008 tarihinde Gazze'deki karakollara yönelik başlatılan geniş çaplı hava operasyonları sonucunda 248 polis hayatını kaybetmiş; bu operasyonlar “Dökme Kurşun Operasyonu” olarak anılmıştır. Hava bombardımanlarının ardından İsrail, Gazze Şeridi'ne kara harekâtı düzenlemiş ve askeri operasyonlar 18 Ocak 2009'a kadar sürmüştür. Savaş sırasında İsrail, üstün askeri kapasitesini büyük ölçüde silahsız sivillere karşı kullanmış; bunun sonucu olarak 344'ü çocuk olmak üzere toplam 1.390 Filistinli yaşamını yitirmiş ve binlerce kişi yaralanmıştır. Ayrıca, sivillere karşı uluslararası hukukun açık ihlali sayılan beyaz fosfor kullanımına da başvurulmuştur (Stead, 2018).

2018 yılında Gazze sınırında gerçekleşen “Büyük Geri Dönüş Yürüyüşü” protestoları sırasında İsrail güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımı, uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerine yol açmıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre bu süreçte en az 25 çocuk hayatını kaybetmiş, yüzlercesi yaralanmıştır. Çocukların yaşam hakkının ihlali yanında, sağlık ve eğitim altyapısına yönelik saldırılar ile insani yardımların engellenmesi, Cenevre Sözleşmeleri ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin öngördüğü koruma hükümlerine aykırılık teşkil etmiştir (http-17).

Mayıs 2021'de yaşanan kısa ama yoğun çatışmalar sırasında Gazze Şeridi'nden gelen verilere göre 67 çocuk hayatını kaybetmiş, 685 çocuk yaralanmıştır. Bu durum, eğitimin ve sağlık altyapısının hedef alınmasıyla birlikte uluslararası insancıl hukukun çocuklara tanıdığı koruma yükümlülüklerinin ihlali (http-18).

Ekim 2023'te başlayan çatışmalar devam ederken, UNICEF'in Haziran 2025'te verdiği bilgiye göre, Gazze'de 50,000'den fazla çocuk ya hayatını kaybetmiş ya da yaralanmıştır. Bu insani krizde, çocukların yaşam hakkı, sağlık hizmetlerine ulaşımı ve güvenli ortamda yaşama hakları ciddi şekilde ihlal edilmektedir (http-19).

2.6.2. Çocukların korunmasına yönelik ihlaller

Uluslararası insancıl hukuk, çocukların özel olarak korunmasını öngörmekte ve onların fiziksel, psikolojik ve sosyal bütünlüğünü güvence altına almayı amaçlamaktadır. Ancak çatışma ortamlarında bu korumanın sıklıkla ihlal edildiği gözlemlenmektedir. Bu ihlaller temel olarak insanlık, ayırım ve önlem ilkelerinin ihlali biçiminde ortaya çıkmaktadır.

2.6.2.1. İnsanlık ilkesinin ihlali

Gazze'deki savaş sırasında yürütülen İsrail askerî harekâtları bağlamında, uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan insanlık ilkesine aykırı çeşitli uygulamalara rastlanmıştır. Daha önce de vurgulandığı üzere, insanlık ilkesi, insanlığa zarar verebilecek veya ciddi ıstırap oluşturabilecek araç, yöntem ve silahların kullanımını önlemeyi ve yasaklamayı amaçlamaktadır. İnsanlık ilkesi, yalnızca sivillerin doğrudan hedef alınmasını değil, aynı zamanda savaş esirleri ve çatışma sırasında korunması gereken diğer kişiler için insan onuruna uygun muamelenin sağlanmasını da güvence altına alır (Vincze, 2017). Bu çerçevede, sivillerin hedef alınması, orantısız güç kullanımı ve yasaklı silahların kullanımı gibi uygulamalar, insanlık ilkesinin ihlali niteliği taşımaktadır.

2009 yılında *İnsan Hakları İzleme Örgütü*, İsrail'in 2008'deki savaş sırasında bazı silahları kötüye kullandığını rapor etmiştir. Özellikle, sivillerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde beyaz fosfor kullanımı, ciddi sivil kayıplara yol açmış ve bu durum uluslararası hukuk açısından ihlal niteliği taşımıştır. Beyaz fosfor, askeri operasyonlarda belirli koşullar altında kullanılabilse de, sivillere karşı kullanımı yasaktır. Bu madde, genellikle birlikleri kamufle etmek veya düşman gözetimini yanıltmak gibi amaçlarla açık alanlarda sınırlı biçimde kullanılabilir. Bunun temel nedeni, beyaz fosforun oksijenle temas ettiğinde kendiliğinden tutuşması ve yanmasıdır; yanma süreci, oksijen kesilene veya tüm malzeme tüketilene kadar devam eder ve yanma sıcaklığı 816 santigrat dereceye ulaşabilir (http-2).

Beyaz fosfor, insan vücudunda ciddi yanıklara yol açan son derece tehlikeli bir kimyasal bileşiktir. Vücudun yalnızca %10'luk bir bölümünde meydana gelen yanıklar dahi, kalp,

karaciğer ve böbreklerde oluşturduğu hasarlar nedeniyle ölümle sonuçlanabilmektedir. İsrail, sivillerin zarar görmesini, *Hamas*'ın çevredeki insanları kalkan olarak kullandığı iddiasına dayandırarak sivil kayıpları meşrulaştırmaya çalışmıştır. Buna karşılık, *İnsan Hakları İzleme Örgütü*, *Hamas*'ın Gazze'de sivilleri korumak amacıyla insan kalkanı kullandığına ilişkin herhangi bir kanıt bulunmadığını rapor etmiştir. Ayrıca, beyaz fosforun hedef alındığı yerlerin çoğunlukla hastaneler, pazarlar ve okullar olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 2008 yılında İsrail birlikleri tarafından Gazze Şeridi'ne atılan beyaz fosfor mermileri sonucunda 7'si çocuk olmak üzere 12 sivil yaşamını yitirmiş, aralarında yalnızca 15 aylık bir bebeğin de bulunduğu çok sayıda kişi ağır şekilde yaralanmıştır (http-2).

2008 yılında sivillere ve çocuklara yönelik insanlık dışı muamelenin bir diğer çarpıcı örneği, İsrail güçlerinin 4 Ocak 2009 tarihinde *Samuni* ailesinden 60 kişiyi Gazze'nin kuzeyindeki *El-Zaytoun* bölgesindeki bir evde toplamasıyla yaşanmıştır. İsrail güçleri, evin etrafını kuşatarak aileyi susuz ve elektriksiz bir şekilde rehin tutmuştur. Ertesi gün, 5 Ocak'ta, içme suyu almak için kaçmaya çalışan aile üyelerinden biri İsrail askerleri tarafından vurulmuştur. Aynı gün içerisinde İsrail birlikleri, evi doğrudan hedef alarak tank mermileriyle saldırmış; yaralıları ve ölüleri tahliye etmek amacıyla ambulansların eve ulaşmasına hiçbir şekilde izin verilmemiştir. Bu trajik saldırı sonucunda *Samuni* ailesinin 10'u çocuk olmak üzere 48 üyesi hayatını kaybetmiştir (http-3).

2012 yılında gerçekleşen savaş sırasında, İsrail güçleri tarafından Filistinli sivillere ve çocuklara yönelik başka ciddi ihlaller de meydana gelmiştir. 18 Kasım 2012'de İsrail savaş uçakları, önceden herhangi bir uyarı yapmaksızın Gazze'nin merkezindeki El-Nasır bölgesinde bulunan *El-Dalou* ailesinin evine saldırmıştır. Bu hava saldırısı sonucunda, 5 çocuk da dahil olmak üzere 10 aile üyesi yaşamını yitirmiştir, ayrıca 2 komşu da saldırıda hayatını kaybetmiştir. Takip eden gün, 19 Kasım'da Gazze'nin doğusundaki *Şojaya* mahallesinde, *Azzam* ailesine yönelik düzenlenen bir diğer hava saldırısı 2 çocuğun ölümüne ve 22 kişinin yaralanmasına yol açmıştır.¹⁷

¹⁷ United Nations High Commissioner for Human Rights. (2013, March 6). *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the implementation of Human Rights Council resolutions S-9/1 and S-12/1, Addendum: Concerns related to adherence to international human rights and international humanitarian law in the context of the escalation between the State of Israel, the de facto authorities in Gaza and Palestinian armed groups in Gaza that occurred from 14 to 21 November 2012* (UN Doc. A/HRC/22/35/Add.1). <https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhrc/2013/en/91091> (Erişim tarihi: 08.06.2025).

Bununla birlikte, en korkunç katliamlar, 2014 savaşı sırasında 20 Temmuz 2014'te El-Şojaya bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu saldırıda, 17'si çocuk olmak üzere toplam 60 kişi hayatını kaybetmiştir. Ardından, 1 Ağustos'ta meydana gelen ve “*Kara Cuma*” olarak anılan Refah katliamında, kurbanların çoğunluğunu çocukların oluşturduğu toplam 135 Filistinli öldürülmüştür. 2008-2014 yılları arasında gerçekleşen üç savaş boyunca, İsrail güçlerinin sivillere, özellikle de çocuklara karşı sergilediği muamele, uluslararası insancıl hukukun temelini oluşturan insanlık ilkesine açıkça saygı göstermediğini ortaya koymaktadır (http-4).

2018 yılında Gazze'deki “*Büyük Dönüş Yürüyüşleri*” sırasında İsrail güvenlik güçlerinin çocuklar da dâhil olmak üzere sivillere karşı orantısız güç kullanımı, 56 çocuğun hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmış ve insanlık ilkesinin ağır bir ihlali olarak kaydedilmiştir. 2021 yılında yaşanan 11 günlük saldırılarda ise en az 67 çocuğun ölümü, askeri hedef ile sivil nüfus arasındaki ayırım gözetilmeden gerçekleştirilen saldırıların uluslararası insancıl hukuk bağlamında insanlık ilkesine aykırılığını bir kez daha ortaya koymuştur. 2023 Ekim ayından itibaren devam eden saldırılarda ise binlerce çocuğun yaşamını yitirmesi ve yüz binlercesinin yerinden edilmesi, sivillerin korunması yükümlülüğünün sistematik biçimde ihlal edildiğini göstermekte; bu durum, insanlık ilkesinin yalnızca ihmal edilmediğini, aynı zamanda bilinçli ve sürekli bir biçimde çiğnendiğini gözler önüne sermektedir (http-3).

2.6.2.2. Ayırım ilkesinin ihlali

Uluslararası insancıl hukuka göre, çatışan taraflar askeri operasyonlar sırasında savaşçılar ve siviller arasında ayırım yapmak zorundadır. Sivil nüfusun bir parçası olan çocuklar, bu ayırım ilkesinin sağladığı özel korumaya tabidir (Melzer & Kuster, 2017). Dolayısıyla, silahlı çatışmalar sırasında çocukları doğrudan hedef almak, uluslararası insancıl hukuk kurallarının açık bir ihlali olarak değerlendirilir. İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki savaşları bağlamında ayırım ilkesi incelendiğinde, İsrail güçlerinin çocuklara ve sivillere yönelik birçok saldırı gerçekleştirdiği öne sürülmektedir. Örneğin, 18 aylık bir kız çocuğu olan *Farah el Helu*, 4 Ocak 2009'da ailesi Gazze'nin doğusundaki *Zeytoun* mahallesindeki evlerini boşaltmaya çalışırken, İsrail askerleri tarafından vurularak öldürülmüştür (http-7). Ne yazık ki, Farah'ın ölümü, 2008 savaşında bebekleri de kapsayan ve açıkça siviller ile savaşçılar arasındaki ayırım ilkesinin ihlal edildiği tek vaka değildir. *Samouni* ailesi

katliamı, on çocuğun da dahil olduğu 48 sivilin hayatını kaybettiği olay ile, bu ilkeye yönelik ihlallerin en belirgin örneklerinden biri olarak kayda geçmiştir (http-3).

2012 savaşı sırasında, İsrail güçleri tarafından sivil altyapılara ve sivillere yönelik çeşitli saldırılar gerçekleşmiştir. Örneğin, *Al-Dalou* ailesinin evi hedef alınan hava saldırısında, beş çocuk da dahil olmak üzere 12 sivil yaşamını yitirmiştir; benzer şekilde, *Azzam* ailesinin evi hedef alındığında iki çocuk öldürölmüş ve 22 kişi yaralanmıştır (http-5). Buna ek olarak, *El-Shojaeya* mahallesinde İsrail birlikleri tarafından gerçekleştirilen iki ayrı saldırı, 17’si çocuk olmak üzere toplam 60 kişinin ölümüne yol açmıştır (http-6). Daha önce de belirtildiği gibi, Refah’ta “*Kara Cuma*” olarak anılan saldırı, çoğunluğu çocuk olan 135 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır (http-8).

Tüm bu olaylar, uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerinden biri olan ayırım ilkesinin açık ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bahsedilen saldırılarda İsrail güçleri, sivillere ve sivil altyapılara rastgele saldırılar gerçekleştirmiş, bu durum da daha fazla sayıda sivil mağduriyetine yol açmıştır. İsrail işgalinin acımasızlığının ve ayırım ilkesinin sistematik olarak ihlal edildiğinin en somut kanıtlarından biri, 2014 savaşında Gazze’de bir plajda futbol oynayan çocukların hedef alınmasıdır. Bu saldırıda, *Baker* ailesinden dört çocuk hayatını kaybetmiştir (http-7).

2023’ten itibaren devam eden çatışmalarda ise 18.000’den fazla çocuk hayatını kaybetmiş; okullar, hastaneler ve mülteci kamplarının saldırıya uğraması, savaşın yürütölmesinde sivil korumasının göz ardı edildiğine dair somut örnekler sunmaktadır. Bu veriler, İsrail’in askeri operasyonlarının uluslararası hukuka uygunluğu açısından ciddi sorumluluk doğurduğunu ortaya koymaktadır (http-5).

2.6.2.3. Önlem ilkesinin ihlali

1977 tarihli Birinci Ek Protokol’ün 57. maddesinin 1. fıkrası, “Askeri operasyonların icrasında sivil halkın, sivillerin ve sivil nesnelerin korunmasına azami özen gösterilmelidir” hükmünü açıkça amirdir. Bu doğrultuda, askeri operasyonlar sırasında çatışan taraflar, sivillere ve sivil altyapıya azami özen göstermekle yükümlüdür; masum sivillere veya sivil tesislere yönelik her türlü saldırı, bu ilkenin açık bir ihlali olarak kabul edilir. Ayrıca, İkinci Ek Protokol’ün 13. maddesinin 1. fıkrası, “Sivil halk ve bireysel siviller, askeri operasyonlardan kaynaklanan tehlikelere karşı genel bir korunmadan yararlanacaktır” ifadesiyle, sivil koruma yükümlölüğünü bir kez daha teyit etmektedir.

Gazze savaşları sırasında elde edilen istatistikler, İsrail güçlerinin önlem ilkesini büyük ölçüde göz ardı ettiğini göstermektedir. Çoğu durumda, bu ihlaller yalnızca tek başına gerçekleşmemiş; siviller, Filistin direnişine karşı bir koz olarak kasıtlı şekilde hedef alınmıştır. Gazze savaşlarının kurbanlarının büyük çoğunluğunu siviller ve çocuklar oluşturmıştır. 2008 savaşında, Filistin’de hayatını kaybedenler 313’si çocuk olmak üzere 1.181 sivil ve 236 Filistinli savaşçı olmak üzere toplam 1.417 kişi olarak kaydedilmiştir. Yaralıların toplam sayısı 5.303 olup, bunların 1.606’sı çocuktur. 2012 savaşı sırasında İsrail’in Gazze Şeridi’ne yönelik saldırıları sonucu, 160 Filistinli hayatını kaybetmiş, bunlardan 105’i sivil ve 34’ü çocuktur; yaralı sayısı ise 1.000 kişi olarak bildirilmiş, 971’si sivil olup 34’ü çocuktur. Birleşmiş Milletler verilerine göre, 2014 savaşı sırasında Gazze’de 2.104’ten fazla Filistinli yaşamını yitirmiştir; bunlar arasında 1.462 sivil ve 495 çocuk bulunmaktadır (http-7).

Sivil kurbanların yüksek sayısı, İsrail güçlerinin Gazze Şeridi’ndeki savaşlar sırasında önlem ilkesini açıkça ihlal ettiğinin tek kanıtı değildir. Mevcut istatistikler, İsrail birliklerinin hedeflediği tesislerin büyük çoğunluğunu evler, hastaneler, okullar ve diğersivil altyapıların oluşturduğunu göstermektedir (http-7).

Filistin Yönetimi, 2008 savaşında 10.000’den fazla ev ve caminin zarar gördüğünü veya tamamen yıkıldığını, ayrıca 167 okulun eğitim tesisleri kapsamında zarar gördüğünü tahmin etmektedir (http-9). Gazze Şeridi’ndeki savaşlar sırasında İsrail güçlerinin sistematik şiddet politikası, 2012 savaşında sivil altyapıya verilen zararın boyutunu daha da belirgin hâle getirmiştir. Özellikle sekiz gün süren bu savaşta, 200 ev tamamen yıkılmış, 1.500 ev kısmen yıkılmış, bu durum da yüzlerce ailenin evsiz kalmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra, ibadethaneler de İsrail saldırılarından muaf tutulmamış, onlarca cami hava saldırılarından zarar görmüş ve bunlardan ikisi tamamen yıkılmıştır (http-10).

2014 yılında gerçekleşen silahlı çatışma sırasında, *Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi* (OCHA) tarafından yayımlanan verilere göre, Gazze Şeridi’nde İsrail’in yürüttüğü askeri operasyonlar sonucunda yaklaşık 17.200 konut ile 244 okul tamamen yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Bu rakamlar, çatışma mağdurlarının büyük çoğunluğunun sivil nüfustan oluştuğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Söz konusu durum, uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde sivillerin ve sivil altyapının korunması yükümlülüklerine aykırı bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Uluslararası insancıl hukuk ilkelerine göre, taraflar askeri operasyonlar sırasında sivillerin zarar görmemesi

için ayırt etme, orantılılık ve gerekli önlemleri alma yükümlülüğüne tabidir. OCHA'nın verileri ve sahadaki yıkımın boyutu, bu yükümlülüklerin yerine getirilmediğine işaret etmektedir. Ayrıca, bazı durumlarda sivil hedeflere yönelik kasıtlı saldırı iddiaları, uluslararası hukuka göre savaş suçu kapsamına girme potansiyeline sahiptir (http-11).

İsrail'in Filistin topraklarında 2018, 2021, 2023 yıllarında gerçekleştirdiği askeri operasyonlarda bu ilkenin sistematik olarak ihlal edildiği görülmektedir. 2018'de Gazze sınırındaki protestolarda orantısız güç kullanımı ve canlı mermi ile ateş açılması sonucu çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi, 2021'de yoğun nüfuslu bölgelere yönelik hava saldırılarında hedef seçiminde gerekli önlemlerin alınmaması, 2023'te Gazze'ye yönelik kapsamlı saldırılarda hastane, okul ve cami gibi sivil hedeflerin vurulması ve insani yardım erişiminin kasıtlı olarak engellenmesi, ve nihayet 2025'te uluslararası toplumun çağrılarına rağmen insani kriz boyutuna ulaşan ablukanın devam etmesi, önlem ilkesinin açık ihlallerini oluşturmaktadır (http-10).

2.6.2.4. Orantılılık ilkesinin ihlali

Her askeri operasyonun arkasında, çatışmaya taraf olan aktörlerin elde etmeyi amaçladığı askeri avantajlar bulunmaktadır. Ancak bu durum, bir tarafın yalnızca olası bir askeri fayda sağlamak amacıyla herhangi bir saldırıyı başlatabileceği anlamına gelmez. Uluslararası insancıl hukuk, orantılılık ilkesi çerçevesinde, saldırının sağlayacağı askeri faydalar ile sivil nüfusa ve sivil altyapıya yol açması muhtemel zararlar arasında bir denge gözetilmesini öngörmektedir. Başka bir deyişle, bir saldırı planlanmadan önce, silahlı çatışmanın tarafları, saldırının sağlayacağı askeri avantaj ile sivillere beklenen zararlar arasındaki orantılılığı titizlikle değerlendirmek zorundadır; eğer beklenen zararlar, elde edilecek askeri faydalardan daha ağır ise, saldırı gerçekleştirilmemelidir (Melzer & Kuster, 2017).

İsrail, Gazze Şeridi'ndeki savaşlar sırasında orantılılık ilkesini büyük ölçüde ihlal etmiştir. Bu ihlallerden biri, 2012 savaşı sırasında *Al-Dalou* ailesine yapılan saldırıdır. İsrail, yalnızca tek bir askeri hedefi ortadan kaldırmak amacıyla tüm aileyi hedef almış ve bu saldırı sonucunda beşi çocuk olmak üzere toplam 10 aile üyesi hayatını kaybetmiştir. İsrail, aile üyelerinden birinin *Hamas*'ın askeri kanadı *İzzeddin El Kassam*'ın üyesi olduğunu iddia ederek saldırıyı haklı çıkarmaya çalışmıştır. Benzer bir durum, *Azzam* ailesi için de yaşanmıştır. İsrail savaş uçakları, *Şojaya* bölgesindeki *Azzam* ailesinin evini hedef almış; saldırı sonucunda 2 çocuk ve 2 kadın hayatını kaybetmiş,

ayrıca 22 kişi de yaralanmıştır. Tanık ifadelerine göre, İsrail birlikleri, *İslami Cihad*'a bağlı bir *Azzam* ailesi üyesine yönelik suikast girişiminde bulunmuştur (http-5).

20 Temmuz 2014'te, Gazze'nin güneyinde, *Han Younis*'e bağlı *Bani Suheila* kasabasında *Ebu Came* ailesinin evi hedef alınmış ve tamamen yıkılmıştır. Bu saldırıda, yaşları 4 ay ile 14 arasında değişen 19 çocuk da dahil olmak üzere toplam 26 kişi yaşamını yitirmiştir. Saldırının esas amacının *İzzeddin El Kassam* komutanı *Ahmed Sahmud*'a suikast düzenlemek olduğu vurgulanmıştır. Bu durum, İsrail güçlerinin tek bir hedefi ortadan kaldırmak için 25 sivil öldürdüğünü göstermektedir (http-12).

Yukarıda detaylandırıldığı üzere, söz konusu saldırılar İsrail güçlerinin sivil yaşamlara değer vermediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Çoğu durumda, tek bir savaşıyı hedefleyen askeri amaç uğruna, tüm aileler yok edilmiştir. Bu durum, uluslararası insancıl hukukun çocuklara özel koruma sağlama ilkesine rağmen, İsrail'in başta çocuklar olmak üzere sivilleri kasıtlı olarak hedef aldığını göstermektedir.

Orantılılık ilkesinin ihlali, İsrail'in Filistin halkına yönelik sistematik hak ihlallerinin temel bir unsurunu teşkil etmektedir ve bu durum, tekrarlanan askeri operasyonlarda açıkça gözlemlenmektedir. 2018'deki *Büyük Geri Dönüş Yürüyüşleri* sırasında sivil göstericilere karşı ölümcül güç kullanılması, beklenen askeri avantaj ile sivil kayıplar arasında bir denge kurulmasını zorunlu kılan bu ilkenin açık bir ihlaliydi ve binlerce kişinin ölümü ve yaralanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yaklaşım, sivil yerleşim alanlarındaki apartmanların, medya merkezlerinin ve yoğun nüfuslu bölgelerin bombalandığı 2021 Gazze saldırılarında da tekrarlanmıştır. İddia edilen askeri kazanımlar göz önüne alındığında bu hedeflerin tahrip edilmesi meşru görülemez ve bu saldırılar büyük bir yıkıma ve ağır sivil kayıplara yol açmıştır. 2023'ten bu yana devam eden mevcut savaşta ise bu ihlal, benzeri görülmemiş bir seviyeye ulaşmıştır. Gazze Şeridi'ne yönelik ayırım gözetmeyen ve geniş çaplı bombardımanlar, bütün yerleşim yerlerinin yok edilmesi, hastanelerin, okulların ve mülteci kamplarının hedef alınması ve sivil bölgelerde geniş etki alanına sahip silahların kullanılması bu durumu somutlaştırmaktadır. Bu eylemler, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan on binlerce sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (http-7).

2.6.3. Çocukların özel korunma hakkına karşı ihlaller

Çocukların özel korunma hakkı, onların temel ihtiyaçlarının ve haklarının güvence altına alınmasını, özellikle eğitim ve güvenli tahliye gibi yaşamsal önlemlerin sağlanmasını

kapsar. Ancak özellikle Gazze'deki çatışma ortamlarında bu haklar sıklıkla ihlal edilmektedir. Çocukların özel korunma hakkına karşı ihlaller, çoğunlukla eğitim hakkının engellenmesi ve tahliye ilkesinin ihlal edilmesi biçiminde ortaya çıkar.

2.6.3.1. Çocuğun eğitim hakkına karşı ihlaller

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 50. maddesi, silahlı çatışmalar sırasında eğitim sürecinin sürekliliğini sağlama sorumluluğunu çatışmanın taraflarına yüklemekte; ayrıca işgalci otoritenin, işgal altındaki bölgelerdeki eğitim kurumlarının faaliyetlerini devam ettirmesini kolaylaştırma yükümlülüğünü de öngörmektedir.

İsrail, silahlı çatışmalara rağmen çocukların eğitim hakkını koruma yükümlülüğünü ihlal etmiş ve bu yükümlülüğü görmezden gelmiştir. Eğitim kurumlarına yönelik saldırılar, çocukların eğitim haklarının sistematik ihlallerine yol açmıştır. Gazze'deki 2008 savaşı sırasında, İsrail birlikleri eğitim kurumlarını meşru askeri hedefler olarak görmüş ve askeri operasyonlar sonucunda 250 öğrenci ve 15 öğretmen yaşamını yitirmiştir. Ayrıca, en az 280 okul ve eğitim kurumu ya zarar görmüş ya da tamamen yıkılmıştır. Birleşmiş Milletler'in Gazze'deki 2008 savaşı ile ilgili Bilgi Bulma Misyonu, 856 öğrenci ve 19 öğretmenin yaralandığını bildirmiştir. Bu durum nedeniyle, öğrencilerin güvenliği açısından eğitim kurumları, savaşın sona ermesine kadar yaklaşık üç hafta boyunca kapalı kalmıştır (http-6).

2012 savaşı sırasında, İsrail güçleri tarafından çok sayıda okul, öğrenci ve öğretmen hedef alınmıştır. *Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi*, bu saldırılar sonucunda 11 öğrencinin ve 4 öğretmenin hayatını kaybettiğini, 300 öğrencinin yaralandığını bildirmiştir. Ayrıca, İsrail saldırıları nedeniyle 300 eğitim tesisi ya zarar görmüş ya da kısmen veya tamamen tahrip edilmiştir. Bu durum, eğitim sürecinin savaş günleri boyunca aksamasına ve dönem sınavlarının gecikmesine yol açmıştır (http-6).

Gazze'deki savaş sırasında, 26 okul tamamen, 148 okul ise kısmen yıkılmış olup, birçok eğitim kurumu hedef alınmıştır. İsrail'in 2014 savaşı sırasında Gazze Şeridi'ndeki askeri operasyonlarının eğitim sektöründe yol açtığı tahribatın toplam maliyetinin 33,5 milyon dolar olduğu belirtilmiştir (http-13).

İsrail'in Gazze'deki savaşları, öğrenciler ve öğretmenler üzerinde doğrudan fiziksel etkiler yaratarak eğitim sürecini aksatmakla kalmamış, aynı zamanda mağdurlar üzerinde ciddi psikososyal etkiler de oluşturmuştur. UNESCO'nun raporuna göre, Gazze'deki

öğretmenlerin %76,8'i, öğrencilerinin eğitim düzeyinin 2008 savaşıdan sonra, savaş öncesi seviyelere kıyasla önemli ölçüde düştüğünü gözlemlemiştir. Bu durum, İsrail operasyonlarının Gazze'deki çocukların eğitimine hem fiziksel hem de psikososyal açıdan olumsuz etkiler yaptığını göstermektedir (http-6).

2018 yılındaki Büyük Geri Dönüş Yürüyüşleri sırasında, çok sayıda öğrenci okul yolunda veya protestolara katılırken gerçek mermilerle yaralanmış veya öldürülmüştür; bu durum, eğitim süreçlerinde ciddi aksamalara ve travmalara yol açmıştır. 2021'deki askeri saldırılar sırasında ise Gazze'deki yüzlerce okul ve anaokulu bombalardan hasar görmüş, eğitim-öğretim dönemi fiilen durma noktasına gelmiştir. 2023'te başlayan ve günümüze dek süren savaş ise Filistin'deki eğitim sistemi için tam bir yıkım olmuştur. Birleşmiş Milletler ve uluslararası insan hakları örgütlerinin raporlarına göre, Gazze'deki okulların %90'ından fazlası ve tüm üniversiteler ya tamamen yıkılmış ya da ağır hasar alarak kullanılamaz hale gelmiştir. Bu süreçte binlerce öğrenci ve yüzlerce öğretmen hayatını kaybetmiş, yüz binlerce çocuk bir yıldan fazla süredir eğitimden tamamen mahrum bırakılmıştır. Okulların sığınak olarak kullanıldığı durumlarda dahi defalarca hedef alınması, uluslararası hukukun en temel ilkelerinden olan eğitim hakkının kasıtlı ve sistematik bir şekilde yok edildiğini göstermektedir. Bu eylemler, bir neslin geleceğini karartmakta ve "eğitimsizlik" (scholasticide) olarak nitelendirilebilecek bir tablo ortaya koymaktadır (UNRWA, 2025.)

2.6.3.2. Çocukların tahliyesi ilkesinin ihlali

Yukarıdaki tartışmalarda da vurgulandığı üzere, uluslararası insancıl hukukun çocuklara sağladığı özel koruma ilkelerinden biri, çocukların kuşatılmış bölgelerden ve savaş alanlarından tahliye edilmesini güvence altına almaktır. İsrail güçleri, Gazze Şeridi'ndeki savaşlar boyunca bu ilkeyi sistematik olarak ihlal etmiştir. Örneğin, 2008 yılında İsrail güçlerinin *Samuni* ailesine yönelik operasyonu sırasında, toplam 60 aile üyesi tek bir evde toplanmış ve bu kişiler kuşatma altında tutulmuştur; mağdurların da çoğu çocuklardan oluşmaktaydı. İsrail kuvvetleri, hedef alınmadan önce *Samuni* ailesinin evinin etrafına kuşatma uygulamış ve 10'u çocuk olmak üzere toplam 48 aile üyesini öldürmüştür (http-12).

Rehinelerin büyük bir kısmının çocuk olduğunun bilincinde olmalarına rağmen, İsrail kuvvetleri kuşatmayı sürdürmüştür. Bu durum, yalnızca çocukların tahliyesi ilkesinin ihlali olarak değerlendirilmeyip, aynı zamanda Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 3.

maddesi uyarınca insanlığa karşı suç teşkil etmektedir. Olay, İsrail'in uluslararası insancıl hukukun özellikle sivillerin ve çocukların korunmasına ilişkin tahliye yükümlülüklerini sistematik biçimde ihlal ettiğini açık biçimde göstermektedir.

Sonuç olarak, uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalar sırasında çocukların korunmasına ilişkin kapsamlı ve çok boyutlu ilkeler geliştirmiştir. Bu ilkeler, çocukların hem fiziksel hem de psikososyal zarar görmelerini önlemeyi, aileleriyle bir arada kalmalarını sağlamayı, eğitim ve sağlık haklarının korunmasını ve kuşatılmış bölgelerden güvenli bir şekilde tahliye edilmelerini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Söz konusu kurallar ve ilkeler, özellikle insanlık, ayırım, önlem ve orantılılık ilkeleri ile desteklenmiş; çocuklara yönelik özel koruma yükümlülükleri, *Çocuk Hakları Sözleşmesi* ve ilgili uluslararası ve bölgesel andlaşmalar aracılığıyla hukuki bağlayıcılık kazanmıştır. Ancak İsrail'in Gazze'deki askeri operasyonları çerçevesinde ortaya çıkan vakalar, çocukların bu korumalardan sistematik biçimde mahrum bırakıldığını göstermektedir. Eğitim hakkının ihlali, kuşatılmış alanlardan tahliye edilmemeleri, doğrudan saldırıya maruz kalmaları ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin engellenmesi, uluslararası insancıl hukukun çocuklara sağladığı özel koruma yükümlülüklerinin ciddi biçimde ihlal edildiğine dair örneklerdir. Bu bağlamda, silahlı çatışmalarda çocukların korunması, yalnızca hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda insanlık ilkesinin ve uluslararası toplumun vicdani sorumluluğunun bir gereği olarak öncelikli bir yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİLAHLI ÇATIŞMALAR SIRASINDA KADINLAR VE GAZETECİLER İÇİN ÖZEL KORUMA

Dünyanın çeşitli bölgelerinde silahlı çatışmaların yoğunlaşması, kadınların haklarının ihlal edildiği durumların artmasına yol açmıştır. Günümüzde savaşların çoğunda, sivil kayıpların sayısı silahlı savaşçıların kayıplarını aşmaktadır. Hem silahsız kadınlar hem de erkekler, ayırım gözetilmeksizin gerçekleştirilen cinayetler, işkence ve diğer insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır. Bununla birlikte, kadınlar, erkeklere kıyasla daha belirgin ve özel türde ihlallere uğramakta ve bu ihlallerden farklı biçimlerde etkilenmektedir (El Fetlawi & Rabi, 2007, s. 214).

Adil bir bakışla incelendiğinde, kadınların 20. yüzyıl savaşlarında özellikle savunmasız ve kolay hedef hâline geldiği görülmektedir. UNICEF tarafından yayımlanan araştırmalar, çok sayıda kadının zalimce ve vahşi yöntemlerle öldürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kadınlar çoğu zaman çocuklarının ve yakınlarının gözleri önünde öldürülmekte veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Bu nedenle uluslararası insancıl hukuk, kadınların sivil statüleri çerçevesinde korunmasının yanı sıra, onlara sağlanan özel koruma mekanizmalarının gerekliliğine büyük önem atfetmektedir (Hamdan, 2010, s. 42).

Silahlı çatışmalar sırasında ister ulusal ister uluslararası nitelikte olsun, kişilerin korunmasına ilişkin uluslararası sistemler ve düzenlemeler geliştirilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Bununla birlikte, bazı kişi gruplarına özel koruma sağlanmaktadır. Bu koruma, uluslararası ve ulusal mevzuat ile güvence altına alınan yaralıları, hastaları, engellileri, çocukları ve hamile kadınları gibi savunmasız gruplara yöneliktir. Söz konusu gruplar, özel bir koruma ve saygıyı hak etmektedir. Öte yandan, gazeteciler de meslekleri gereği maruz kalabilecekleri riskler nedeniyle uluslararası ve ulusal hukuki korumaya ihtiyaç duymaktadır (El Assaf, 2010).

Gazeteciler, savaş olaylarını takip etme ve bu olaylara ilişkin haberleri uluslararası kamuoyuna iletme görevini yerine getirirken çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır; bu tehlikelerin bir kısmı mesleğin doğasında mevcut riskler arasında yer almaktadır. Ancak basın ve gazetecilerin modern toplumdaki işlevi, uluslararası toplumu, onların güvenliğini sağlama konusunda özel bir ilgi ve özen göstermeye yönlendirmiştir. Bu

bağlamda, gazetecilerin, karşılaştıkları tehlikelere maruz kalmaksızın doğru ve objektif bilgiyi kitlelere ulaştırabilmeleri büyük önem taşımaktadır (Muhammed, 2010, s. 149).

3.1. Silahlı Çatışmalar Sırasında Kadınlar İçin Özel Koruma

Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinin temel ilkelerinden biri olan ayrımcılık yapmama ilkesi, çatışmalardan etkilenen tüm kişilerin, cinsiyet, ırk, din, dil veya benzeri herhangi bir ayırım gözetilmeksizin insanca muamele görmesini güvence altına almaktadır. Bu çerçevede, kadınların da erkeklerle aynı şekilde, yalnızca cinsiyetlerinden ötürü olumsuz veya zararlı bir muameleye tabi tutulmamaları, yani ayrımcılığa maruz bırakılmamaları zorunludur. Bununla birlikte, uluslararası insancıl hukukta benimsenen eşit muamele ve ayırım yapmama ilkesi, korunan gruplar arasında mutlak bir eşitliği değil, her bir grubun kendi özel durumunun dikkate alınmasını öngörmektedir. Dolayısıyla, kadınların fizyolojik, sosyal ve psikolojik özellikleri sebebiyle farklı ihtiyaçlarının bulunması, onlara kimi durumlarda özel ve ayrıcalıklı bir koruma sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşım, hukuki anlamda bir çelişki doğurmamakta; aksine, ayrımcılığın önlenmesi ilkesi ile kadınların özel ihtiyaçlarının gözetilmesi arasında bir denge kurarak insancıl hukukun koruyucu işlevini güçlendirmektedir (El Anbaki, 2010, s. 315).

Savaş zamanlarında kadınların korunması, uluslararası insancıl hukukun en hassas boyutlarından birini oluşturmaktadır. Kadınların, özellikle yasa dışı öldürülme, işkence, sakatlanma ve cinsel şiddet gibi ağır ihlallerden uzak, güvenli bir yaşam hakkına sahip oldukları tartışmasızdır. Bunun yanında, kadınların herhangi bir biçimde zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleye maruz bırakılmaması, hem uluslararası hukukun temel ilkeleri hem de insan onurunun korunması bakımından vazgeçilmezdir. Kadınlar aynı zamanda, silahlı çatışma koşullarında sıkça karşılaşılan kaçırılma, zorla kaybedilme, keyfi tutuklama, insan ticareti, köleleştirme, zulüm ve sistematik tacizler gibi ağır ihlallere karşı da özel korumaya muhtaçtır. Bu tür eylemler, yalnızca bireysel hak ihlali değil, aynı zamanda uluslararası suçlar kategorisine girebilecek niteliktedir. Bunun yanı sıra, kadınların özellikle ayırım gözetmeyen saldırılar ile sivil halk arasında korku ve panik yaratmayı amaçlayan şiddet eylemlerinden de korunmaları gerekmektedir. Zira bu tür saldırılar, doğrudan sivilleri hedef almasa bile, kadınların yaşamlarını, aile bütünlüklerini ve toplumsal rollerini doğrudan etkileyen ağır sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla, kadınların korunmasına ilişkin bu hükümler, sadece bir insani kaygının

ürünü olmayıp, uluslararası insancıl hukukun ve insan hakları hukukunun temel prensipleriyle doğrudan bağlantılıdır (Eş Şelalde, 2005, s. 182-221).

Günümüzde dünyanın farklı bölgelerinde devam eden silahlı çatışmalar, kadınların en temel insan haklarından mahrum bırakılmasına yol açmaktadır. Bu süreçte kadınlar, yaşama, güvenlik, sağlık, barınma, eğitim ve onurlu bir yaşam gibi temel haklardan yoksun kalmakta; çoğu durumda tek güvence olarak uluslararası insancıl hukukun sağladığı korumaya başvurabilmektedir. Uluslararası insancıl hukuk, bu nedenle kadınlara yönelik özel bir koruma perspektifi geliştirmiştir. Kadınların savaş zamanında karşı karşıya kaldıkları özgün riskler, yalnızca sivillerin genel korunmasıyla sınırlı kalmayıp, onların cinsiyetlerinden kaynaklanan kırılganlıklarını da dikkate alacak şekilde düzenlenmiştir. Bu yaklaşım, hem Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinde hem de Birleşmiş Milletler kararlarında açıkça görülebilmektedir. Öte yandan, Birleşmiş Milletler de kadınların korunması ve güçlendirilmesi amacıyla çeşitli kurumsal mekanizmalar oluşturmuştur. Bu çerçevede, *Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi*'ne bağlı *Kadın Merkezi Komitesi* kurulmuş; ayrıca dünya çapında kadınların durumunu iyileştirmeye, karşılaştıkları zorlukları hafifletmeye ve kadınların uluslararası toplumdaki konumunu güçlendirmeye yönelik kapsamlı bir strateji geliştirmek amacıyla bir dizi uluslararası seminer düzenlenmiştir (El Ubeidi, 2011, s. 154).

Bu girişimler, yalnızca savaş zamanında kadınların korunması için değil, aynı zamanda barış inşası süreçlerinde kadınların aktif rol almasının sağlanması için de önemli bir zemin hazırlamıştır. Zira kadınların yalnızca mağdur olarak değil, aynı zamanda barışın tesisinde aktör olarak tanınmaları hem uluslararası hukukun gelişimi hem de kalıcı barışın sağlanması açısından kritik öneme sahiptir.

3.1.1. Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokollerine göre silahlı çatışmalar sırasında kadınlar için özel koruma

Uluslararası insancıl hukuk, kadınları çeşitli boyutlarda koruma altına alır. Öncelikle, savaş yöntemleri ve araçları üzerindeki sınırlamalar, kadınları doğrudan saldırıların hedefi olmaktan korumayı amaçlar. Bu sınırlamalar, kadınların savaşçılarla karıştırılmasını önlemek ve sivillere yönelen saldırıları engellemek bakımından temel bir işlev görür. Bunun yanı sıra, kadınların içinde bulunabilecekleri özel durumlara göre farklı koruma kategorileri de söz konusudur. Çatışmalara doğrudan katılmayanlar içinse, sivil halkın korunmasına ilişkin kurallar devreye girer ve kadınlar bu kapsamda ayrım

gözetilmeksizin korunurlar. Bu koruma biçimleri, özellikle 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli Birinci ve İkinci Ek Protokoller başta olmak üzere birçok uluslararası belgeye yansımıştır. Söz konusu metinler, yalnızca tüm sivillere uygulanan genel koruma hükümleriyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda kadınların özel ihtiyaçlarını dikkate alan özel koruma önlemleri de öngörür. Örneğin, kadınların cinsel şiddete, onur kırıcı muameleye, ayrımcılığa veya zorla çalıştırmaya karşı korunmaları, bu özel hükümlerin başında gelmektedir ([http-14](http://14)).

Kadınlar, silahlı çatışmalarda en ağır bedeli ödeyen gruplardan biridir. Bu durum, çatışan taraflardan birinin uyguladığı zorla yerinden edilme politikaları sonucu maruz kaldıkları acı ve sürgünlerden, doğrudan savaşa dahil edilmelerinden ya da kendilerine yönelen cinsel şiddet nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Cinsel şiddet, çoğu kez işkence, fiziksel ve psikolojik zarar verme, bilgi elde etme, aşağılama, küçük düşürme ve korkutma amacıyla kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Bununla birlikte, kimi durumlarda bu şiddet, düşman taraflara karşı bir etnik temizlik aracı olarak da sistematik biçimde uygulanmaktadır (Eş Şelalde, 2005, s. 220).

3.1.2.Uluslararası silahlı çatışmalarda savaştan kadınlar

1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, 4. maddesinde savaştan sayılabilecek kişi kategorilerini sıralarken kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrım yapmamış; savaştan sayılacak kişiyi tanımlamak için kullanılan ifadeler her iki cinsiyeti de eşit biçimde kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Aynı şekilde, 1977 tarihli Birinci Ek Protokol’ün 43. maddesi de bu çerçeveye yeni bir unsur eklememiş, ancak mevcut tanımı teyit etmiştir. Bununla birlikte, kadınlar savaş esiri statüsüne girdiklerinde, Sözleşmelerde öngörülen genel koruma tedbirlerine ek olarak, kadınların özel durumlarını dikkate alan ayrıcalıklı muamele hükümlerinden yararlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda kadınlar lehine kabul edilen ve “özel muamele” ilkesi altında değerlendirilen bir dizi tercihli kural ortaya çıkmıştır:

1- Savaş esirlerinin korunmasına ilişkin 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamında öngörülen tüm güvenceler, doğal olarak kadın savaşçılar için de geçerlidir. Bununla birlikte, Sözleşme, kadınların durumunu ayrıca dikkate alarak özel koruma hükümleri de getirmiştir. Nitekim 14. maddenin 2. fıkrası, kadınların, cinsiyetlerinin gerektirdiği özel ihtiyaçlara uygun biçimde muamele göreceklerini ve her durumda erkek savaş esirlerine sağlanan en lehte muameleden yararlanacaklarını hükme bağlamaktadır.

2- 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 76. maddesi, kadınların korunmasına yönelik özel düzenlemeler içermektedir. Maddenin dördüncü paragrafı uyarınca, kadınların erkeklerden ayrı yerlerde alıkonulması ve bu yerlerde doğrudan denetimin kadınlar tarafından sağlanması öngörülmüştür. Söz konusu hüküm şu şekilde ifade edilmiştir: “Kadınlar, ayrı mahallerde ikamet ettirilecekler ve doğrudan doğruya kadınların nezareti altına konulacaklardır.”

3- 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 85. maddesi, kadın tutukluların korunmasına ilişkin ek güvenceler getirmektedir. Maddenin dördüncü paragrafına göre, istisnai ve geçici durumlarda, bir aile birimine mensup olmayan kadın tutukluların erkeklerle aynı gözaltı merkezinde barındırılmasına izin verilebilir. Ancak bu durumda, kadınların ayrı uyuma yerlerinde tutulmaları ve kendilerine özel sağlık tesislerinin tahsis edilmesi zorunludur.

4- 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 97. maddesi, kadın tutuklulara yönelik özel korumaları açıkça düzenlemektedir. Maddenin beşinci paragrafına göre, tutuklu bir kadın yalnızca bir kadının aracılığıyla aranabilir. Bu düzenleme, kadınların beden dokunulmazlığına ve mahremiyetine saygı gösterilmesini, aynı zamanda cinsel taciz veya kötü muamele risklerinin önlenmesini amaçlamaktadır.

5- 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 88. maddesi, kadın savaş esirlerinin cezalandırılması ve cezanın infazı sırasında özel koruma altına alınmasını öngörmektedir. Maddenin hükmüne göre, kadın savaş esirleri, kendilerine yöneltile suçlardan dolayı daha ağır bir cezaya çarptırılamaz ve cezanın infazı sırasında, alıkoyma yetkisine sahip Silahlı Kuvvetler mensuplarına benzer suçlardan ötürü uygulanan standart muameleden daha ağır bir muameleye tabi tutulamazlar.

6- 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 97. maddesi, kadın savaş esirlerine yönelik disiplin uygulamalarını düzenlemektedir. Maddenin dördüncü paragrafına göre, disiplin cezasına çarptırılan kadın savaş esirleri erkeklerden ayrı yerlerde tutulmalı ve bu yerlerde doğrudan denetimleri kadınlar tarafından sağlanmalıdır.

7- 1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 76. maddesinin ikinci paragrafı, silahlı çatışmalar nedeniyle tutuklanan veya alıkonulan kadınların özel durumlarını dikkate almaktadır. Maddenin hükmüne göre, özellikle hamile kadınlar ve küçük çocuklarına bağımlı anneler, bu statüleri nedeniyle öncelikli olarak ele alınmalıdır.

8- 1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 76. maddesinin üçüncü paragrafı, silahlı çatışmalar sırasında hamile kadınlar ile kendisine bağımlı küçük çocukları olan kadınların korunmasını öngörmektedir. Maddenin hükmüne göre, çatışmaya taraf devletler, mümkün olan azami ölçüde, silahlı çatışmayla ilgili bir suç nedeniyle bu kadınlara ölüm cezası verilmesinden kaçınmaya çalışacaklardır. Ayrıca, bu niteliğe sahip kadınlar hakkında söz konusu suçlar dolayısıyla ölüm cezası uygulanmayacaktır. Bu düzenleme, hem kadınların hem de çocuklarının güvenliğini ve hayatta kalma haklarını garanti altına almak amacıyla insancıl hukuk çerçevesinde özel bir koruma sağlamaktadır.

3.1.3. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda savaşı kadınlar

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarla ilgili olarak Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin maddeleri ve 1977 tarihli İkinci Ek Protokol incelendiğinde, bu metinlerin "savaşçı" teriminden söz etmediği, ancak savaş operasyonlarına katılan herkese yasal koruma sağladığı görülmektedir. Bu çatışmalarda, savaşçıya ilişkin hükümler erkeklerden ayrı tutulacak şekilde ve doğrudan denetimi sağlanacak şekilde uygulanır. Bununla birlikte, aynı aileden olan ve birlikte yaşayan kadın ve erkekler, kadınların cinsiyetine ve özel ihtiyaçlarına uygun olarak dikkate alınır. Ayrıca, İkinci Ek Protokol'ün 6. maddesi, silahlı çatışmalar nedeniyle ceza yargılamasına tabi tutulan hamile kadınlar veya kendisine bağımlı küçük çocukları olan anneler hakkında ölüm cezası uygulanamayacağını açıkça hükme bağlamaktadır (Cüveyli, 2002, s. 36).

3.1.4. Uluslararası silahlı çatışmaların sivil mağdurlarının bir parçası olarak kadınların korunması

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamında öngörülen koruma hükümlerinden kadınlar da yararlanır. 1949 tarihli Sözleşme ve 1977 tarihli Birinci Ek Protokol, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında sivillere tanınan tüm hak ve garantilerin kadınlar için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, söz konusu koruma tüm sivillerin yararlandığı genel hükümlerle sınırlı kalmayıp, kadınların cinsiyetlerine özgü ihtiyaç ve hassasiyetleri dikkate alarak ek özel koruma önlemlerini de içermektedir. Bu kapsamda sağlanan özel hükümler şunlardır:

1- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 38. maddesinin beşinci paragrafı, on beş yaşın altındaki çocuklar, hamile kadınlar ve yedi yaşın altındaki çocukların anneleri için özel bir koruma sağlamaktadır. Maddenin hükmüne göre, bu gruplar, ilgili devlet

vatandaşlarına tanınan herhangi bir ayrıcalıklı veya tercihli muameleden aynı şekilde yararlanmalıdır.

2- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 50. maddesinin beşinci paragrafı, işgal altındaki bölgelerde, işgalden önce on beş yaşın altındaki çocuklar, hamile kadınlar ve yedi yaşın altındaki çocukların anneleri için alınmış olan savaşın etkilerinden korunmaya, beslenmeye ve tıbbi bakıma yönelik tercihli tedbirlerin uygulanmasının aksatılmaması gerektiğini öngörmektedir.

3- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 85. maddesinin dördüncü paragrafı, tutuklu kadınların korunmasına ilişkin özel düzenlemeler getirmektedir. Maddenin hükmüne göre, istisnai ve geçici durumlar dışında, bir aile birimine mensup olmayan tutuklu kadınlar, erkeklerden ayrı tutulacak, ayrı uyuma alanlarına ve özel sıhhi tesisatlara sahip gözaltı merkezlerinde barındırılacaktır. Bu tesisler, kadınların güvenliği ve sağlık ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde zorunlu olarak kendilerine tahsis edilmelidir.

4- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 127. maddesinin üçüncü paragrafı, tutukluların taşınması sırasında belirli sınırlamalara dikkat edilmesini öngörmektedir. Maddenin hükmüne göre, tutukluların emniyetleri gerektirmedikçe, yolculuk sırasında sağlık durumlarının tehlikeye atılmaması esastır; bu bağlamda, hasta, yaralı veya engelli kişiler ile doğum yapmakta olanların taşınmamaları şart koşulmuştur.

5- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 97. maddesinin dördüncü paragrafı, tutuklu bir kadının aranması hususunda özel bir düzenleme öngörmektedir. Maddenin hükmüne göre, bir kadının aracılığı olmaksızın tutuklu kadın aranamaz; bu durum, kadınların güvenliği ve mahremiyetinin korunmasını temin etmeye yöneliktir.

6- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 132. maddesi, çatışmaların yürütülmesi sırasında belirli hassas gruplardaki tutukluların korunmasına yönelik düzenlemeler içermektedir. Maddenin hükmüne göre, çatışmanın tarafları, özellikle çocuklar, hamile kadınlar, bebek anneleri ve küçük çocuklar gibi belirli kategorilerdeki tutukluların, serbest bırakılması, ülkelerine geri gönderilmesi, evlerine dönmeleri veya tarafsız bir ülkede barındırılmaları için gerekli anlaşmaları yapmak üzere çalışmalar yürütmelidir. Ayrıca, uzun süreli tutuklu olan yaralı, hasta veya engelli tutukluların durumlarının da benzer şekilde dikkate alınması öngörülmektedir.

7- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 14. maddesi, barış zamanında ve çatışmaların patlak vermesi durumunda Yüksek Akit Taraflar ile çatışmaya taraf devletlerin, kendi topraklarında veya işgal altındaki bölgelerde gerekirse bölgenin korunmasına yönelik düzenlemeler çerçevesinde özel bölgeler, hastaneler ve güvenlik alanları oluşturabileceklerini öngörmektedir. Bu alanlar, özellikle yaralılar, hastalar, engelliler, yaşlılar, on beş yaşın altındaki çocuklar, hamile kadınlar ve yedi yaşın altındaki çocukların anneleri gibi hassas grupların korunması ve güvenliğinin sağlanması amacıyla düzenlenir.

8- Birinci Ek Protokol'ün 8. maddesi, çatışmalardan etkilenmiş ve özel koruma gerektiren belirli gruplara yönelik genel koruma hükümlerini düzenlemektedir. Bu kapsamda, travma, hastalık, fiziksel veya zihinsel engellilik gibi nedenlerle tıbbi yardım veya bakıma ihtiyaç duyan kişiler ile çatışmalardan kaçınan hamile kadınlar özel koruma altına alınmaktadır. Aynı şekilde hem sivil hem de askerî statüde olan ve yaralanmış veya hastalanmış bireyler de bu korumanın kapsamına dâhildir. Bunlara ek olarak, hüküm doğum sırasında olan kadınlar, yeni doğan bebekler ve engelli bireyleri de kapsamakta olup, yaşadıkları özel durum nedeniyle acil tıbbi müdahaleye veya sürekli bakıma ihtiyaç duyan kişilerin çatışmanın taraflarınca özel olarak korunmasını öngörmektedir.

9- Birinci Ek Protokol'ün 76. maddesi, silahlı çatışmalar sırasında kadınların özel olarak korunması gereğini açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu madde uyarınca, kadınlara her koşulda özel saygı gösterilmesi ve özellikle tecavüz, zorla fuhuş ve diğer her türlü cinsel ya da onur kırıcı muameleden korunmaları sağlanmalıdır. Ayrıca, madde hamile kadınlar, küçük çocukların anneleri ve doğum yapmış kadınlar söz konusu olduğunda davaların değerlendirilmesinde öncelik tanınmasını öngörmektedir. Çatışmanın tarafları tarafından tutuklanan veya alıkonulan bu gruba mensup kadınlar hakkında yürütülecek cezai işlemler sırasında, özellikle ölüm cezası söz konusu olduğunda, bu cezanın mümkün olduğunca uygulanmaması için azami çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ilkeleri çerçevesinde, insan onurunun korunması amacını güçlendirmektedir.

10- Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 27. maddesinin ikinci fıkrası, kadınların özellikle onurlarına yönelik her türlü saldırıya karşı korunmasını açıkça hükme bağlamaktadır. Bu kapsamda, tecavüz, zorla fuhuş ve kişisel dokunulmazlığın ihlali gibi eylemler özel olarak yasaklanmış ve kadınların bu tür saldırılara karşı korunması zorunlu kılınmıştır.

3.1.5. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda kadınların sivillerin bir parçası olarak korunması

1977 tarihli İkinci Ek Protokol'ün 4. maddesinin ikinci fıkrası, kadınların korunmasına yönelik özel düzenlemeler getirmiştir. Bu hüküm, kişisel onurun ihlali, özellikle insan onurunu zedeleyen aşağılayıcı muamele, tecavüz, fuhşa zorlama ve haya duygusunu zedeleyen her türlü eylemi kesin olarak yasaklamaktadır.

5. madde, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere uygulanacak muameleye ilişkin kuralları düzenlemektedir. Bu bağlamda, kadınların erkeklerden ayrı yerlerde tutulması ve gözetimlerinin kadınlara verilmesi zorunludur. Ancak, aynı aileye mensup kadın ve erkeklerin birlikte kalmalarına izin verilmektedir.

6. madde ise ceza hukukuna ilişkin önemli güvenceler öngörmektedir. Buna göre, suç işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış kişiler hakkında idam cezasına hükmedilemez. Ayrıca, hamile kadınlar ve küçük çocuk sahibi anneler hakkında idam cezası uygulanması da kesin olarak yasaklanmıştır.

3.2. İşgal altındaki Filistin topraklarında kadınlara yönelik özel koruma ilkesinin ihlali

Filistinli kadınlar, işgalin doğrudan yol açtığı ağır ihlallerle yüzleşmektedir. Bu ihlaller arasında, kasıtlı öldürme, keyfi tutuklama, işkence, evlerin yıkılması ve toprakların gaspı gibi uluslararası hukuka aykırı uygulamalar bulunmaktadır. Filistinli kadınlar ayrıca, eğitim, sağlık, güvenlik ve sağlıklı bir çevre gibi temel haklardan sistematik biçimde mahrum bırakılmaktadır.

Bunun yanı sıra, kadınlar çoğu zaman kocaları, oğulları veya kardeşleri üzerinde baskı kurmanın bir aracı olarak hedef alınmakta; ister direnişçi, tutuklu ya da askeri bir hedef olsun, yakınlarının durumları üzerinden dolaylı mağduriyet yaşamaktadırlar.

Filistinli kadınlar, yalnızca anne, eş ve kardeş kimlikleriyle değil, aynı zamanda eğitici, hemşire, öğretmen ve toplumun dayanıklılığını sağlayan aktör olarak da bu koşulların yükünü taşımaktadır. İşgalin dayattığı sürekli acı ve kayıplara rağmen, kadınlar sabır, fedakârlık ve direniş ruhu ile yaşamlarını sürdürmekte; günlük hayatları ise çoğu kez yıkılmış evler, gasp edilmiş topraklar, hasta çocuklar, tutuklu eşler, şehit babalar ve kuşatma altındaki şehirler ve köyler arasında geçmektedir.

1948'den itibaren İsrail işgali, Filistinli kadınların hem kendi topraklarında hem de diaspora ülkelerinde diğer kadınlardan farklı bir yaşam sürmelerine neden olmuştur. Bu süreç, kadınların en temel haklarından olan güvenlik, hareket özgürlüğü, sağlık hizmetlerine erişim ve eğitim gibi haklardan sistematik biçimde mahrum bırakılmaları sonucunu doğurmuştur. Böylelikle Filistinli kadınlar, alışageldiği yaşam koşullarından kopararak, zorunlu göç, mültecilik ve sürekli zorluklarla örülü bir hayatın içine itilmiştir.

Filistinli kadınlar, işgalin doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle, çoğu zaman kapasitesinin ve dayanıklılığının çok ötesinde sorumluluklar ve yükler üstlenmek zorunda kalmıştır. Bu durum, yalnızca bireysel yaşamını değil, aynı zamanda ailesinin ve toplumunun sürekliliğini sağlama görevini de omuzlarına yüklemiştir.

İşgalin olumsuz etkileri, Filistinli kadının kişisel, sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamının bütün yönlerine sirayet etmiştir. Bu nedenle, Filistinli kadınların yaşamı, diğer kadınlarınkinden farklı olarak, daha zor ve daha sert koşullar altında şekillenmiştir. Kadın, toplumun elinden alınan haklarını geri kazanma mücadelesini, işgalciye karşı yürüttüğü direnişle bütünleştirmiştir. Ancak bu zorluklar, Filistinli kadının kararlılığını ve direncini kıramamış; aksine, yaşadığı acılardan doğan bir onur, sabır ve direniş kültürü inşa etmiştir. Filistinli kadın, yalnızca anne, eş, kardeş veya kız olarak erkeğin arkasında durmakla kalmamış, aynı zamanda eğitici, direnişçi, hemşire, işçi ve öğretmen olarak toplumsal hayatta çok yönlü roller üstlenmiştir. Şehitlerin ardından onların ailelerinin bakımını üstlenmiş, çocuklarına onur, haysiyet ve direniş bilincini aktarmıştır. Böylelikle Filistinli kadın, yalnızca toplumun yarısını oluşturan bir birey olmaktan öteye geçerek, toplumun tamamının yeniden inşasında merkezi bir aktör haline gelmiştir (http-15).

İsraili cezaevi yetkililerinin Filistinli kadın tutuklulara yönelik fiziksel ve psikolojik işkence yöntemleri, kadınların hem bedenlerine hem de ruhlarına yönelik sistematik bir saldırı niteliği taşımaktadır. Bu ihlaller şu şekilde özetlenebilir:

1- Cinsel şiddet tehdidi ve cinsiyete dayalı istismar: Sorgulama aşamalarında, tecavüz ve cinsel saldırı tehdidi, kadınları teslim olmaya ve itirafta bulunmaya zorlamak için sistematik bir yöntem olarak kullanılmıştır. Kadın olma durumunun istismarına dayanan bu uygulamalar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000) sayılı "*Kadın*,

Barış ve Güvenlik”¹⁸ Kararıyla açıkça çelişmektedir. Zira kararın 10. paragrafı, taraf devletlerin kadınları cinsel şiddet ve istismarın tüm biçimlerinden korumak için özel önlemler alması gerektiğini vurgulamaktadır (BMGK, 1325 (2000), para. 10).

2- Psikolojik tehdit ve sürekli endişe hali: Kadınlar, aile bireylerinin (eş, baba, erkek kardeş) öldürülmesi veya şiddete maruz bırakılması tehdidi altında tutulmaktadır. Tanıklıklara göre, bir babanın kızını itirafta bulunmaya zorlamak için hapishaneye getirilmesi veya kadının ışık olmayan hücrelerde günlerce yalnız bırakılması gibi uygulamalar, kadının ruhsal direncini kırmaya yönelik sistematik politikaların parçasıdır.

3- İnsani olmayan barınma koşulları: Tutuklular, uzun süreler boyunca küçük ve kalabalık odalarda, tuvalet ve lavabo gibi temel hizmetlerden yoksun şekilde tutulmaktadır. Bu koşullar, *İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme*’nin¹⁹ 16. maddesi ile açıkça çelişmektedir.

4- Tutukluların gruplandırılması yoluyla baskı: Filistinli kadınlar, ya ahlaki ve cezai geçmişli olan kadınlarla, ya da güvenlik gerekçesiyle tutuklananlarla aynı koşullarda tutulmaktadır. Bu uygulama, kadının hem ahlaki bütünlüğünü hem de kararlılığını zayıflatmayı, iradesini kırmayı ve itirafa zorlamayı amaçlamaktadır.

5- Fiziksel işkence ve toplu cezalandırma: Dövme, askıya alınma, vücuda soğuk su dökülmesi, bireysel veya toplu cezalandırma politikaları ve aile ziyaretlerinin keyfi biçimde engellenmesi, sıkça başvurulan yöntemlerdir. Bu tür muameleler, hem IV. Cenevre Sözleşmesi’nin 27. ve 32. maddeleri hem de Ek Protokol I’in 75. maddesi ile bağdaşmamaktadır.

6- Sağlık hakkının ihlali ve tıbbi ihmal: Hastalık durumlarında tıbbi müdahale yapılmamakta, kadınlara yalnızca hafif ağrı kesiciler verilerek sağlık hakkı ihlal edilmektedir. Bu durum, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*’nin²⁰ 12. maddesinde düzenlenen “en yüksek ulaşılabilir sağlık standardı hakkının” açık bir ihlalidir.

¹⁸ 1325 sayılı kararın 10. paragrafı: “Taraflara, sivillerin, özellikle kadın ve çocukların, uluslararası hukuk çerçevesinde silahlı çatışma sırasında cinsiyete dayalı şiddet, özellikle tecavüz ve diğer cinsel istismar biçimlerinden korunması için gerekli özel önlemleri almaları çağrısında bulunur.” United Nations Security Council. (2000, October 31). Security Council resolution 1325 (2000) on women, peace and security (UN Doc. S/RES/1325). United Nations. [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)).

¹⁹ *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (adopted 10 December 1984, entered into force 26 June 1987), 1465 UNTS 85. Ayrıca bkz: *Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme*, Resmî Gazete, 26 Mart 1988, Sayı: 19833.

²⁰ *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (adopted 16 December 1966, entered into force 3 January 1976), 993 UNTS 3. Ayrıca bkz: *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*, Resmî Gazete, 4 Haziran 2003, Sayı: 25196.

Filistinli kadınların korunmasına yönelik en ağır ihlallerden biri, İsrail askeri kontrol noktalarında doğum yapmak zorunda bırakılmalarıdır. Bu noktalarda meydana gelen ölüm vakalarının sayısı yıllar içinde kayda değer biçimde artmıştır. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği, mevcut imkânların sınırlılığı ve bu hizmetlere erişebilenlerin azlığı, abluka ve İsrail'in uyguladığı sokağa çıkma yasaklarıyla daha da ağırlaşmaktadır. Bu zorlayıcı koşullar, evde doğum oranlarını yükseltmiş; ancak ev ortamında gerekli tıbbi koşulların bulunmaması ve doğum sonrası bakım hizmetlerine erişimin azalması, kadın sağlığı açısından ciddi riskler doğurmuştur. *Sağlık, Medya ve Gelişim Merkezi*'nin raporuna göre, yalnızca 2003 yılı sonuna kadar 55 kadın, askeri kontrol noktalarında doğum yapmış, bunlardan 33'ü doğum sırasında yaşamını yitirmiştir (http-16).

Bu ihlaller, Filistinli kadınların hâlâ karşı karşıya olduğu güncel sorunlar olup, acilen ele alınması, haklarının iadesi, desteklenmeleri ve Dördüncü Cenevre Sözleşmesi uyarınca korunmaları gerekmektedir. Ayrıca, söz konusu açık ve ciddi ihlaller nedeniyle sorumluların hesap vermesi, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku çerçevesinde adaletin sağlanması zorunludur (El Mahzumi, 2008).

3.3. Silahlı Çatışmalar Sırasında Gazetecilerin Özel Korunması

2003 yılında dünya genelinde hayatını kaybeden gazeteci sayısı 42'ye ulaşmış ve bu rakam, 1995 yılından bu yana kaydedilen en yüksek seviyeyi oluşturmuştur. Özellikle Irak'taki silahlı çatışmalar, bu artışın başlıca nedenini teşkil etmiştir. Söz konusu dönemde gazeteciler arasındaki ölüm sayısının, koalisyon güçleri mensupları arasında kaydedilen kayıplardan daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Irak'ta görev yapan gazeteci ve destek personelinden 14'ü yaşamını yitirmiş, 2'si kaybolmuş ve yaklaşık 15'i de savaş sonrası dönemin gelişmelerini izlerken yaralanmıştır (http-20).

Genel yaklaşım, silahlı çatışmalar sırasında gazetecilerin çalışma koşullarının giderek ağırlaşması yönündedir. Savaş, medya çalışanları açısından yalnızca geleneksel tehlikelerle sınırlı kalmamakta; beklenmedik saldırıların eklenmesiyle daha da riskli bir hale gelmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında gazetecilerin eğitim ve koruma konusundaki yetersizlikleri, savaşan tarafların artan silahlanmaya öncelik vermeleri ve zafer kazanma amacının, medya güvenliğine saygı gösterme yükümlülüğünün önüne geçmesi bulunmaktadır. Bu faktörler savaşın medya tarafından haberleştirilmesini son derece tehlikeli bir faaliyet haline getirmiştir (Galoa, 2004).

3.3.1. Uluslararası andlaşmalar kapsamında gazetecilerin korunması

Uluslararası Gazetecilerin Korunması Sözleşmesi Taslağı'nın²¹ 2. maddesinde, gazeteci kavramına ilişkin tanım açıkça ortaya konulmuştur. Buna göre, "gazeteci" terimi, bu sözleşmenin uygulanması bakımından; yasal olarak gazetecilik statüsüne sahip herhangi bir muhabir, haber yazarı, fotoğrafçı, sinemacı veya gazetecilik alanında uzmanlaşmış bireyi ifade eder. Bu statünün tanınması, Birleşmiş Milletler'e üye bir devletin veya Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşlarının, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na üye bir ülkenin ya da Uluslararası Adalet Divanı statüsünü tanıyan bir devletin ulusal hukuk sistemi çerçevesinde geçerli olması koşuluna bağlanmıştır. Ayrıca, sözleşmeye taraf olan herhangi bir devletin kendi iç hukukuna göre tanınan gazetecilik statüsü de bu kapsama dahildir. Tanım, gazetecilere yönelik korumanın kapsamını belirlerken, gazetecilik mesleğinin uluslararası alanda sahip olduğu farklı yasal tanınırlıkları da dikkate almaktadır.

3.3.1.1. 1907 Lahey Sözleşmesi kapsamında gazetecilerin korunması

1907 Lahey Sözleşmesi'nin 13. maddesi, fiilen orduya dâhil olmamakla birlikte ona eşlik eden kişilerin -örneğin savaş muhabirleri veya ikmal görevlileri- düşman eline geçmeleri hâlinde savaş esiri statüsünden yararlanacaklarını hükme bağlamaktadır. Ancak bu statünün tanınabilmesi için, söz konusu kişilerin eşlik ettikleri ordunun askeri makamlarınca verilmiş resmi bir izin belgesine sahip olmaları şart koşulmuştur²².

3.3.1.2. 1929 Cenevre Sözleşmesi kapsamında gazetecilerin korunması

1929 Cenevre Sözleşmesi'nin²³ 81. maddesi, silahlı kuvvetlere doğrudan bağlı olmamakla birlikte onlara eşlik eden kişilerin -örneğin muhabirler, gazeteciler,

²¹ *Uluslararası Gazetecilerin Korunması Sözleşmesi Taslağı (Draft International Convention on the Protection of Journalists)* hâlâ resmi olarak kabul edilmemiş ve yürürlüğe girmemiştir. Bununla birlikte, söz konusu taslak, gazetecilerin savaş bölgeleri ve tehlikeli görevlerdeki güvenliğini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış bir belgedir. Taslak, gazetecilerin fiziksel bütünlüğünün korunması, keyfi tutuklamalardan muaf tutulması, ifade özgürlüğü hakkının güvence altına alınması ve savaş sırasında siviller olarak kabul edilmeleri gibi hakları güvence altına almayı amaçlamaktadır. Taslak metni için bkz: https://www.ifj.org/actions/ifj-campaigns/for-a-un-convention-to-protect-journalists?utm_source=chatgpt.com. (Erişim tarihi: 30.08.2025).

²² 18 Ekim 1907 Tarihinde La Haye'de İmzalanmış, *IV Sayılı, Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri Hakkında* Sözleşme, http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkin_da_sozlesme.pdf. (Erişim tarihi: 30.08.2025).

²³ 1929 Sözleşmesi, sonraki yıllarda geliştirilen ve 1949 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmeleri'nin temelini oluşturmuş, uluslararası insancıl hukuk açısından savaşta taraf devletlerin sorumluluklarını netleştirmiştir. Sözleşme, modern uluslararası hukukta savaş esirlerinin korunmasına ilişkin normların şekillenmesinde kritik bir referans noktası olmuştur.

müteahhitler veya yükleniciler- düşman eline geçmeleri ve düşman tarafından alıkonmalarının uygun görülmesi hâlinde, savaş esiri statüsünden yararlanabileceklerini düzenlemektedir. Ancak bu statüden faydalanabilmeleri için, söz konusu kişilerin eşlik ettikleri silahlı kuvvetlerin yetkili askeri makamlarınca verilmiş geçerli bir izin belgesine sahip olmaları şart koşulmuştur.

Bu hükümlere dayanarak, gazeteciler silahlı kuvvetlere doğrudan bağlı olmayan, ancak onlara eşlik eden ve hukuki statüsü tam olarak belirginleştirilmemiş bir grup içerisinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, düşman eline geçmeleri hâlinde savaş esiri statüsünde muamele görmeleri öngörülmektedir. Ancak bu statüden yararlanabilmeleri, kendi ülkelerinin yetkili askerî makamlarınca verilmiş resmî bir izin belgesine sahip olmaları koşuluna bağlanmıştır. Bununla birlikte, gazetecilerin bu düzenleme kapsamında savaş esiri sayılmaları, onların sivil statülerini ortadan kaldırmamakta; sivil niteliklerini korumaya devam ettikleri kabul edilmektedir (Eş Şelalde, 2005, s. 221).

3.3.1.3. 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamında gazetecilerin korunması

Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, gazetecileri silahlı kuvvetlerin doğrudan bir parçası olmamakla birlikte onlara eşlik eden kişiler arasında değerlendirmiştir. Ancak bu statünün tanınabilmesi için gazetecinin, askeri kuvvetlere eşlik etmesine imkân veren resmî bir belgeye sahip olması şarttır. Bu bağlamda, savaş muhabiri kartı askerî üniformaya benzer bir işlev görmektedir; bir kişinin statüsü konusunda tereddüt ortaya çıktığında, kendisine 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi uyarınca savaş esiri statüsü tanınarak gerekli koruma sağlanmaktadır. Nihai hukuki statü ise yetkili bir mahkeme tarafından belirlenir. Ayrıca, Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, silahlı çatışmalar sırasında muhabir kartının kaybedilmesi ihtimalini de dikkate almıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı sırasında bu durum fiilen yaşanmış; kartını kaybeden gazetecinin, yetkili mahkeme karar verene kadar savaş esiri korumasından yararlanmayı sürdürmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu husus, Sözleşme'nin 5. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Böylece, 1949 tarihli Üçüncü Cenevre Sözleşmesi, önceki sözleşmelerde yer alan hükümleri hem detaylandırmış hem de sistematik bir şekilde yeniden düzenlemiştir (Lauterpacht, 1952, s. 310).

Buna ek olarak, Birinci ve İkinci Cenevre Sözleşmeleri'nin 13. maddeleri uyarınca, yaralanan, hastalanan veya denizde kaybolan savaş muhabirleri de sözleşmelerin sağladığı korumalardan yararlanmaktadır. Bununla birlikte, savaş muhabirleri aslında

tam olarak tanımlanmış bir kategoriye değil; silahlı kuvvetlere doğrudan bağlı olmaksızın onlara eşlik eden kişiler grubuna dâhil edilmektedir. Bu durum, onların sivil statüde değerlendirilmesi ve sivillere tanınan korumalardan yararlanması sonucunu doğurmaktadır. Ancak düşman eline geçtiklerinde, yanlarında silahlı kuvvetlere eşlik etmelerine izin veren geçerli bir belge bulunması şartıyla, savaş esiri statüsünden de faydalanabilmektedirler.

Savaş muhabirleri, güncel olaylar hakkında haber hazırlayarak bunları gazete, dergi, radyo ya da televizyon gibi medya organlarına sunan gazetecilerden, yani basın mensuplarından oluşmaktadır. Savaş muhabirlerini sıradan gazetecilerden ayıran temel özellik ise, olayları yerinden takip edebilmek amacıyla geniş coğrafi alanlara ve bazen yıllar süren süreçlerde çatışma bölgelerine gitmeleridir.

3.3.1.4. 1977 tarihli Birinci Ek Protokol hükümleri uyarınca gazetecilerin korunması

1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 79. maddesinde şu hükümlere yer verilmiştir:

- 1- Silahlı çatışma bölgelerinde tehlikeli mesleki görevler ifa eden gazeteciler, 50. maddenin birinci fıkrası uyarınca sivil şahıslar olarak kabul edilmektedir.
- 2- Bu kişiler, sivil statülerine zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunmamaları koşuluyla, söz konusu sözleşme ve bu Ek Protokol hükümleri uyarınca bu statü kapsamında korunmalıdır. Bu durum, silahlı kuvvetler nezdinde akredite edilmiş savaş muhabirlerinin, Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 4. maddesinin (A-4) bendinde öngörülen statüden yararlanma haklarını ortadan kaldırmaz.

Bu maddeye göre, tehlikeli koşullarda mesleğini icra eden gazeteciler, 50. madde uyarınca sivil statüye sahip kişiler olarak kabul edilir. Bu statü, onların doğrudan saldırıların hedefi olmalarını engeller ve genel sivil korumadan yararlanmalarını güvence altına alır. Ancak bu koruma, yalnızca gazetecilerin sivil statülerine zarar verecek faaliyetlerde bulunmamaları şartıyla geçerlidir; yani gazeteciler silahlı çatışmaya fiilen katıldıkları durumda bu korumadan mahrum kalabilirler. Ayrıca, maddede yapılan özel vurguya göre, gazetecilerin bu sivil koruması, silahlı kuvvetler nezdinde akredite edilen savaş muhabirlerinin Üçüncü Cenevre Sözleşmesi uyarınca sahip oldukları savaş esiri statüsü hakkını ortadan kaldırmaz.

3.3.1.5. 1977 tarihli İkinci Ek Protokol hükümleri uyarınca gazetecilerin korunması

İkinci Ek Protokol, gazetecilere özgü bir statü tanımlamamakla birlikte, onları sivil kişiler kategorisinde değerlendirerek dolaylı yoldan koruma sağlamaktadır. Bu durum,

çatışmalarda gazetecilerin sivil statülerinin tanınması ve uluslararası insancıl hukukun sivillere sağladığı asgari güvencelerden yararlanmaları anlamına gelir. Dolayısıyla gerek uluslararası gerekse ulusal nitelikli silahlı çatışmalarda gazeteciler, çatışmalara doğrudan katılmadıkları sürece hedef alınamaz ve korunmaları zorunludur (Eş Şelalde, 2005, s. 189).

Uluslararası insancıl hukuk kuralları çerçevesinde gazeteciler şu şekilde korunmaktadır:

- 1- **Sivil statüden doğan koruma:** Gazeteciler, sivil sayıldıkları için savaş eylemlerine karşı dokunulmazlığa sahiptir. Sivillerin askeri hedef olarak kabul edilemeyeceği kuralı, gazeteciler için de geçerlidir.
- 2- **Devletlerin yükümlülükleri:** Taraf devletler, gazetecilerin güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Buna, tehlikeli bölgelere girmemeleri için uyarılmaları, yakalandıklarında Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 75–135. maddelerine uygun şekilde muamele edilmeleri ve ölümü, kaybolması veya tutuklanması hâlinde ailelerine veya ilgili makamlara bilgi verilmesi dâhildir.
- 3- **Mülkiyetin korunması:** Tehlikeli görev üstlenen gazetecilerin, sivillerin malları gibi, askeri nitelik taşımayan eşyaları da korunmalı ve saygı görmelidir.
- 4- **Savaş muhabirlerinin özel konumu:** Silahlı kuvvetler nezdinde akredite edilmiş savaş muhabirlerine, sahip oldukları belgeler nedeniyle daha etkin koruma sağlanması zorunludur. Bu kişiler, askeri makamlarla ilişkilerine rağmen sivil statülerini korur. Ayrıca, gazetecilerin görevlerini belgeleyen kimlik kartına sahip olup olmamaları, onlara saygı gösterilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Bir gazetecinin kasten öldürülmesi, savaş suçu teşkil eder.
- 5- **Korumanın sınırları:** Gazeteciler, çatışmalara doğrudan katıldıklarında sivil koruma statülerini kaybederler. Bu sınırların aşılması hâlinde, casuslukla suçlanmaları mümkündür ve sivil olarak sahip oldukları dokunulmazlık haklarından mahrum kalabilirler. (Eş Şelalde, 2005, s. 208)

Düşman eline geçen gazetecilerin hukuki korunması ise şöyle düzenlenmiştir:

- 1- **Kendi Devletleri Tarafından Tutuklanan Gazeteciler:** Gazeteciler, kendi devletlerinin yetkili makamlarınca tutuklandıklarında iç hukuk düzenlemelerine tabidirler. Dolayısıyla, tutuklanmaları ancak ulusal mevzuatın öngördüğü ve izin verdiği koşullarda mümkündür.
- 2- **Çatışmanın Tarafı Olan Devletin Vatandaşı Olan Gazeteciler:** Karşı tarafın eline geçen bu gazeteciler, iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Birinci grup olan Savunma Bakanlığı tarafından akredite edilen veya savaş muhabiri olarak görevlendirilen ve silahlı kuvvetlere eşlik etme izni verilen gazeteciler, düşman kuvvetlerinin bir parçası olarak kabul edilirler. Bu nedenle, yakalandıklarında savaş esiri statüsünden yararlanırlar. İkinci grup olan kendi ülkelerinde veya işgal altındaki topraklarda tutuklanan gazeteciler ise, işgal altındaki ülke dışına çıkarılamaz; tutukluluk sürelerini işgal altındaki bölgede geçirmek zorundadırlar. İşgalci güçler, korunan kişiler arasında yer alan gazetecilere zorunlu ikamet (ev hapsi)

uygulayabilir veya güvenlik gerekçeleriyle tutuklama yoluna gidebilir. Ancak bu işlemlerin uluslararası insancıl hukuka uygun şekilde gerçekleştirilmesi zorunludur. Buna ek olarak, eğer bir gazeteci düşman topraklarında suç işlerse, tutan devlet güvenlik gerekçesiyle onu yargılama veya tutuklama yetkisine sahiptir.

3- Üçüncü Devlet Vatandaşı Olan Gazeteciler: Çatışmanın tarafı olmayan üçüncü bir devletin vatandaşı olan gazeteciler, bir tarafça tutuklandıklarında, genel olarak barış zamanında geçerli olan yasal korumalardan yararlanırlar. Tutuklayan devletin bu kişilere yönelik suçlamalarını destekleyecek yeterli delili bulunması hâlinde gazeteciler tutuklanabilir; aksi takdirde serbest bırakılmaları gerekmektedir. Bu nedenle, çatışan tarafların gazetecilere koruma ve dokunulmazlık sağlamaları ve onları sivil kişiler olarak kabul etmeleri gerekmektedir. (Eş Şelalde, 2005, s. 221).

Sonuç olarak, II. Ek Protokol ve ilgili uluslararası düzenlemeler, gazetecilerin çatışma bölgelerinde sivil statüye sahip olarak korunmasını güvence altına almaktadır. Bu çerçevede gazeteciler, çatışmalara doğrudan katılmadıkları sürece hedef alınamaz, mülkiyetleri korunur ve devletler tarafından güvenlikleri sağlanmalıdır. Savaş muhabirleri ve düşman eline geçen gazeteciler için sağlanan özel hükümler, onların hem sivil statülerini hem de gerektiğinde savaş esiri statülerini korumayı amaçlamaktadır. Ancak, gazetecilerin doğrudan çatışmaya katılması veya uluslararası hukuka aykırı tutuklama ve muameleler, bu korumaları sınırlandırabilir. Dolayısıyla uluslararası insancıl hukuk, gazetecilerin güvenliğini ve tarafsız görevlerini sürdürmelerini sağlamada kritik bir araçtır. Ancak bazı ülkelerin gazetecilerin yasal korunması konusundaki pratiklerine baktığımızda, uluslararası insancıl hukukun koruma kurallarına aykırı açık ihlaller ve görmekteyiz (Eş Şelalde, 2005, s. 211).

3.3.2. Medyanın sivil varlıklar olarak korunması

Radyo ve televizyon istasyonları, sivil nitelikteki varlıklar olarak kabul edilmekte olup, bu statüleri gereği genel bir korumadan yararlanmaktadır. Sivil hedeflere yönelik saldırıların yasaklanması, uluslararası insancıl hukukta kesin biçimde yerleşmiş bir ilkedir. Bu yasak, 1977 tarihli Birinci Ek Protokol ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü'nün 8(2)(b)(ii) ve 8(2)(b)(xxii) maddelerinde de teyit edilmiştir.

Özellikle 1977 tarihli Birinci Ek Protokol'ün 84. maddesinde düzenlenen ikili yükümlülük uyarınca, çatışmanın tarafları her durumda sivil nesneler ile askeri hedefler arasında ayırım yapmakla yükümlüdür. Bu bağlamda, gerçekleştirilen askeri operasyonların yalnızca meşru askeri hedefleri hedef alması gerekmektedir. Ayrıca, sivil

nesneler de tıpkı sivil nüfus gibi, Protokol'ün 52. maddesinde belirtilen hükümler çerçevesinde genel korumadan yararlanma hakkına sahiptir (Balguy-Gallois, 2008, s. 6).

3.4. Filistin Topraklarında Gazetecilere Yönelik Özel Koruma İlkesinin İhlali

1948 tarihli *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nin 19. maddesi uyarınca: “Her ferдин fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir.”

Uluslararası insan hakları hukuku, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alırken, bu hakların mutlak olmadığını ve belirli koşullar altında sınırlanabileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, 1966 tarihli *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*²⁴, bireylerin dış müdahalelerden bağımsız olarak düşünce özgürlüğüne sahip olduğunu temel bir insan hakkı olarak tanımlar. Sözleşme'in 19. maddesi uyarınca, bireyler yalnızca düşünce geliştirme hakkına sahip olmakla kalmaz; aynı zamanda düşüncelerini ifade etme ve başkalarıyla paylaşma özgürlüğüne de sahiptir. İfade özgürlüğü, bilgi ve fikirlerin sözlü, yazılı, sanatsal veya diğer iletişim araçlarıyla elde edilmesini, araştırılmasını ve yayılmasını kapsayan çok yönlü bir haktır. Ancak 19. maddeye göre bu hakkın kullanımı mutlak değildir. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ile kamu düzeni, ulusal güvenlik, toplum sağlığı veya kamu ahlakı gibi kamusal menfaatlerin gereklilikleri doğrultusunda, bu hak kanunla sınırlanabilir.

1977 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne ek Birinci Protokol'ün 79. maddesine göre gazetecilerin korunması:

- 1- Silahlı çatışma bölgelerinde riskli mesleki görevler üstlenen gazeteciler, 50. maddenin birinci fıkrası kapsamında sivil kişi olarak kabul edilirler.
- 2- Bu kişilerin sivil statülerine zarar verebilecek herhangi bir faaliyette bulunmamaları durumunda ve Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 4. maddesinin A-4 bendinde belirtilen, silahlı kuvvetler nezdinde akredite edilmiş savaş muhabirlerinin hakları saklı kalmak üzere, hem sözleşmeler hem de bu protokol hükümleri uyarınca korunmaları sağlanır.

Sonuç olarak, uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk normları, bireylerin düşünce ve ifade özgürlüğünü güvence altına alırken, bu hakların kullanımı sırasında kamu düzeni ve güvenlik gibi sınırlayıcı koşulların da geçerli olabileceğini öngörmektedir. Benzer

²⁴ *International Covenant on Civil and Political Rights* (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976), 999 UNTS 171; Ayrıca bkz: *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Beyanlar ve Çekince ile Onaylanmasına Dair Karar*, Resmî Gazete, 21 Temmuz 2003, Sayı: 25175.

şekilde, silahlı çatışma ortamında görev yapan gazeteciler, Birinci Ek Protokol uyarınca sivil statüde kabul edilerek korunmakta ve doğrudan çatışmalara katılmadıkları sürece hedef alınmamaktadır. Bu düzenlemeler, gazetecilerin hem ulusal hem de uluslararası hukuka dayalı olarak tarafsız görevlerini sürdürmelerini ve bilgi akışını güvenli şekilde sağlamalarını amaçlamaktadır. Dolayısıyla, ifade özgürlüğü ve gazetecilerin korunması, demokratik toplumlar ve uluslararası güvenlik için vazgeçilmez hukuki güvenceler olarak öne çıkmaktadır.

Filistin topraklarında faaliyet gösteren gazeteciler, uluslararası hukuk tarafından tanınan özel koruma haklarına sahip olmalarına rağmen, İsrail işgal güçlerinin saldırılarına maruz kalmaya devam etmektedir. Bu saldırılar, yalnızca savaş suçu kapsamında değerlendirilebilecek fiiller değil, aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları normlarının ihlalinin de açık bir göstergesidir. İşgal güçlerinin medyaya yönelik bu tür eylemleri, özellikle gazetecilere yönelik kasıtlı saldırılar, işgal altındaki bölgelerin dünya ile iletişimini kesmeyi ve sivillere yönelik hak ihlallerini gizlemeyi amaçlayan sistematik bir stratejinin parçası olarak ortaya çıkmaktadır ([http-10](http://10)).

Devam eden gerilimin sonucunda, Eylül 2000'de *El Aksa İntifadası*'nın patlak vermesiyle Filistin İnsan Hakları Merkezi, "Basının Susturulması" başlıklı özel bir rapor serisi yayımlamaya başladı. Bu raporlar, İsrail işgal kuvvetlerinin basına yönelik saldırılarını vurgulamakta ve merkezin edindiği bilgileri detaylı bir şekilde belgelemektedir. Mağdur ve tanık ifadeleriyle saha araştırmalarına dayanan raporlar, saldırıların gerçekliğini ortaya koymaktadır. Merkezin araştırmaları, özellikle gazetecilere yönelik saldırılar konusunda, işgal kuvvetlerinin birçok iddiasını çürütmekte; bu suçların kasıtlı olarak işlendiğini, orantısız güç kullanıldığını ve güvenlik gerekçeleriyle meşrulaştırılamayacağını açıkça göstermektedir. Filistin İnsan Hakları Merkezi, "*Gazze Şeridi'nde Soykırım ve Etnik Temizliğe Tanıklık Edenlerin Susturulması*" başlıklı bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda, 7 Ekim 2023'ten Ağustos 2024'e kadar süren Gazze'deki soykırım savaşı sırasında, İsrail işgal güçlerinin gazetecileri ve medya kuruluşlarını hedef alması ele alınmaktadır ([http-7](http://7)).

Rapor, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, işgal güçlerinin Gazze Şeridi'ndeki gazetecilere ve medya kuruluşlarına yönelik ihlallerini incelemektedir. Bu ihlaller arasında yaşam hakkı ihlalleri, gazetecilerin fiziksel bütünlüklerine yönelik saldırılar, medya kurumlarının kasıtlı olarak imha edilmesi, tutuklama ve işkence vakaları ile kayıp

gazeteciler yer almaktadır. İkinci bölümde ise, gazetecilerin uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki hukuki koruma statüleri ile medya kurumları ve basın ekipmanlarının korunmasına yönelik yasal çerçeve ele alınmaktadır. (http-7).

Gazze’de devam eden saldırılar sırasında hazırlanan raporda, aralarında 13 kadın gazetecinin de bulunduğu toplam 170 gazetecinin yaşamını yitirdiği tespit edilmiştir. Bu gazetecilerin büyük çoğunluğu (166 kişi), İsrail İşgal Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen hava saldırıları sonucunda hayatını kaybetmiştir. Diğer yandan, 4 gazeteci ise İsrail İşgal Kuvvetleri keskin nişancılarının açtığı ateş sonucu öldürülmüştür. Ölen gazetecilerin önemli bir bölümü (72 kişi), kendi ikametgâhlarına ya da sığındıkları mekanlara düzenlenen bombalı saldırılar sırasında aile fertleriyle birlikte yaşamlarını yitirmiştir. Ayrıca, 52 gazeteci gelişigüzel ve ayırım gözetmeyen bombardımanlar esnasında, 24 gazeteci doğrudan hedef alınarak ve 22 gazeteci de mesleki görevlerini icra ettikleri sırada öldürülmüştür. Bu veriler, gazetecilere yönelik sistematik şiddetin boyutlarını gözler önüne sermektedir. (http-7).

Ayrıca, 185 gazetecinin yaralandığı tespit edilmiştir. Raporda, resmî, özel ve sivil toplum kuruluşlarına ait olanlar dâhil olmak üzere toplam 86 medya kurumu ve ofisinin tahrip edildiği de belgelenmiştir. Bu kurumlar arasında televizyon, uydu ve radyo istasyonları; yayın kuleleri, medya hizmeti ofisleri ve gazete büroları yer almaktadır. Bu tespitler, medya altyapısına yönelik saldırıların kapsamlı ve sistematik bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. (http-7).

Raporda, 53 gazetecinin tutuklandığı ve bazılarının ise şiddetli işkencelere maruz kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca, 2 gazetecinin kaybolduğu ve kaderlerinin hâlâ bilinmediği ifade edilmiştir. (http-7).

Rapor, gazetecilerin belirgin işaretlerine ve onların konumları ile medya kurumlarının bilinen koordinatlarına rağmen hedef alınmasının, basını hedef alan sistematik bir politika olduğunu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Ayrıca, İsraili savaş suçlularının yıllar boyu cezadan kaçmalarının, özellikle 7 Ekim'den önce onlarca gazetecinin öldürülmesi de dahil olmak üzere, işgalci güçlerin daha fazla suç işlemeye devam etmelerine yol açtığını vurgulamaktadır. (http-7).

İsrail işgal güçlerinin uyguladığı tecrit politikası, yalnızca yerel ve uluslararası medya çalışanlarına yönelik saldırılarla sınırlı kalmamaktadır. Özellikle Gazze Şeridi başta olmak üzere işgal altındaki Filistin topraklarına yabancıların girişine getirilen sıkı

kısıtlamalar, bu izolasyonun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu uygulama, Filistin topraklarını uluslararası kamuoyundan izole ederek işgalci güçlerin sivillere yönelik insan hakları ihlallerini ve suçlarını gizlemeye yönelik sistematik bir stratejinin parçası olarak değerlendirilmektedir (Eş Şelalde, 2005, s. 217).

SONUÇ

Bu çalışma, uluslararası insancıl hukukun özellikle silahlı çatışmalarda korunması gereken özel gruplar -çocuklar, kadınlar ve gazeteciler- üzerindeki etkisini ve uygulamadaki yetersizliklerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve 1977 tarihli Ek Protokollerin söz konusu grupların korunmasına dair genel ve özel hükümler getirdiği, ancak bu hükümleri ihlal edenlere yönelik etkili ve bağlayıcı yaptırımların bulunmadığı tespit edilmiştir. Özellikle işgal altındaki Filistin topraklarında, Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin hükümlerinin doğrudan uygulanabilir nitelikte olduğu, ancak İsrail işgal devletinin bu hükümleri ihlal ettiği ve Filistinli sivilin korunmasına yönelik yükümlülüklerini yerine getirmediği gözlemlenmiştir.

Çalışmada, sözleşme metinlerinde yer alan bazı ifadelerin muğlak olduğu ve bu durumun, taraf devletlerce hükümlerinin farklı şekillerde yorumlanmasına yol açtığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, uluslararası insancıl hukukun kurallarının yalnızca teoride kaldığı; uygulamada ise siyasi güç dengeleri ve uluslararası irade eksikliği nedeniyle etkin biçimde uygulanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle sivilin korunmasına ilişkin düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi ve daha açık, bağlayıcı ve yaptırımlarla desteklenen hükümlerle güçlendirilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Ayrıca, İsrail'in Filistinli sivilere yönelik işlediği ihlallerin belgelenmesi ve uluslararası yargı mercilerine taşınması gerektiği. Ancak bu örnek, genel olarak uluslararası insancıl hukukun silahlı çatışmalarda sivilin korunmasındaki temel sorunlara işaret etmektedir.

Sonuç olarak, uluslararası insancıl hukukun etkinliğini artırmak için hukuki düzenlemelerin netleştirilmesi, yaptırımların güçlendirilmesi ve uluslararası toplumun daha koordineli ve kararlı müdahalelerde bulunması gerekmektedir. Çocuklar, kadınlar ve gazeteciler gibi özel koruma gerektiren grupların korunması için kapsamlı ve sürdürülebilir politikalar geliştirilmelidir. "Sivil" kavramı için açık ve net bir tanım yapılmalıdır; zira bu kavramın uluslararası sözleşmelerdeki mevcut tanımı belirsizdir. Bu tanım, düşmanlık faaliyetlerine fiilen katılım gösterip göstermeme ölçütüne dayanmalı, böylece sivil ile savaşçı arasında ayrım yapılabilmelidir. Uluslararası toplum, özel gruplara yönelik ihlaller karşısında sorumluluk üstlenmeli; uluslararası insancıl hukukun kurallarını ihlal edenlere karşı siyasi, ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Uluslararası Belgeler

African Union. (1990, July 11). *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*. OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49.

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (1987, June 26). 1465 U.N.T.S. 85.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. (1951, January 12). 78 U.N.T.S. 277.

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction. (1999, March 1). 2056 U.N.T.S. 211.

Convention on the Rights of the Child. (1990, September 2). 1577 U.N.T.S. 3.

Geneva Conventions for the Protection of War Victims. (1950, October 21). 75 U.N.T.S. 8.

Geneva Declaration of the Rights of the Child. (1924, September 26). League of Nations. <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

International Covenant on Civil and Political Rights. (1976, March 23). 999 U.N.T.S. 171.

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. (1976, January 3). 993 U.N.T.S. 3.

IV Nolu Savaşın Kanunları ve Gelenekleri Hakkında Lahey Sözleşmesi [Hague Convention IV Respecting the Laws and Customs of War on Land]. (1907, October 18). http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict. (2002, February 12). 2173 U.N.T.S. 222.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III). (2007, January 14). 2404 U.N.T.S. 261.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I). (1978, December 7). 1125 U.N.T.S. 3.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II). (1978, December 7). 1125 U.N.T.S. 609.

Rome Statute of the International Criminal Court. (2002, July 1). 2187 U.N.T.S. 3.

United Nations. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights* (General Assembly Resolution 217 A). <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

United Nations General Assembly. (1974, December 14). *Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict* (Resolution 3318 (XXIX)). <http://www2.ohchr.org/english/law/protectionwomen.htm>

United Nations Security Council. (1993, May 25). *Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (Resolution 827). 32 I.L.M. 1192.

United Nations Security Council. (2000, October 31). *Security Council resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security* (S/RES/1325). [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000))

Kitaplar

Abdülfettah, M. L. (2011). *Âliyât el-mulâhaqa fî niṭâq el-qânûn el-jinâ'î ed-devletî el-insânî: Dirâse muqârena (Uluslararası İnsancıl Ceza Hukuku Kapsamında Kovuşturma Mekanizmaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*. Mansure: Dâr el-Fikr ve el-Qânûn.

Abdülhamit, M. H. (2010). *Huquq el-atfâl wifqan li't-tashrî'ât ve el-ittifâqiyyât ed-devletiyye (Uluslararası Sözleşmeler ve Mevzuat Çerçevesinde Çocuk Hakları)*. İskenderiye: Dâr el-Matbû'ât el-Jâmi'iyye.

Albayrak, G. (2013). *Uluslararası hukukta hedef olarak öldürme*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. ss. 51-52.

Aydın, D. (2006). *Uluslararası ceza mahkemesi temel belgeler derlemesi*. Ankara, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri.

- Batur Yamaner, M. (2007). *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*. İstanbul: Arıkan Yayınevi.
- Cüveyli, S. (2002). *Tenfiz el-kānūn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulanması)*. Kahire: Dâr en-Nahda el-‘Arabiyye.
- Cüveyli, S. (2010). *Eṭ-ṭabî‘a el-qānūniyye el-khâṣṣa li’l-ittifâqiyyât ed-devletiyye fî el-qānūn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukukta Uluslararası Anlaşmaların Özel Hukuki Niteliği)*. Lübnan: Menshûrât el-Ḥalabî el-ḥuqûqiyye.
- Ebu Huzeyme, A. (2010). *El-ḥimāye ed-devletiyye li’l-atfâl athnâ’e en-niza‘ât el-musallaḥa: Dirāse muqārena beyn el-fiqh el-islâmî ve el-qānūn ed-devlî el-‘âm (Silahlı Çatışmalar Sırasında Çocukların Uluslararası Korunması: İslam Hukuku ve Uluslararası Kamu Hukuku Arasında Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*. İskenderiye: Dâr el-Fikr el-Jâmi‘î.
- El Anbaki, N. (2010). *El-kānūn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukuk)*. Amman: Dâr Wâ’il li’n-neşr.
- El Assaf, B. (2010). *Ḥimāyet el-şahafiyyîn fî esnâ en-nizâ‘ât el-musel-leḥa (Silahlı Çatışmalar Sırasında Gazetecilerin Korunması)*. Amman: Dâr Zahrân li’n-neşr ve’t-tevzî‘.
- El Cundi, G. H. (2011). *El-Başâ’ir ve ed-Dhakhâ’ir fî el-Qānūn ed-Devletî el-Insânî (Uluslararası İnsancıl Hukukta İçgörüler ve Mühimmat)*. Amman: Dâr Wâ’il li’t-Tibā‘a ve’n-Naşr ve’t-Tawzî.
- El Fetlawi, S., & Rabi, İ. (2007). *El-kānūn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukuk)*. Amman: Dâr es-sekâfe li’n-neşr ve’t-tevzi.
- El Lemsevi, E. (2006). *Mebâdi’ el-kānūn ed-devletî el-insânî ve ‘alâqatuh bi’t-tashrî‘ât el-waṭaniyye (Uluslararası İnsancıl Hukukun İlkeleri ve Ulusal Mevzuat ile İlişkisi)*. Kahire: El-markaz el-qawmî li’l-işdârât el-qānūniyye.
- El Mahzumi, Ö. (2008). *El-kanun ed-devletî el-insanî fî dav’ el-mahkame el-cinaiyye ed-devletiyye (Uluslararası Ceza Mahkemesi Işığında Uluslararası İnsancıl Hukuk)*. Amman: Dâr es-sekâfe li’n-neşr ve’t-tevzi.

- El Mesdi, A. A. (2007). *El-himāye ed-devletīye li'l-atfāl fī awqāt en-niza'ât el-musallaḥa* (Silahlı Çatışma Zamanlarında Çocukların Uluslararası Korunması). Kahire: Dâr en-Nahda el-'Arabiyye.
- El Ubeidi, N. (2011). *El-himāye el-kānūniyye li'l-medeniyyīn fī el-kānūn ed-devletī el-insānī* (Uluslararası İnsancıl Hukukta Sivillerin Hukuki Korunması). Amman: Kāndīl li'n-neşr.
- Eş Şelalde, M. (2005). *El-kānūn ed-devletī el-insānī* (Uluslararası İnsancıl Hukuk). Kudüs: Mektebet Dâr el-Fikr.
- Ez Zemali, A. (1997). *Medkhal ilâ el-kānūn ed-devletī el-insānī. Menshûrât el-ma'hed el-'Arabī li-huqûq el-insân ve el-lecne ed-devletiyye li-şalīb el-aḥmar* (Uluslararası İnsancıl Hukuka Giriş. Arap İnsan Hakları Enstitüsü ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi Yayınları). Tunus: Al-Ma'had al-'Arabī li-Huqûq al-Insân.
- Hamude, M. (2008). *Huqûq el-Insân athnâ'e en-Niza'ât el-Musallaḥa: Dirâse Fiqhiyye fī Daw' Ahkâm el-Qānūn ed-Devletī el-Insānī* (Silahlı çatışmalarda insan hakları: uluslararası insancıl hukuk hükümleri ışığında bir hukuk çalışması). Kahire: Dâr el-Jāmi'a el-Jedīde.
- Hamude, M. (2009). *El-kānūn ed-devletī el-insānī* (Uluslararası İnsancıl Hukuk). İskenderiye: Dâr el-Fikr el-Jāmi'î.
- Mahmut, A. A. (2000). *Himāyet ḍaḥâyâ en-niza'ât el-musallaḥa fī el-qānūn el-insānī ve esh-sharī'a el-islāmiyye, dirâsât el-qānūn ed-devletī el-insānī* (İnsancıl hukuk ve islam hukukunda silahlı çatışma mağdurlarının korunması: Uluslararası İnsancıl Hukuk Çalışması). Kahire: Dâr el-Mustaqbal el-'Arabî.
- Muhammed, A. F. A. (2010). *El-himāye ed-devletiyye li'ş-şahafiyyīn fī esnâ en-nizâ'ât ed-devletiyye el-musel-leḥa fī el-kānūn ed-devletī el-insānī ve el-fikh el-İslāmī* (Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İslam Hukuku Açısından Silahlı Çatışmalar Sırasında Gazetecilerin Uluslararası Korunması). İskenderiye: Dâr el-Fikr el-'Arabî.
- Pictet, J. (1984). *International Humanitarian Law, Its Development and Principles*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

- Sadık, F. (2006). *El-medkhal li'l-kânûn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukuka Giriş)*. Cezayir.
- Singer, S. (2000). *Himâyetü'l-etfâl fî hâlâtî'n-nizâ'i'l-musel-leh: Derâsât fî'l-kânûnü'd-düvelî'l-insânî (Silahlı Çatışma Durumlarında Çocukların Korunması: Uluslararası İnsancıl Hukukta Bir İnceleme)*. Kahire: Dâru'l-mustakbeli'l-'arabî.
- Şukayr, R. (2004). *Dirâse fî el-qânûn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukuk Üzerine Bir Çalışma)*. Filistin.
- Telafeha, F. A. (2011). *Himâyet el-atfâl fî el-qânûn ed-devletî el-insânî (Uluslararası İnsancıl Hukukta Çocukların Korunması)*. Amman: Dâr es-Sekâfe li'n-Neşr ve't-Tevzî.

Makaleler

- Alibaba, A. (2000). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 49(1).
- Balguy-Gallois, A. (2008). *The protection of journalists and news media personnel in armed conflict*. International Review of the Red Cross, 86 (853), 37-67. https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/irrc_853_gallois.pdf.
- Güneysu, G. (2012). *Askeri gereklilik ilkesi ve uluslararası insancıl hukuk*. Ankara Barosu Dergisi, (4).
- Kaplan, F. H. (2013). *Ruanda ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu*. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 3, 106-129.
- Kirdim, Ş. E., & Demirkol, A. (2021). *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Bir Kaynağı Olarak Uluslararası Örf ve Âdet Hukuku*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25(4), 379-434.
- Kurulu, B. M. G. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*.
- Lauterpacht, H. (1952). *The Problem of the Revision of the Law of War*. Brit. YB Int'l L., 29, 360.
- Melzer, N., & Kuster, E. (2017). *International humanitarian law. General course*. Committee of the International Red Cross. M, 184.

- Plattner, D. (1984). *Protection of children in international humanitarian law*. International Review of the Red Cross (1961-1997), 24(240), 140-152.
- Stead, R. (2018). *Remembering Israel's 2008 War on Gaza*. Middle East Monitor. <https://www.middleeastmonitor.com/20181227-remembering-israels-2008-war-on-gaza/> (Erişim tarihi: 07.06.2024).
- Terzi, M., & Yenal, S. (2019). *İnsan Haklarının Afrika'da Hukuki Korunma Sistemi Üzerine Bir İnceleme (Bölgesel Karşılaştırmalar ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)*. Avrasya Etüdleri, 55(1), 47-82.
- Turhan, T. (2009). *Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekâtı*. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 41, 181-161.
- Vincze, V. (2017). *The role of customary principles of international humanitarian law in environmental protection*. Pecs J. Int'l & Eur. L., 19.

Tezler

- Hamdan, E. (2010). *Himāyet el-medeni yyīn fī el-arādī el-Filistīnīyye el-mehtelle (İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Sivillerin Korunması)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Filistin, Nablus: El-Najah Ulusal Üniversitesi.
- Said, M., & Amir, S. (2007). *El-himāyetü 'd-düvelīyye li 'l-etfāl ethnâe 'n-nizâ 'âtī 'l-musel-leha (Silahlı Çatışmalar Sırasında Çocukların Uluslararası Korunması)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahire: Cāmi'atu 'Ayn Şems.
- Taşdemir, H. (2009). *"Uluslararası İnsani Hukukta Siviller (Sivillerin Korunması)"*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. ss. 4-5.
- Teym, K. M. (2010). *Madâ fâ'iliyyet el-qānūn ed-devletī el-insānī fī en-niza'ât el-musallaḥa ed-devletiyye ve ğayr ed-devletiyye (Uluslararası ve Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Uluslararası İnsancıl Hukukun Etkinlięi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Filistin: El -Najah Ulusal Üniversitesi.

İnternet kaynakları

- http-1: UNICEF's work. <https://www.unicef.org/> (Erişim tarihi: 20.5.2025).

- http-2: Human Rights Watch, *Israel: White Phosphorus Use Evidence of War Crimes*.
<https://www.hrw.org/news/2009/03/25/israel-white-phosphorus-use-evidence-war-crimes> (Erişim tarihi: 07.06.2025).
- http-3: Al Jazeera, *'We overcame but never forgot': Samouni family recount 2009 war*.
<https://www.aljazeera.com/news/2019/1/9/we-overcame-but-never-forgot-samouni-family-recount-2009-war> (Erişim tarihi: 07.06.2025).
- http-4: Anadolu Agency, *Gaza morgue top-full with bodies after Shujaya attack*.
<https://www.aa.com.tr/en/world/gaza-morgue-top-full-with-bodies-after-shujaya-attack/139554> (Erişim tarihi: 08.06.2025).
- http-5: Human Rights Council, *"Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the implementation of Human Rights Council resolutions S-9/1 and S-12/1, Addendum: Concerns related to adherence to international human rights and international humanitarian law in the context of the escalation between the State of Israel, the de facto authorities in Gaza and Palestinian armed groups in Gaza that occurred from 14 to 21 November 2012"* (A/HRC/22/35/Add.1).
<https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhrc/2013/en/91091>. (Erişim tarihi: 25.07.2025).
- http-6: Jalbout, M., Dryden-Peterson, S., & Watkins, K., *The Destruction of Gaza's Schools and the Future of Palestinian Children*.
<https://www.brookings.edu/articles/the-destruction-of-gazas-schools-and-the-future-of-palestinian-children/> (Erişim tarihi: 09.06.2025).
- http-7: The Palestinian Centre for Human Rights, *PCHR Releases Report on the Targeting of Journalists and Media Institutions in Gaza During the 2023-2024 Genocide*. <https://pchrgaza.org/?p=29051> (Erişim tarihi: 29.08.2025).
- http-8: Anadolu Agency, *'Black Friday': Rafah massacre that still haunts Gaza*.
<https://www.aa.com.tr/en/politics/black-friday-rafah-massacre-that-still-haunts-gaza/16238> (Erişim tarihi: 08.06.2025).
- http-9: Thompson, S. A., Rigdon, R., Fitch, A., Casey, N., Umlauf, T., McCarthy, E., & Fahey, M. *Surveying the Destruction in Gaza*. <http://graphics.wsj.com/gaza-surveying-destruction/> (Erişim tarihi: 07.06.2025).

- http-10: <https://www.alwatanvoice.com/arabic/content/print/338368.html> (Erişim tarihi: 12.07.2024).
- http-11: BBC, *Gaza crisis: Toll of operations in Gaza*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28439404> (Erişim tarihi: 12.07.2025).
- http-12: UNICEF, *Children Affected by Armed Conflict in East Jerusalem, Gaza and southern Israel (Jul. & Aug. 2014)*. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-194480%20/> (Erişim tarihi: 12.07.2025).
- http-13: AL-Monitor, *Gaza war leaves students with ruined classrooms*. <https://www.al-monitor.com/originals/2014/12/gaza-war-israel-shelling-schools.html> (Erişim tarihi: 09.08.2025).
- http-14: International Committee of the Red Cross, *Protected persons: Women*. <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/protected-persons-women> (Erişim tarihi: 18.08.2025).
- http-15: Palestinian Central Bureau of Statistics, *The Palestinian Woman is Half of the Society and a Pillar of Resilience*. https://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=5936#_ftnref3 (Erişim tarihi: 22.08.2025).
- http-16: *Silahlı çatışmalarda Arap kadınlarına yönelik şiddet*. <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154168> (Erişim tarihi: 26.08.2025).
- http-17: UNICEF. (2019). *Children in the State of Palestine. UNICEF State of Palestine*. <https://www.unicef.org/sop> (Erişim tarihi: 25.07.2025).
- http-18: UNICEF. (2022). *State of Palestine: Humanitarian Situation Report. UNICEF State of Palestine*. https://www.unicef.org/media/120591/file/Palestine-State-of-2021-COAR.pdf?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 26.07.2025).
- http-19: UNICEF. (2025). *More than 50,000 children killed or injured in Gaza. UNICEF State of Palestin*. https://www.unicefusa.org/stories/more-50000-children-killed-or-injured-gaza?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 26.07.2025).

International Federation of Journalists (IFJ). (n.d.). *For a UN convention to protect journalists*. <https://www.ifj.org/actions/ifj-campaigns/for-a-un-convention-to-protect-journalists>. (Erişim tarihi: 25.07.2025).

UNRWA (2025). United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA). *Situation Report #185 on the Humanitarian Crisis in the Gaza Strip and the West Bank, including East Jerusalem*. <https://www.unrwa.org/resources/reports/unrwa-situation-report-185-situation-gaza-strip-and-west-bank-including-east-jerusalem> (Erişim tarihi: 30.08.2025).

